

**Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií Brno**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2012

Hana LÖFFELMANNOVÁ

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Programy zacházení s odsouzenými ženami jako základ
resocializačního procesu**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Gabriela Slováková, Ph.D.**

**Vypracovala:
Bc. Hana Löffelmannová**

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Programy zacházení s odsouzenými ženami jako základ resocializačního procesu“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

V Praze dne 20. 03. 2012

.....
Bc. Hana Löffelmannová

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Gabriele Slovákové, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Zároveň bych chtěla poděkovat své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Bc. Hana Löffelmannová

OBSAH

ÚVOD	2
I. TEORETICKÁ ČÁST	5
1. HISTORICKÝ POHLED	6
1.1 Historie výkonu trestu	6
1.2 Historie zacházení s vězňenými ženami	8
1.3 Filozofie trestu	10
1.4 Trest odnětí svobody a jeho funkce	12
1.5 Shrnutí	15
2. VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	16
2.1 Charakteristika jednotlivých typů věznic	16
2.2 Vstupní diagnostika a nabídka programů zacházení	21
2.3 Jednotlivé typy aktivit nabízených pro odsouzené	24
2.4 Shrnutí	28
II. PRAKTICKÁ ČÁST	29
3. ODSOUZENÉ ŽENY	30
3.1 Specifika výkonu trestu pro ženy	30
3.2 Věznice Světlá nad Sázavou	32
3.3 Specializovaná oddělení Věznice Světlá nad Sázavou	33
3.4 Analýza programů zacházení ve Věznici Světlá nad Sázavou	38
3.6 Shrnutí	45
4. EMPIRICKÝ VÝZKUM	46
4.1 Cíle výzkumu	46
4.2 Charakteristika šetřeného souboru	46
4.3 Formulace hypotéz	47
4.4 Použité metody a techniky výzkumu	48
4.5 Interpretace výsledků a vyhodnocení dat	50
4.6 Kazuistiky vybraných odsouzených žen	71
4.7 Verifikace stanovených hypotéz	77
4.8 Shrnutí	81
ZÁVĚR	83
Resumé	87
Anotace	88
Klíčová slova	88
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	90
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	93
SEZNAM PŘÍLOH	94

ÚVOD

Uvěznění je jednou z forem trestu za spáchaný trestný čin a zároveň účinnou ochranou společnosti. Vězení bylo, je a bude zrcadlem každé společnosti. V různých historických etapách se ve vězeňství uplatňovaly odlišné přístupy k vězněnému člověku, ale fungování této instituce bylo vždy závislé především na možnostech a úrovni společnosti.

Současná filozofie trestu a trestání hovoří o trestu odnětí svobody. Řečeno jinými slovy, odsouzené můžeme potrestat pouze tím, že jim odebereme svobodu, ale osobní práva musí být zachována. Koncepce moderního vězeňství respektuje prognózy vývoje kriminality, změny trestní politiky a dopady těchto jevů na vývoj vězeňské populace. Demokratické zásady respektují osobnost, preferují úctu člověka k člověku, vymezují práva a povinnosti lidí a nelze je pomíjet ani v podmínkách vězeňství. Jeho úroveň není nikdy lepší než úroveň společnosti. Proto způsob zacházení s vězni vyjadřuje vztah společnosti k jedinci, postoj k občanským právům a svobodám dané společnosti.

Trest odnětí svobody řeší pouze důsledky páchaní trestné činnosti a ne příčiny. Spravedlivý trest může v některých případech zabránit páchaní další trestné činnosti, ale to pouze za předpokladu, že se podaří odsouzeného člověka ovlivnit natolik, aby dospěl k vlastnímu přesvědčení, že život je příliš krátký, aby jej trávil v odloučení od rodiny a blízkých. Každý trest jednou skončí, pachatel je propuštěn na svobodu a problém ochrany společnosti se stává znovu aktuální. Pokud by trest spočíval v pouhé izolaci pachatele, mohly by vedlejší účinky uvěznění ještě zvýšit jeho nebezpečnost.

Není možné působení na odsouzené zúžit pouze na využívání speciálních výchovných postupů. Je nutné zabývat se všemi prostředky, které mohou být během zacházení s odsouzenými využívány a směřují k naplnění výchovného účelu trestu. S postupným rozvojem společnosti je třeba rozvíjet i oblast vězeňství, zabývat se současným stavem českého vězeňství a zároveň naznačit možné cesty rozvoje, které by měly směřovat k profesionálnějšímu zacházení s odsouzenými s cílem snižovat kriminalitu s důrazem na postpenitenciární péči.

Proces převýchovy vězňených osob provádí Vězeňská služba České republiky prostřednictvím metod stanovených zákonem, a také prostřednictvím speciálních metod zacházení (tj. metodami pedagogickými, sociálními, zaměřenými na individuální i skupinové formy práce s odsouzenými). Hlavním nástrojem uplatnění těchto speciálních metod zacházení ve výkonu trestu odnětí svobody jsou programy zacházení, které zahrnují souhrn pracovních, vzdělávacích, terapeutických a zájmových aktivit s diferencovaným přístupem k jejich realizaci.

Pro efektivní zacházení s odsouzenými je nezbytná jejich diferenciacce na základě hodnocení rizika recidivy a kriminogenních potřeb. Jen tak je možné správně stanovit formu odborného a efektivního zacházení. Programy zacházení vznikly především proto, aby ovlivnily negativní vzorce chování vězňených osob, působily jako hlavní prevence sociálně patologických projevů a snižovaly riziko recidivy.

Výkon trestu odnětí svobody nijak zvlášť nerozlišuje mezi odsouzenými muži a ženami, naopak pozornost je zaměřená více na problematiku výkonu trestu mužů. Je to logické, neboť kriminální statistiky potvrzují, že zastoupení žen mezi pachateli trestných činů je v ČR v posledních letech okolo 5 až 10 % (ze všech stíhaných, obžalovaných a odsouzených). Vývoj ženské kriminality však v poslední době ukazuje, že se uvedené procento zvyšuje a podíl žen na trestné činnosti narůstá. To je pravděpodobně dáno finančními problémy a ekonomickou krizí, někteří odborníci jako jeden z faktorů uvádějí také emancipaci. Závažnost ženské kriminality není však naštěstí taková, aby představovala pro společnost vážné ohrožení jako kriminalita mužská.

Ve své diplomové práci se tedy věnuji problematice odsouzených žen a možnostem jejich resocializace. Patologické jevy spadají do oboru sociální pedagogika a dané téma jsem si zvolila, jelikož pracuji u Vězeňské služby České republiky a tato oblast mě osobně velmi zajímá.

Cílem práce je pomocí kvalitativního a kvantitativního výzkumu ověřit, jak konkrétní programy zacházení ovlivňují možnosti odsouzených žen začlenit se zpět do společnosti po propuštění z výkonu trestu, zda jim znalosti a dovednosti získané ve věznici pomohou při hledání zaměstnání, při navazování mezilidských kontaktů, zda budou schopny zhodnotit své možnosti a nepáchat další trestnou činnost.

V teoretické části práce se věnuji filozofii výkonu trestu v jednotlivých historických etapách, funkci trestu, vlivu humanizace a nového pohledu na výkon trestu v současnosti a popisují jednotlivé typy programů zacházení. Dále je teoretická část zaměřena na diferenciaci jednotlivých kategorií věznic, na vstupní diagnostiku a specializované zacházení.

Praktická část práce podrobněji řeší specifika výkonu trestu v ženské Věznici Světlá nad Sázavou, postoje odsouzených žen k výběru aktivit programu zacházení a jejich pohled na možné využití po propuštění. Pomocí kvantitativních metod je zkoumáno, o které aktivity mají odsouzené ženy největší zájem a jaký přínos od programu očekávají. Pomocí kvalitativního výzkumu prezentují pohledy konkrétních odsouzených žen na zkoumanou problematiku a stanovují závěry a doporučení pro praxi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Historický pohled

1.1 Historie výkonu trestu

„Trestní politika našeho státu má své historické kořeny. Již od starověku byli pachatelé zločinů trestáni krutým mučením, tělesnými tresty a tresty smrti, které měly způsobit utrpení a nastolit zdánlivou spravedlnost. Pachatel byl ztrestán způsobem, jakým sám zasáhl postiženého podle zásady „oko za oko, zub za zub“. Charakteru tohoto trestu se určitým způsobem blížilo zotročení nebo vyhnání z obcí.

V období feudalismu měla koncepce trestu působit především k zastrašování, odplatě, ale také k preventivnímu působení. Vzrůstaly však pochybnosti ohledně odstrašujícího účinku tělesných trestů, a nejen proto se v trestání začaly vyskytovat nové formy. Začínají se objevovat vězení, v nichž se realizoval přímo výkon trestu odnětí svobody, a odsouzení byli postupně vnímáni též jako významný zdroj pracovních sil“ (Löffelmannová, Bakalářská práce, 2010).

Podle Klimentové a Klimenta (2002), byly praktiky trestů v průběhu lidské historie kruté. Od výprasků, přes pranýřování, mrzačení, otroctví až k veřejným brutálním popravám. **Pojem výkonu trestu odnětí svobody** se objevuje až v 16. století v Anglii a v Holandsku a objevují se první ústavy pro výkon tohoto trestu. V roce 1553 vzniká jedna z prvních věznic na brindewelském zámku v Anglii. O něco později je v Holandsku založena první věznice pro ženy. Vězeňství na celém světě neustále prochází reformami, za jejichž společný základ můžeme považovat systémy ze Spojených států amerických, které byly postaveny na volnomyšlenkářských a reformátorských proudech B. Franklina.

- Za první je považován **pensylvánský systém** založený na režimu uzavření o samotě, sebezpytování a čtení z Bible. Velkým nedostatkem byl velký počet sebevražd.
- Další, **auburnský systém**, byl nazýván režimem mlčení. Vězni ve dne pracovali společně s ostatními, museli však během práce zachovávat mlčení. V noci byli izolováni na celách. Zde se ukázala jako slabina nemožnost přirozeného lidského kontaktu a odpírání této základní lidské potřeby.

Existovaly také kombinace režimu uzavření o samotě a mlčení - tzv. **smíšené režimy**, kde docházelo k prvním pokusům o klasifikaci odsouzených. Příkladem je takzvaná **ženevská varianta**, kdy vězni byli sami na celách, při práci museli mlčet, ale mohli kontaktovat rodinu a mohli se také vzdělávat. Do smíšených režimů patří i **obermaierovský režim**, kde byli vězni nepřetržitě zaměstnáváni za přísného dozoru. V Irsku a Anglii byl používán **progressivní režim** - nejprve nudná práce v cele, poté zajímavější práce a nakonec práce mimo věznici.

Jak jsem zmínila ve své bakalářské práci „počátky moderního vězeňství v českých zemích jsou spojovány se jménem pátera Františka Josefa Řezáče (1819 – 1879). Tento reformátor vězeňství a školství, který působil v pražské Svatováclavské trestnici, vnesl zásadní humanistické metody do výkonu trestu. Zaměřil se na využívání moderních a rozvíjejících se vědních oborů při nápravě vězňů.

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 byl prakticky převzat rakouský trestněprávní, justiční i vězeňský systém, který byl postupně upravován. V roce 1919 bylo uzákoněno podmíněčné propuštění z výkonu trestu. Po druhé světové válce zaznamenává vězeňství prudký vývoj. Odborníci – právníci, psychologové, pedagogové, lékaři, kriminologové a další – přicházejí s novými humanizačními prvky. Rovněž v totalitním Československu se v 60. letech začíná mluvit o humanizaci vězeňství a nových přístupech v zacházení s vězněnými osobami. Ve vězeňství začínají pracovat specialisté, například psychologové a sociální pracovníci.

Zásadní změny přinesla po roce 1989 obnova demokratického státu. V roce 1990 byl zrušen trest smrti zákonem č. 175/1990 Sb., kterým se měnil a doplňoval trestní zákon. Tato legislativní úprava vychází z respektování základních lidských práv, které jsou nezbytným předpokladem existence občanské společnosti. Trest smrti byl nahrazen doživotním trestem odnětí svobody. Po roce 1989 se vězeňství začíná řídit převážně čtyřmi strategickými přístupy, kterými jsou ochrana společnosti, represe, humanizace a reintegrace“ (Löffelmannová, Bakalářská práce, 2010, str. 5).

1.2 Historie zacházení s vězněnými ženami

Skupina vězněných žen historicky byla a stále je v porovnání s muži minoritní, proto i v literatuře je ženám věnována menší pozornost. Přesto existovaly delikty, které byly přímo spojeny s ženskou populací, pro názornost uvádím některé příklady (Francek, 2002, str. 92 – 198).

Majetkové delikty

V pramenech raného novověku naprosto převažují majetkové delikty. Rudolf Rauscher, náš přední znalec zemského práva, charakterizoval tyto trestné činy tak, že „...krádeží v našem právu bylo skryté, protiprávní odnětí cizí věci movité, k svému užitku bez svolení držitelova, kdežto loupeží bylo odnětí cizí věci movité, přičemž byla trestní činnost vykonána veřejně a zpravidla na silnici s použitím násilí“. Trestní odpovědnost za krádež byla stanovena u žen nad 15 let. (Francek, 2002, str. 92 - 198).

Bigamie

Mezi trestné činy ohrožující samu podstatu manželství počítáme také bigamii. První z nich, jako zločin dvojženství, definuje Koldínův městský zákoník: „Muž, maje živou manželku oddávanou a od té ujda, jinou by sobě pojal a s ní se oddal: bude-li v tomto shledán, s'at bude“. Ženám hrozil stejným trestem, případně zahrabáním zaživa. (Francek, 2002, str. 92 - 198).

Cizoložství (*adulterium vel lex Julia*)

O cizoložství konstatuje Pavel Kristián z Koldína ve svém zákoníku, že to je „... porušení lože cizího. A to cizoložstvo vlastně působí a děje se s ženou, kteráž by muže svého měla aneb muž zase manželku svou vlastní maje, s cizí ženou by obýval. Pokuta hrdla ztracení.“ Na jiném místě požaduje trest smrti pro ženu a propadení jejího vdovského věna ve prospěch manžela. Majetkový postih pro muže v tomto zákoníku není (Francek, 2002, str. 92 - 198).

Infanticidium

Infanticidium, jinými slovy zahubení svého neřádně nabytého plodu, patří mezi delikty proti životu a zdraví. Infanticidiem se rozuměl potrat jako vražda novorozeněte, musel se však bezpečně prokázat úmysl připravit dítě o život. V Koldínově zákoníku čteme: „Také zabíjí ta, kteráž plod z sebe vyhání aneb týž plod jakýmž pak koli způsobem v sobě udušuje a mrtví, též kteráž, do studnice aneb jinam svůj plod mece a hází.“ Trestem byla přirozeně smrt. V případě zvláště ukrutné vraždy nabízí zostření trestu smrti uškntutím rozžhavenými kleštěmi, useknutí ruky a podobně (Francek, 2002, str. 92 - 198).

Ženská věznice v Řepích

Trestnice v Řepích byla založena rakouskou vládou a předcházelo jí přemístění trestankyň z nevhodných budov v Praze do trestnice na Hradčanech. Do trestnice byly povolány řeholní sestry Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, které zde působí dodnes. Od 1. listopadu 1854 byl dozor nad trestankyněmi v trestnici předán sestrám kongregace. Věznice v té době pojímala okolo 350 žen.

V roce 1865 došlo k přemístění do velkého nalezince v Řepích. Zpráva o tomto přesunu uváděla: „Čistý, zdravý vzduch a klidné venkovské okolí působily na trestanky velmi blahodárně, k tomu se přidružily nové možnosti zaměstnání nejen v dílnách, ale i v zahradě.“ Po celkové úpravě na trestnici bylo v Řepích 11 pracovních sálů, 22 nocležen, 8 cel pro disciplinární tresty, kostel a špitál s 24 lůžky. Tehdejší hospodářské poměry plně odrážely sociální složení žen v trestnici. Vedle žen z domácnosti tu byly ve větším počtu dělnice. Asi 10% tvořily služebné a asi 10% domácí švadleny. Zcela ojediněle, dle dochovaných materiálů, zde byly i ženy se vzděláním vyšším než základním. Trestnice byla rozdělena do tří oddělení:

- Oddělení A – pro vícekrát odsouzené,
- Oddělení B – pro vícekrát odsouzené s předpokladem polepšení,
- Oddělení C – prvotrestanky.

Trestanky oddělení A byly označovány červeným pruhem na zástěře, vykonávaly trest za přísnějších podmínek, měly omezené nákupy a práci hůře honorovanou. Prvotrestanky a ostatní spolehlivější ženy byly zařazeny do práce mimo trestnici, třeba pracovaly na zahradě nebo na ústavním hospodářství. Uvnitř se pracovalo v prádelně, kuchyni a pekárně. Je zcela jisté, že ve srovnání s jinými trestnicemi zde panovaly naprosto idylické poměry a trestnice v Řepích rozhodně překonala o mnoho let svou dobu (Feixová, 1948, str. 1 – 7).

1.3 Filozofie trestu

Názory na tresty odnětí svobody, na způsob trestání, na postoj k pachatelům trestných činů a zacházení s nimi vždy odráží celkovou úroveň společnosti. Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, trestání se v jednotlivých historických etapách vyvíjelo od nehumánních trestních praktik, po přísnou represi a izolaci, až ke snahám o nápravu a navrácení pachatele zpět do společnosti. Usilovalo se o vytvoření nového vězeňského systému, který by odpovídal potřebám demokratického státu a potřebám humanismu. Dosavadní vývoj a praxe ukázaly nutnost resocializace odsouzených, jelikož penitenciární práce nemůže spočívat jen v nápravě pachatelů, ale spíše ve snaze o dosažení maximálního stupně socializace. Uvznění člověka není jediné definitivní řešení, do popředí se dostává individuální přístup, který se zaměřuje na důvody a příčiny páchaní trestných činů.

Současná filozofie výkonu trestu odnětí svobody prochází časem změn i v rámci evropského vězeňství. „Mění se přístupy penologické, jsou přehodnocovány otázky bezpečnosti. Na tyto a další změny reaguje i vězeňství české“. (Koncepce, 2005, str. 8). V roce 1990 byla vypracována koncepce reformy českého vězeňství, jejíž základním cílem je reakce na nové podmínky a priority českého vězeňství. Koncepce vychází z moderního pojetí vězeňského systému, který plní jednak funkci represivní, ale také funkci rehabilitační.

Dle této koncepce „účinnost trestu lze vymezit poměrem minimální intenzity sankce k maximálnímu naplnění její funkce. Trest zůstává trestem jen tehdy, obsahuje-li sankci, avšak jde také o požadavek zamezit prizonizaci¹ a naplnit funkci trestu“ (Koncepce, 2005, str. 8). Trest odnětí svobody je v moderním vězeňství až tou poslední možností. Jinou možnost potrestání dnes nabízejí také alternativní tresty, které nenaruší jedince vězeňským prostředím, ale ten přesto pocítí sankci za spáchaný trestný čin. „Filozofie alternativních trestů je jednoduchá: ponechat odsouzené na svobodě a uložit jim takový druh povinnosti nebo omezení, který bude působit preventivně proti páčání další trestné činnosti, ochrání společnost, uspokojí zájmy obětí trestného činu a upevní v pachateli návyky a postoje potřebné k vedení řádného života“.² Trestní zákoník definuje alternativní tresty jako domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztráta čestných titulů nebo vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti, vyhoštění.

Celé české trestní právo se řídí zásadou humánnosti, která se promítá také do výkonu trestu odnětí svobody. K této otázce se vyjadřuje i samotná Listina základních práv a svobod ve svém čl. 7, odst. 2, kde je uvedeno, že „nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu“. V ustanovení § 37 odst. 2 trestního zákoníku je stanoveno, že „výkonem trestní sankce nesmí být ponížena lidská důstojnost“. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody říká, že „trest musí být vykonán jen takovým způsobem, který respektuje lidskou důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být narušena potřeba ochrany společnosti“ (§ 2, odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb.). Ochranou práv odsouzených osob se zabývají také evropské předpisy jako jsou Evropská vězeňská pravidla a např. Evropský výbor pro odstranění mučení a nelidského nebo ponižujícího zacházení, zkráceně zvaný CPT.

¹ Prizonizace (vězení domovem) znamená adaptaci na podmínky života ve vězení a velmi snižuje pravděpodobnost úspěšné reintegrace jedince do normální společnosti (Sochůrek, 2007, str. 10).

² Článek Alternativní tresty dostupný z http://www.spj.cz/opp/tresty/frm_tresty.html.

„U laické veřejnosti převládá názor, že trest by měl mít především represivní charakter. Proto filozofie trestu musí být předmětem diskusí v souvislosti s vývojem a vzdělaností společnosti. Pouze odplatou nelze účinně chránit společnost před nebezpečným chováním, a to z jednoduchého důvodu; každý trest odnětí svobody má svůj konec“ (Koncepce, 2005, str. 8).

Základní programové prohlášení: „Vězeňská služba České republiky jako součást trestní justice respektuje právní řád, usiluje o to, aby přispívala k ochraně společnosti. Činí tak nejen izolací pachatelů trestné činnosti, ale i vytvářením podmínek pro integraci odsouzených osob po propuštění z výkonu trestu a podporou jejich úsilí o převzetí odpovědnosti za svůj život občana, dodržujícího zákony“ (Koncepce, 2005, str. 8).

1.4 Trest odnětí svobody a jeho funkce

Lidé, kteří ztratí svou svobodu a jsou uvězněni, prožívají jednu z největších osobních krizí, jelikož jsou odtrženi od rodiny, přátel, blízkých osob a jejich pověst, soukromí a také vyhlídky do budoucna jsou velmi ohroženy. Život ve vězeňském zařízení podléhá řadě předpisů a příkazů. Odsouzení se musí co nejrychleji adaptovat na vězeňské prostředí, podřídit se autoritám zaměstnanců a musí se naučit soužití ve společnosti dalších vězňů, což je zejména pro prvovězněné mnohdy velmi náročné.

Podmínky výkonu trestu odnětí svobody zajišťuje Vězeňská služba České republiky. Trest odnětí svobody se vykonává ve věznici nebo ve zvláštním oddělení vazební věznice a řídí se zákonem č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, zákonem č. 40/2009, trestním zákoníkem a vyhláškou ministra spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody a dále vnitřními předpisy vězeňské služby. Věková hranice trestní odpovědnosti v České republice je 15 let.

Jak již bylo zmíněno, hlavním cílem trestu odnětí svobody je výchovné působení na odsouzeného se snahou o jeho nápravu a především působení na jeho resocializaci. Účelem trestu je především ochrana společnosti před pachateli trestných činů, zabránění odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a soustavná výchova k tomu, aby dál vedl řádný život občana. Obecně se dá říci, že funkce trestu spočívá především ve dvou základních funkcích (Bajcura, 2010, s. 8):

- **Regulativní funkce**, která plní zejména funkci ochrannou. Společnost se tímto způsobem chrání před pachateli trestných činů a zároveň se snaží o změnu chování a postojů delikventů pomocí sociálního učení a výchovy. Regulativní funkce trestu odnětí svobody je naplňována prostřednictvím:
 - a) *izolace*
 - uvěznění pachatele ve vězeňských zařízeních, které zamezí dalšímu páchání trestné činnosti;
 - b) *odstrašení*
 - pohrůžka trestu má zabránit pachatelům (i potencionálním) v páchání trestné činnosti dříve, než k ní přikročí;
 - c) *zacházení*
 - aktivity, které si kladou za cíl motivovat vězněné osoby ke změně svého chování a k možné nápravě tak, aby se zvýšila šance na jejich reintegraci do společnosti.

- **Vyrovnávací funkce**, „která si klade za cíl eliminovat nebo alespoň kompenzovat negativní emoce poškozených“.³ Důležitým hlediskem této funkce je skutečnost, že pachatel dostane příležitost k zamyšlení nad tím co spáchal, vyrovnává se s pocitem viny a přijímá odpovědnost za své činy. Vyrovnávací funkce sleduje především následující dvě hlediska:
 - a) *vyrovnání se oběti s trestným činem* - negativní emoce obětí trestných činů lze kompenzovat újmou, která je způsobena pachateli (uvěznění, peněžitý trest, omluva, apod.);

³ Článek Účel výkonu trestu dostupný z <http://www.vscr.cz/veznice-pankrac-26/o-nas-1615/vykon-vezenstvi-652/ucel-vykonu-trestu-5748>.

- b) *možnost uložení trestu odnětí svobody* - tato funkce je chápána jako pohružka nebo jako legálně působená újma pachateli trestného činu.

Dle Sochůrka (Kapitoly z penologie, 2007, str. 20 - 22) se funkce trestu rozlišuje následovně:

- a) *retributivní teorie (teorie odplaty)* - účel je spatřován v újmě pachatelů, který se dobrovolně dopouští trestného činu a musí si být vědom případných následků;
- b) *teorie odstrašení* - snahou je odrazení pachatele (i potencionálního) od páchaní trestných činů samotným trestem nebo pohružkou trestu;
- c) *nápravná (rehabilitační) teorie* – spočívá v poskytnutí dostatečného času a formy zacházení odsouzenému s cílem odklonit jeho chování od kriminality;
- d) *eliminační (vylučovací) teorie* – spočívá v kratší, delší či trvalé izolaci pachatele od společnosti;
- e) *restituční (kompenzační) teorie* – klade důraz na odstranění následků trestného činu a význam náhrady škody obětem trestného činu. S touto teorií jsou spojeny také různé alternativní tresty;
- f) *smíšené teorie* – usiluje o spojení myšlenky výše zmíněných teorií.

Koncepce českého vězeňství do roku 2015 nabízí také výčet základních principů jednání s osobami ve výkonu trestu, které vyplývají především z Listiny základních práv a svobod a z Doporučení Rady Evropy. Jsou to zejména následující principy:

- a) „se všemi osobami, jež jsou omezeny na svobodě, musí být zacházeno s ohledem na jejich lidská práva a lidskou důstojnost;
- b) důstojný a humánní výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby lze realizovat pouze ve věznicích, které zajišťují bezpečnost a bezpečí celé společnosti stejně jako vězňům a vězeňskému personálu;
- c) omezení osob vykonávajících trest nebo umístěných ve výkonu vazby mají být uplatňována jen v rozsahu nezbytně nutném k dosažení účelu trestu odnětí svobody a účelu výkonu vazby;
- d) život ve věznici má být v co nejvyšší míře blízký pozitivním aspektům života ve společnosti;

- e) rizika představovaná jednotlivými vězni mají být posuzována přísně individuálně a pouze podle toho má být s nimi jednáno;
- f) výkon trestu odnětí svobody má být plánován individuálně s důrazem na vytváření nejlepších možných podmínek pro reintegraci po propuštění“ (Koncepce, 2005, str. 8-9).

Hlavní zásadou však zůstává, že *„s odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem“* (§ 2, odst. 2, zákon č. 169/1999 Sb.).

1.5 Shrnutí

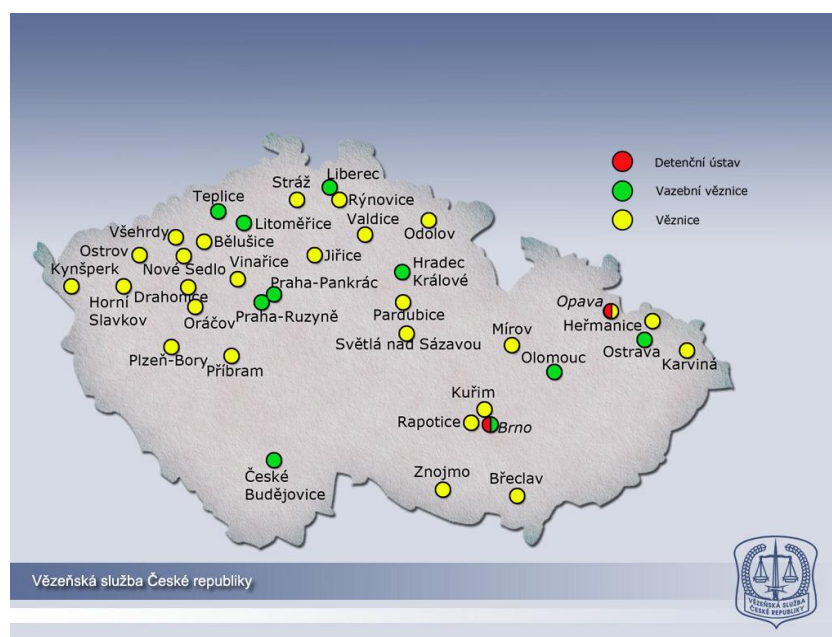
Problematika viny a trestu byla a bude řešena ve všech historických etapách lidské společnosti. Výkon trestu procházel mnoha zásadními změnami, na které vždy měly vliv úroveň a stav společnosti. Od počáteční represe a izolace, kdy byly ukládány zejména kruté tresty bez možnosti jakéhokoliv vzdělávání či zacházení, došlo k významným a zásadním změnám v pohledu na účel a smysl trestu. Také problematice vězňených žen historicky nebyla věnována velká pozornost, neboť ženy ve výkonu trestu tvoří jen malé procento. Jako první se v České republice vězňeným ženám začala věnovat Kongragace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského a tato tradice byla zachována v Domově sv. Karla Boromejského v Praze - Řepích, kde dosud funguje oddělení výkonu trestu odsouzených žen. Milosrdné sestry se v Domově starají nejen o dlouhodobě nemocné, ale zároveň se snaží o převýchovu vězňených žen, které jim při práci vypomáhají. Po roce 1989 dochází k významné humanizaci vězeňství, stále častěji se objevují pojmy jako lidská práva, důstojnost. Ve vězeňství se aplikují moderní programy zacházení, výkon trestu odnětí svobody je vnímán jako poslední varianta. Soudy ukládají celou řadu alternativních trestů tak, aby byl život odsouzeného člověka a jeho nejbližších co nejméně narušen. Ve věznicích pracuje mnoho odborníků, kteří se podílejí na resocializaci vězňených osob a pomáhají při návratu zpět do běžného života.

2. Výkon trestu odnětí svobody

2.1 Charakteristika jednotlivých typů věznic

Vězeňská služba České republiky je ozbrojenou složkou státu, která je podřízena Ministerstvu spravedlnosti České republiky. Byla zřízena samostatným zákonem České národní rady č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky s účinností od 1. ledna 1993, který nahradil někdejší Sbor nápravné výchovy. Vězeňský systém České republiky se opírá o Ústavu České republiky, o Listinu základních práv a svobod, dále o Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s pachateli a o Evropská vězeňská pravidla. V oblasti trestního práva se penitenciární systém řídí především trestním zákoníkem, trestním řádem, zákonem o výkonu trestu odnětí svobody, zákonem o výkonu vazby, řádem výkonu trestu odnětí svobody a řádem výkonu vazby. Vězeňská služba České republiky „zajišťuje výkon vazby, výkon zabezpečovací detence a výkon trestu odnětí svobody a v rozsahu stanoveném tímto zákonem ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu a správě soudnictví...“ (§ 1 odst. 1 zákona č. 555/1992 Sb.). V současné době Vězeňská služba České republiky spravuje a střeží 26 věznic a 10 vazebních věznic.

Obrázek č. 1: Mapa vazebních věznic a věznic na území České republiky

Zdroj: Vězeňská služba České republiky, <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/zakladni-informace-4/mapa-veznic-vazebnich-veznic-a-detencnich-ustavu-cr-5401>

„Vězeňský bezpečnostní systém je tvořen vnější a vnitřní bezpečností“ (Černíková, 2008, str. 105). Vnější bezpečností se rozumí střežení obvodu věznic, vstupů a vjezdů, zamezení průniku nedovolených a nebezpečných předmětů a provádění eskort. Vnější bezpečnost zahrnuje také opatření proti útokům z vnějšku věznic a zajištění bezpečnosti justičních objektů prostřednictvím justiční stráže. Vnitřní bezpečnost ve věznicích zajišťují, mimo pracovníků vězeňské služby, technické prostředky jako je signalizace, komunikační prostředky, detekční zařízení apod. Důležitou roli hraje také dynamická bezpečnost, která je vymezena jako „vyvážený poměr mezi přiměřenou náročností při vyžadování kázně a pořádku a současným pochopením pro potřeby vězněných osob. Dynamická bezpečnost se vyznačuje pevností postojů a náročností na jedné straně a vstřícností a ochotou na straně druhé“ (Černíková, 2008, str. 106).

Věznice jsou diferencovány do čtyř základních typů, které se od sebe rozlišují zajištěním bezpečnosti, mírou vnějšího střežení a způsobem uplatňování programů zacházení s odsouzenými. Jedná se o následující typy věznic:

- s dohledem (tzv. otevřená věznice, typu A);
- s dozorem (tzv. polootevřená věznice, typ B);
- s ostrahou (uzavřená věznice se středním střežením, typ C);
- se zvýšenou ostrahou (uzavřená věznice s maximálním střežením, typ D);

Vedle základních typů věznic uvedených se zřizují zvláštní věznice pro mladistvé. (§ 8 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb.).

O zařazení odsouzeného při nástupu výkonu trestu do daného typu věznice rozhoduje vždy soud a toto rozhodnutí je také součástí rozsudku. Soud může také odsouzenému v průběhu výkonu trestu přehodnotit své rozhodnutí a odsouzení mohou být přeřazeni do mírnějšího nebo naopak přísnějšího typu věznice. Umisťování vězňů do konkrétních věznic provádí v souladu s rozhodnutím soudu Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky ve spolupráci s ředitelem věznice, do které odsouzený nastoupil výkon trestu.

Tabulka č. 1: Hlavní rozdíly mezi výkonem trestu odnětí svobody v jednotlivých typech věznic:

VTOS ve věznicích čtyř typů a ve věznici pro mladistvé:						
výkon trestu ve věznici typu	pohyb odsouzených	práce	volný čas	vyhodnocení programu zacházení	návštěvy	balíčky
s dohledem "A" <small>nedbalostní trestná činnost, prvotrestání</small>	ve věznici volně, ložnice se nezamykají	práce mimo věznici	bez dohledu VS	za 2 měsíce	i mimo věznici maximálně 3 hod. během 1 kal. měs.	2 x ročně zpravidla při příležitosti narozenin a vánočních svátků
s dozorem "B" <small>nedbal. trestná č. recidivistů, úmyslný tr. čin se sazbou do 3 let, i prvotrestání</small>	ve věznici volně, v noci se ubytovny zamykají	nepřímý dohled VS	lze povolit i akce mimo věznici			
s ostrahou "C" <small>úmyslná tr. č. recidivistů, i nedbal. tr. č. 3-8 let</small>	pod dozorem i ve věznici, ubytovny zamčeny	pracoviště uvnitř nebo střežená vnější	v prostorách věznice	za 3 měsíce		
se zvýšenou ostrahou "D" <small>výjimečné tresty, doživotí, zvlášť nebezpečný pachatel, organizovaná zločinecká skupina, útek v posledních 5 letech</small>	stále pod dohledem, zamykají se cely	práce uvnitř věznice	ve věznici pod dohledem	za 6 měsíců		
pro mladistvé	zvláštní režim podle vnitřní diferenciacce povinné vzdělávání			za 1 měsíc	5 hod./měs. z vých. dův. i častější	4 x za rok

Zdroj: BAJCURA, L. Základní penologické informace: Interní studijní text. Praha 2010, str. 15 (nepublikovaný studijní materiál)

Věznice s dohledem

Do věznice s dohledem umísťuje soud pachatele za nedbalostní trestný čin, kteří dosud nebyli ve výkonu trestu odnětí svobody za úmyslný trestný čin. U tohoto typu věznic nejsou využívány speciální ochranné stavebně-technické prostředky k zamezení útěku, není ani zajištěno ozbrojené střežení a odsouzení se mohou volně pohybovat po věznici, nejsou uzamykáni na svých celách ani v nočních hodinách. Kontrolu nad odsouzenými zajišťují pověřeni vychovatelé. Pracovní příležitosti pro odsouzené jsou zajišťovány převážně externě mimo prostory věznice pod dohledem vychovatele. Na základě povolení ředitele věznice se odsouzení mohou v mimopracovní době účastnit kulturních, výchovných, sportovních a dalších akcí. Návštěvy odsouzených se většinou uskutečňují bez dohledu pověřeného zaměstnance a ředitel věznice má oprávnění jednou za dva týdny povolit dočasné opuštění věznice po dobu 24 hodin (Černíková, 2008).

Věznice s dozorem

Do věznice s dozorem umisťuje soud pachatele, kterým byl uložen trest za nedbalostní trestný čin a kteří již byli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin nebo pachatele, kterým byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výši nepřevyšující dva roky a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin. Ve věznici s dozorem je vnější bezpečnost zajišťována stejně jako u věznice s dohledem. Pohyb odsouzených ve věznici je zpravidla zajišťován organizovaně pod dohledem pověřeného pracovníka vězeňské služby. Odsouzení většinou pracují na nestřežených pracovištích mimo areál věznice za častější kontroly zaměstnance vězeňské služby (1x za hodinu). Kulturní, výchovné a sportovní aktivity mimo věznici jsou pro odsouzené dostupné v menším rozsahu, na základě písemného povolení a pouze za účasti pracovníka vězeňské služby. Návštěvy se konají bez dohledu a jednou za měsíc může ředitel věznice povolit odsouzenému opuštění věznice na dobu 24 hodin (Černíková, 2008).

Věznice s ostrahou

Do věznice s ostrahou umisťuje soud pachatele za úmyslný trestný čin a kteří nesplňují podmínky pro umístění ve věznici s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou. Dále jsou zde umístěni pachatelé odsouzeni pro trestný čin z nedbalosti, kteří nebyli zařazeni do výkonu trestu odnětí svobody s dohledem nebo s dozorem. Ve věznici s ostrahou je vnější bezpečnost zajištěna speciálně stavebně-technickými prostředky a ozbrojenými dozorcí vězeňské služby. Odsouzení se ve věznici pohybují organizovaně a vždy pod dohledem zaměstnance. Práce je zajišťována také pod kontrolou pověřeného pracovníka, a to většinou na pracovištích uvnitř věznice nebo na střežených pracovištích mimo areál věznice. Výjimečně může ředitel povolit volný pohyb odsouzeného při plnění pracovních povinností a ve zvláštních případech může vydat povolení pro práci na nestřeženém pracovišti. Návštěvy se uskutečňují zpravidla bez dohledu pracovníka vězeňské služby a ředitel věznice může písemně povolit dočasné opuštění věznice jednou za 2 měsíce až na 24 hodin (Černíková, 2008).

Věznice se zvýšenou ostrahou

Do věznice se zvýšenou ostrahou umísťuje soud pachatele odsouzené na doživotí, kterým byl uložen trest jako zvlášť nebezpečnému recidivistovi, za zvlášť závažný trestný čin. Ve věznici se zvýšenou ostrahou je vnější zabezpečení totožné jako u věznice s ostrahou. Odsouzení se ve věznici pohybují jen za přítomnosti příslušníka vězeňské služby, pracují ve věznicích pod častým dohledem nebo přímo na celách pokud to charakter práce umožní a volný pohyb uvnitř věznice se nepovoluje ani při plnění pracovních povinností. Převážně jsou odsouzení uzamykáni ve svých celách a návštěvy se konají zpravidla za dohledu zaměstnance vězeňské služby (Černíková, 2008).

Věznice pro mladistvé

Soud umísťuje mladistvé do věznice na základě zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. Útěku mladistvým z věznice zabraňují speciální stavebně-technické prostředky a ozbrojená stráž vězeňské služby. Mladiství odsouzení se po věznici pohybují organizovaně pod dohledem pracovníka a pracují převážně uvnitř věznice. Ve výjimečných případech mohou pracovat nebo navštěvovat společenské akce pod dohledem pracovníka vězeňské služby také mimo věznici. Návštěvy se uskutečňují pod dohledem zaměstnance a velký důraz je kladen na aktivní spolupráci s rodinou také mimo návštěvní dny (Černíková, 2008).

Věznice jsou stavebně a organizačně rozděleny na jednotlivá oddělení a jejich organizace a ubytování odsouzených musí být v souladu s § 7 zákona č. 169/1999 Sb. Ten stanoví, že „odděleně se umísťují odsouzení muži od odsouzených žen a dále zpravidla odsouzení:

- a) mladiství od dospělých,
- b) recidivisté od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé,
- c) za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti,
- d) trvale pracovní nezařaditelní,
- e) s poruchami duševními a poruchami chování,

- f) k doživotnímu trestu,
- f) s uloženým ochranným léčením a zabezpečovací detencí“.

Specifické úkoly, které vyplývají z procesu zacházení s odsouzenými, zajišťují nástupní a výstupní oddělení. V nástupním oddělení se zpracovává komplexní zpráva o odsouzeném, na základě které se odvíjí zacházení s odsouzeným. Do výstupního oddělení se zpravidla umísťují odsouzení před očekávaným ukončením trestu a program zacházení v tomto oddělení se převážně zaměřuje na pozitivní přípravu odsouzeného na přechod do běžného života. Ve věznicích jsou v souladu s nařízením generálního ředitele vězeňské služby zřizována oddělení krizová, oddělení bezdrogové zóny, oddělení pro odsouzené trvale pracovní nezařaditelné, oddělení pro mentálně retardované a další oddělení pro specifické skupiny odsouzených (Bajcura, 2010).

2.2 Vstupní diagnostika a nabídka programů zacházení

Odsouzení jsou přijímáni do výkonu trestu na základě rozhodnutí soudu v souladu s Vyhláškou Ministerstva spravedlnosti České republiky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Jakmile odsouzený překročí brány věznice, zaměstnanci vězeňské služby pečlivě vykonají základní kroky k jeho přijetí do výkonu trestu. V první řadě se ověřuje totožnost odsouzeného, aby se vyloučila záměna osob a následně se u odsouzeného provede osobní prohlídka. Nově příchozí odsouzení se po nástupu do výkonu trestu ubytují v přijímacím oddělení věznice, kde se v průběhu pobytu podrobí vstupní lékařské prohlídce. Poté generální ředitelství vězeňské služby rozhodne o umístění odsouzeného do konkrétní věznice, kde je odsouzený přijat do nástupního oddělení. Toto oddělení je velmi důležitým článkem umístování odsouzených, neboť zde odborní zaměstnanci jako jsou psychologové, speciální pedagogové, sociální pracovníci, vychovatelé provádí klasifikaci⁴ odsouzeného. Výsledkem vstupního vyšetření je tzv. **komplexní zpráva**, která obsahuje zprávu lékaře, charakteristiku odsouzeného, hodnocení chování,

⁴ „Klasifikace znamená rozdělování vězňených osob do skupin (na základě diagnostických poznatků), aby se mohli zúčastnit podobných – vhodných programů zacházení, které zohledňují individuální potřeby (problémy) odsouzených, aby byla naplněna reintegrační funkce trestu odnětí svobody“ (Černíková, 2008, str. 96).

výsledky psychologického vyšetření, sociálního posouzení, metody pedagogického působení (např. doplnění základního vzdělání, pracovní zařazení, zájmové aktivity, apod.) a návrh programu zacházení.

Podle Černíkové by měla penitenciární diagnostika vycházet:

- „z vyšetření intelektových schopností a struktury osobnosti se zaměřením na vývoj jedince v procesu socializace, na typ interpersonálního chování na chování v zátěžových situacích a odolnost vůči psychické zátěži, na schopnosti a předpoklady pro další rozvoj osobnosti, se zaměřením na oblast zájmů a zálib, na problematické rysy osobnosti a návyky v chování,
- z rozboru kriminogenní situace, motivace trestné činnosti a jejího zaměření,
- z poradenství zaměřeného na volbu povolání, profesní předpoklady,
- z potřeby vzdělávacích aktivit,
- ze zjištěných zájmů a zálib,
- ze zmapování aktuálních sociálních problémů“ (Černíková, 1998, str. 109).

Po vypracování komplexní zprávy a navržení programu zacházení je s odsouzeným projednán stanovený program zacházení a je mu odbornými zaměstnanci určeno, do kterého kolektivu bude zařazen. (Bajcura, 2008)“.

Program zacházení je obecně charakterizován jako forma cílevědomého a komplexního působení na odsouzené (§ 40 zákona č. 169/1999 Sb.). Obsahem takového programu jsou pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné a zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů. „Význam programů zacházení a různých druhů terapií spočívá především ve zlepšení psychického stavu a zklidnění odsouzeného a je základním výchovným prostředkem pro naplnění účelu výkonu trestu. Je to jeden z prvních nástrojů, kterým je možno nastavit určitou úroveň smysluplného fungování jedince při nástupu do vězení“ (Löffelmannová, Bakalářská práce, 2010). Významná úloha programů zacházení je zakotvena v zákoně č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní, který ukládá vězeňské službě prostřednictvím programů zacházení a pracovních příležitostí působit na odsouzené s cílem vytvořit příznivé podmínky pro jejich resocializaci. Rámcově jsou pak programy zacházení upraveny v § 41 Zákona o výkonu trestu odnětí svobody, v hlavě čtvrté Řádu výkonu trestu odnětí svobody a v metodických listech generálního ředitele vězeňské služby.

„Prvním krokem při tvorbě programu zacházení je stanovení cílů programu zacházení“ (Bajcura, 2008, str. 16), které jsou vymezeny na základě všech poznatků o odsouzeném a ze studia spisové dokumentace s přihlédnutím na délku trestu a charakter trestné činnosti odsouzeného. Programy zacházení musí respektovat osobnost odsouzeného, zejména v případě specifické skupiny vězňů jako jsou mladiství, matky s dětmi, trvale pracovně nezařaditelní či cizinci. Programy zacházení se tvoří ve spolupráci s odsouzeným, kdy jsou mu nabídnuty možnosti výběru programu zacházení a je seznámen s časovým harmonogramem jednotlivých aktivit a s místem jejich výkonu. „Pokud si odsouzený nezvolí některou z navržených alternativ programu zacházení, zúčastní se minimálního programu stanoveného vnitřním řádem. Jeho základ tvoří pracovní aktivity odpovídající zdravotnímu stavu odsouzeného“ (§ 37 vyhlášky č. 345/1999 Sb.), např. zaměstnávání, práce potřebná k zajištění každodenního chodu věznice, pracovní terapie pod vedením odborných pracovníků Vězeňské služby ČR.

„Programy zacházení jsou zpravidla vyhodnocovány jednou

- a) za měsíc ve věznici pro mladistvé,
- b) za dva měsíce ve věznici s dohledem a dozorem a ve výstupních odděleních věznic s ostrahou a se zvýšenou ostrahou,
- c) za tři měsíce ve věznici s ostrahou,
- d) za šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou“ (§ 38 vyhlášky č. 345/1999 Sb.).

„To, jak odsouzený plní program zacházení, má také vliv na další zacházení a zařazení vězňů. Zároveň si svou volbou může odsouzený vytýčit předpoklady pro pozdější zodpovědný život na svobodě a úspěšnou reintegraci“ (Löffelmannová, Bakalářská práce, 2010).

2.3 Jednotlivé typy aktivit nabízených pro odsouzené

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, obsah programu zacházení tvoří pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné a zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů.

Pracovní aktivity

Pracovními aktivitami programu zacházení se rozumí zaměstnávání odsouzených na pracovištích uvnitř nebo mimo areál věznice, např. u soukromého sektoru, dále práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice (tzv. vnitřní režie), a také pracovní terapie pod vedením odborných zaměstnanců vězeňské služby.

Hlavním cílem pracovních aktivit je zejména vytvoření dobrých pracovních návyků u odsouzených, kteří si je dosud nevytvořili a zároveň zachování návyků u těch odsouzených, kteří před nástupem do výkonu trestu pracovali (Hála, 2005).

Dle § 41 Řádu výkonu trestu znamená odmítnutí práce odsouzeným, který byl zařazen do práce, závažné porušení jeho povinností, za něž se zpravidla odsouzenému uloží kázeňský trest. Pokud odsouzený práci odmítá, zpravidla se umístí v době, kdy by měl pracovat, odděleně od ostatních odsouzených a je mu znemožněna zájmová činnost včetně sledování televizního a rozhlasového vysílání. Povinnost pracovat se nevztahuje na odsouzeného

- a) „staršího 65 let,
- b) plně invalidního,
- c) jehož zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení,
- d) dočasně práce neschopného,
- e) pokud z povahy překážky vyplývá, že je jeho pracovní povinnost vyloučena“ (§ 41 odst. 2 vyhlášky ministra č. 345/1999 Sb.).

Pracovní aktivity odsouzených jsou velmi důležité a mají neopomenutelný význam. Dá se říci, že práce ve výkonu trestu působí na odsouzené jako forma terapie, jelikož má příznivý vliv na jejich psychickou stránku a zmírňuje stresové situace, které odsouzení ve výkonu trestu mohou prožívat. Příležitostí pracovat je odsouzeným dána také příležitost k získání nové odbornosti a kvalifikace a odsouzení mají při práci pocit užitečnosti. Nesporný význam mají pracovní aktivity také z ekonomického hlediska. Odsouzení jsou za práci finančně odměňováni, čímž se snižují náklady na výkon trestu a mohou se aktivně podílet na úhradě zdravotního a sociálního pojištění, a také na vyrovnání svých pohledávek vůči společnosti.

„Všechny pracovní aktivity přispívají ke zvýšení předpokladů pro budoucí reintegraci odsouzených do života po propuštění“ (Bajcura, 2008, str. 25).

Vzdělávací aktivity

Vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu zahrnuje velmi důležitou část programu zacházení. Do věznice přicházejí odsouzení, kteří nemají ani základní vzdělání, neumí číst ani psát, až po ty vysokoškolsky vzdělané. Vzdělávací penitenciární programy představují pro všechny odsouzené šanci a naději na lepší vyhlídky po propuštění z výkonu trestu. Zejména ti odsouzení, kteří si ve výkonu trestu doplní vzdělání a prohloubí si svou kvalifikaci, mají po návratu do běžného života mnohem lepší šanci na seberealizaci a uplatnění na trhu práce. Velmi důležité je podporovat k získání nových pozitivních zkušeností a poznatků formou vzdělávání ve věznicích především mladistvé a prvovězně odsouzené. V Doporučení Rady Evropy č. R(89)12 výboru ministrů členským státům o vzdělávání ve vězení je zakotveno, že vzdělávání ve vězení přispívá k vytváření humánnějších věznic a ke zlepšení podmínek vazby, a že výchova ve vězení je důležitým prostředkem ke zjednodušení opětovného zařazení vězně do společnosti.

Vězeňská služba České republiky nabízí odsouzeným možnost studovat základní, střední i vysokou školu, dále možnost školit se v oborech zaměřených na dělnické či administrativní profese, možnost absolvovat rekvalifikační kurzy a také zdokonalení se v jazykových kurzech. „Vzdělávání zajišťují zpravidla odloučená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště. Ve věznicích,

v nichž nejsou zřízena odloučená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště, zajišťuje vzdělávání odsouzených oddělení výkonu trestu“ (§ 46 odst. 1 vyhlášky č. 345/1999 Sb.). Studium ve výkonu trestu je zakončeno vysvědčením, výučním listem z absolvovaného oboru, maturitou či osvědčením. Dle §46 odst. 3 vyhlášky č. 345/1999 Sb. nesmí být patrné, že dokumenty o získání vzdělání byly získány ve výkonu trestu. Pokud si odsouzení nestihnou vzdělání doplnit ve výkonu trestu, mají právo dokončit ho v příslušné škole.

Speciálně výchovné aktivity

„Speciálními výchovnými aktivitami programu zacházení se rozumí individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení na odsouzené vedená kompetentními zaměstnanci (pedagogy, psychology, terapeuty)“ (Biedermannová, Peras, 2011, str. 24).

Tyto aktivity jsou dále specifikovány v § 36 řádu výkonu trestu, jedná se o působení:

- a) terapeutická (zejména sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, pohybová terapie);
- b) sociálně právní poradenství;
- c) trénink zvládnutí vlastní agresivity.

Odborní zaměstnanci věznice určují formu zájmových aktivit s přihlédnutím na složení cílové skupiny, na prostředí, ve kterém bude aktivita probíhat a na četnost těchto aktivit. Hlavním cílem speciálně výchovných aktivit je působení na morálku odsouzeného, na změnu jeho deviantního chování, na rozvoj schopností řešit problémové situace a na osvojení si dovedností potřebných ke zvládnutí běžného života ve společnosti.

Zájmové aktivity

Velmi důležitým faktorem ve vězeňském prostředí je také to, jak odsouzení tráví svůj „volný čas“. Aktivity volného času jsou nezbytnou součástí života každého jedince, ať ve vězení či na svobodě, a proto by měly být součástí také programu zacházení s odsouzenými. Zaměstnanci vězeňské služby se prostřednictvím těchto aktivit snaží motivovat odsouzené k pozitivnímu sebeovládání a k samostatnému rozhodování s přijetím důsledků svého jednání. Řád výkonu trestu definuje zájmové aktivity jako „nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti organizované a vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, které rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených“ (§ 36 vyhlášky č. 345/1999 Sb.).

„Práce s odsouzenými v průběhu jejich volného času sleduje mimo jiné tyto dílčí cíle:

- udržení fyzického a duševního zdraví,
- překonání či eliminaci negativních vlivů vězeňské subkultury a důsledků prizonizace,
- zajištění bezproblémového výkonu trestu v rámci prevence vzniku mimořádných událostí jako reakci na uvěznění,
- regeneraci pracovních sil,
- odreagování a změnu emočního ladění odsouzených“ (Fischer, 2006, str. 118).

Oblast utváření vnějších vztahů

Tato oblast zaujímá podstatnou část programu zacházení, protože bez pomoci z vnějšku by resocializace odsouzeného byla vždy neúspěšná. Proto se působení na odsouzené nesoustředí jen na programy zacházení, ale klade se velký důraz také na aktivní spolupráci a kontakty s rodinou a blízkými a utužování pozitivních sociálních vazeb. V případě jednotlivých skupin přispívá k resocializaci také součinnost s nevládními neziskovými organizacemi.

2.4 Shrnutí

Jak jsem zmínila v první kapitole diplomové práce, výkon trestu odnětí svobody by měl být poslední alternativou, selžou-li všechna opatření pro ochranu společnosti. Soud nejdříve ukládá alternativní tresty jako jsou např. obecně prospěšné práce či nově domácí vězení. Pokud se odsouzený člověk neosvědčí při vykonávání alternativního trestu či spáchá obzvlášť závažný trestný čin, u kterého nelze alternativu uložit, nastupuje odsouzený do výkonu trestu. Soud také určí konkrétní typ věznice tak, aby odpovídal závažnosti spáchaného činu – věznice s dohledem, dozorem, ostrahou či zvýšenou ostrahou, popřípadě věznice pro mladistvé.

Hovoříme-li o moderním a humánním výkonu trestu, je nutné zmínit, že trest nemá pouze represivní funkci, ale zaměřuje se zejména na integraci člověka zpět do společnosti. Účinným nástrojem je diagnostika odsouzeného, kdy tým odborných zaměstnanců posoudí dosavadní zkušenosti, možnosti a schopnosti vězněného a na základě komplexní zprávy stanoví vhodný program zacházení, který by měl napomoci odsouzenému zorientovat se ve vzniklé životní situaci a pokud možno vylepšit podmínky a možnosti uplatnit se ve společnosti po propuštění. Cílem vězeňské služby je pomocí pracovních, vzdělávacích, výchovných a zájmových aktivit společně se snahou o utvoření vnějších vztahů propouštět z výkonu trestu člověka, který je vybaven novou dovedností a znalostí, udržuje dobré kontakty s vnějším světem a je motivován žít dle společenských norem.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3. Odsouzené ženy

3.1 Specifika výkonu trestu pro ženy

V České republice je pozornost týkající se výkonu trestu odnětí svobody více zaměřena na muže než na ženy, což je logické, jelikož ženy nepředstavují z pohledu kriminality takové nebezpečí jako muži. V posledních letech však statistiky ukazují nárůst trestných činů páchaných ženami. Ženská populace odsouzených v České republice tvoří v současné době zhruba 8% celkového stavu vězněných osob (cca 23 700 odsouzených). V minulosti se procento žen pohybovalo v rozmezí 3 - 6%, což naznačuje, že trend počtu odsouzených žen je narůstající. Statisticky se počet vězněných žen zvyšuje o mnoho rychleji, než počet mužů. Od začátku roku 2012 je nárůst žen ve věznicích takový, že ekvivalentem by bylo 1200 mužů. Připisováno je to celospolečenské ekonomické krizi, ale také emancipaci žen, které se stále více dostávají do lepších pozic a více se pak dopouštějí trestných činů. Bohužel v zákoně o výkonu trestu je jen málo zmínek upravující výkon trestu vězněných žen (konkrétně v § 66 – § 68 týkajících se ukládání kázeňských trestů, oddělení pro matky s dětmi a přerušování výkonu trestu). Na jedné straně se dá říci, že se výkon trestu žen nijak zvlášť neliší od výkonu trestu mužů, ale při hlubším zamyšlení je zjevné, že odsouzené ženy prožívají ve výkonu trestu větší frustraci než muži, protože jsou odtrženy od svých rodin, převážně svých dětí, které představují pro většinu žen základ jejich hodnotového systému. Ve věznicích musí ženy také čelit větším obtížím a nevýhodám než muži. Soudy se snaží na tuto skutečnost v rozsudcích přihlížet a je-li to jen trochu možné, dostávají ženy za své činy podmíněčný trest nebo jsou jim ukládány alternativní tresty.

Ženy, které páchají trestnou činnost, většinou pocházejí ze slabších sociálních rodin, ze špatných majetkových poměrů, mají nízký stupeň vzdělání a často mají také zdravotní potíže. Tyto ženy většinou ztratily naději ve smysluplnosti života, mnohé z nich jsou drogově nebo alkoholově závislé. Pocit, že jim někdo ublížil, povýšil nad morální zásady a ženy tak pod vlivem svých emocí byly schopny ublížit. Tento scénář se však nedá aplikovat na všechny odsouzené. Ve věznicích se také objevují ženy, které pocházejí z dobrých rodinných a majetkových poměrů a na prahu

kriminality se ocitly nešťastnou náhodou.⁵ Když už se žena dostane do výkonu trestu, snaží se vězeňská služba přizpůsobit programy zacházení ve věznicích specifickým odsouzených žen tak, aby byly co nejúčelnější a nedocházelo k recidivě již odsouzených žen.

Prudký nárůst odsouzených žen specialisté neočekávali, a proto vznikají nová malá oddělení v rámci mužských věznic. Nově v roce 2012 vězeňská služba otevřela pobočku pro výkon trestu odsouzených žen Vazební věznice Praha Ruzyně – Velké Přílepy. Současná profilace věznic dále určuje pro výkon trestu žen centrální Věznici Světlá nad Sázavou, Věznici a ústav pro výkon zabezpečovací detence v Opavě a speciální oddělení Věznice Praha Ruzyně v Domově sv. Karla Boromejského v Řepích.

Věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Opava

Ve věznici v Opavě je celková ubytovací kapacita 449 míst, z toho je 287 míst určeno pro výkon trestu žen ve všech kategoriích včetně doživotních trestů. V současné době jsou zde umístěny 2 ženy odsouzené na doživotí. Ve věznici je zřízeno specializované oddělení pro léčbu odsouzených žen závislých na drogách a alkoholu a oddělení pro ženy s duševními poruchami a poruchami chování.

Věznice Praha Ruzyně – objekt Řepy

Specifickým oddělením ruzyňské věznice je oddělení výkonu trestu odsouzených žen s kapacitou 50 míst v Domově sv. Karla Boromejského v Řepích. Zde trest v současné době vykonává cca 40 žen v mírnějším režimu. Při umístování žen do tohoto oddělení se zohledňuje osobnost odsouzené, charakter trestné činnosti a odsouzené musí být udělen volný pohyb mimo věznici. Odsouzené v Domově vypomáhají při práci v kuchyni, prádelně a při úklidu na odděleních a po absolvování sanitářského kurzu, který pro ně Domov pořádá, se mohou také starat o dlouhodobě nemocné seniory v místním stacionáři.

⁵ Časopis České vězeňství č. 4//1994, článek Ženy, gramotnost a trest odnětí svobody dostupný z http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Ceske%20vezenstvi/1994/CV_1994_4a.pdf

Věznice Praha Ruzyně – Velké Přílepy

Tato nová, ryze ženská, věznice vznikla v areálu bývalých kasáren a utečeneckého tábora Ministerstva vnitra České republiky. Kategoricky se jedná o věznici s dohledem a dozorem, trest si zde tedy odpykávají odsouzené pro nejnižší trestné činy. V současné době je zde umístěno 80 žen a celková kapacita činí 151 míst. Odsouzené ženy zde pracují ve vnitřní režii věznice a do budoucna se počítá s jejich pracovním zařazením také pro místní obec. Současný stav věznice si žádá ještě další stavební úpravy, které budou realizovány již za přítomnosti odsouzených žen.

3.2 Věznice Světlá nad Sázavou⁶

Věznice Světlá nad Sázavou se nachází v Českomoravské vysočině a do roku 1999, než objekt začal fungovat jako věznice, byl areál využíván jako škola v přírodě. Z důvodu nedostatečné ubytovací kapacity ve věznicích byl objekt v roce 2000 převeden do užívání Vězeňské služby České republiky, která ještě ve stejném roce začala s částečnou rekonstrukcí budovy na vězeňské zařízení. První odsouzené ženy v kategorii dozor zde byly umístěny ještě v roce 2000 a následně přicházely také odsouzené v kategorii ostraha. Celková rekonstrukce budov včetně půdních nástaveb zvýšila ubytovací kapacitu věznice na 660 míst. V současné době je Věznice Světlá nad Sázavou největší centrální ženskou věznicí v České republice. Ubytováno je zde okolo 756 odsouzených žen (stav ke dni 15. března 2012), což výrazně převyšuje možnosti ubytovacích kapacit a vedení vězeňské služby se v současné době opět zabývá otázkou další přístavby půdních ubytovacích prostor.⁷

Ve věznici jsou prioritně umisťovány odsouzené ženy v kategorii dozor a ostraha. Kromě toho zajišťuje věznice i výkon trestu žen se zvýšenou ostrahou u trvale pracovní nezařaditelných a výkon trestu mladistvých odsouzených žen. Věznice disponuje také specializovanými odděleními pro specifické skupiny odsouzených. Od roku 2002 jako jediná zajišťuje výkon trestu matek s dětmi do tří let a výkon vazby

⁶ Fotografie viz Příloha B.

⁷ Stručná charakteristika věznice, <http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/o-nas-1628/zakladni-informace-154/strucna-charakteristika-veznice-275>

žen těhotných a s novorozenci, dále výkon trestu pracovně nezařaditelných žen a mladistvých žen. Ve věznici se také nachází oddělení bezdrogové zóny, kde probíhá terapeutický program pro odsouzené ženy, které se chtějí dobrovolně léčit ze své závislosti.

Výkon trestu u odsouzených žen je upraven také vyhláškou č. 345/1999 Sb., která v § 89 odst. 1 zmiňuje, že „vnitřní řád, obsah a formy zacházení s odsouzenými ženami zásadně přihlížejí k psychickým a fyziologickým zvláštnostem žen, jakož i k zvláštním potřebám těhotných žen, žen krátce po porodu a kojících matek“. Dle § 90 je odsouzeným umožněno používat vlastních kosmetických přípravků při úpravě zevnějšku, odsouzené s dohledem mohou nosit vlastní oděv a obuv. Ostatní odsouzené jen v mimopracovní době a v době návštěv. Denní režim⁸ ve věznici se řídí vnitřním řádem věznice pro odsouzené, rozvrhem aktivit programu zacházení a nařízeními a pokyny zaměstnanců věznice.

3.3 Specializovaná oddělení Věznice Světlá nad Sázavou

„V rámci reformy českého vězeňství se vytvořila specializovaná oddělení, která umožňují provádět diferenciaci odsouzených a pracovat s nimi účelněji a efektivněji. Tato oddělení jsou určena pro pachatele se specifickými potřebami, kteří trpí závažnými poruchami chování a poruchami osobnosti, sexuálními deviacemi či jsou závislí na alkoholu a psychotropních látkách. Specializovaná oddělení jsou také zřízena pro matky s dětmi do tří let věku, pro mladistvé, pro odsouzené trvale pracovně nezařaditelné, invalidní a důchodce“ (Löffelmannová, Bakalářská práce, str. 12).

⁸ Časový rozvrh dne viz Příloha G.

Jak již bylo zmíněno, ve Věznici Světlá nad Sázavou se nachází specializované oddělení pro mladistvé odsouzené, pro matky s dětmi do 3 let, pro trvale pracovně nezařaditelné a bezdrogová zóna.

Speciální oddělení pro mladistvé odsouzené ženy

Mladistvou odsouzenou se rozumí žena ve věku od 15 do 18 let. Zákon o výkonu trestu ukládá, že „trest u mladistvých, kteří nepřekročili 18. rok svého věku, se vykonává odděleně od ostatních odsouzených, a to ve věznicích nebo zvláštních odděleních pro mladistvé s uplatňováním vnitřní diferenciací“ (§5 odst. 3 zákona č. 169/1999 Sb.). Hlavní rozdíl výkonu trestu pro mladistvé upravuje § 61 zákona o výkonu trestu.

Účelem speciálního oddělení pro mladistvé odsouzené je zejména vytvoření podmínek pro pozitivní sociální a duševní rozvoj mladistvé s ohledem na stupeň rozumového a mravního vývoje odsouzené, na její osobní vlastnosti, k rodinné výchově a k prostředí, z něhož mladistvá pochází. Cílem tohoto oddělení je výchova a snaha o nápravu mladistvé, aby po propuštění z výkonu trestu opět nepodlehla negativním nástrahám společnosti. Nejpodstatnější část programu zacházení pro mladistvé proto tvoří vzdělávací aktivity a zabezpečení povinné školní docházky. Vzdělávání se uskutečňuje formou denního studia a po dobu studia se odsouzená nezařazuje do práce. Vnitřní řád pro výkon trestu žen ve svém čl. 35 stanoví povinnost mladistvé odsouzené účastnit se programu zaměřeného na vzdělávání. O tom, do jaké formy vzdělávání bude mladistvá zařazena, rozhoduje odborná komise složená ze speciálního pedagoga, psychologa, vychovatele a učitelů Školského vzdělávacího střediska. Věznice aktivně a úzce spolupracuje s rodiči a zákonnými zástupci mladistvých žen.

Specializované oddělení pro matky s dětmi

Skutečnost, že se žena dostane do výkonu trestu odnětí svobody, ještě nemusí znamenat, že je špatnou matkou. Ne vždy je dobré řešení umístit dítě do ústavní péče v případě, že se o něj matka (ani nikdo další z rodinných příslušníků) nemůže postarat. Humanizace českého vězeňství přinesla možnost vhodných podmínek pro specifický pobyt dítěte u matky během výkonu trestu, což posiluje kladné citové vazby mezi matkou a dítětem.

Oddělení pro matky s dětmi je ve věznici v provozu od 1. října 2002. Rekonstrukce tohoto oddělení musela vyhovovat náročným stavebně-technickým a hygienickým normám a bezpečnostním předpisům. Jsou zde umísťovány odsouzené ženy – matky, zařazené do výkonu trestu s dohledem, dozorem a ostrahou a jejich děti od jednoho do tří let v souladu s § 67 zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Aby bylo odsouzené ženě povoleno mít u sebe ve výkonu trestu své dítě, musí být splněny jisté podmínky, např. před odsouzením musí být prokázáno, že o dítě řádně pečovala, musí mít dobré osobní předpoklady (zejména psychický a zdravotní stav) pro péči o dítě ve věznici, dítě nesmí být soudem svěřeno jiné osobě a odsouzená musí být také finančně zajištěna, jelikož zajišťuje veškeré potřeby pro dítě na vlastní náklady. Před rozhodnutím si ředitel věznice vyžádá posouzení lékaře, psychologa a orgánu sociálně právní ochrany dětí, aby bylo odborníky potvrzeno, že je takový postup ve prospěch dítěte. Podmínky pro výkon trestu odsouzených žen upravuje vnitřní řád Věznice Světlá nad Sázavou.

Žena, která má ve výkonu trestu své dítě u sebe má povinnost o něj celodenně pečovat a odpovídá za jeho bezpečnost. „Celodenní péče zahrnuje zejména péči o zdraví dítěte a o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, včetně přípravy stravy, zajištění hygieny, praní, žehlení, úklidu a aktivního trávení času s dítětem formou vycházek, her, výtvarných, hudebních a sportovních činností odpovídajících věku dítěte“ (čl. 37 odst. 4 vnitřního řád Věznice Světlá nad Sázavou). V situaci, že se žena ze závažných důvodů nemůže o své dítě po krátkou dobu postarat, přebírá péči o dítě pracovník věznice. Programy zacházení pro matku s dětmi jsou tvořeny povinnými a dobrovolnými aktivitami se zaměřením na péči o dítě, domácnost a rodičovství. V oblasti vzdělávání mají ženy možnost navštěvovat odborné semináře

z oblasti péče o dítě, zdravý životní styl a z oblasti sociálně právní. Speciálně výchovné aktivity zahrnují individuální a skupinové, psychologické a pedagogické působení zaměřené na mezilidské vztahy, společenské chování a mateřství. Odsouzené si také mohou vybrat aktivity jako např. vaření, šití, ruční práce, cvičení a cvičení s dětmi. Aktivity s dětmi jsou stanoveny tak, aby stimulovaly harmonický rozvoj osobnosti dítěte a rozvíjely také sociální schopnosti. Odsouzené matky nejsou pracovně zařazeny.

Každá odsouzená se svým dítětem má k dispozici samostatnou ložnici s umyvadlem, kterou si může zabydlet dle svých potřeb, dále společnou umývárnu, kuchyňku, prádelnu, hernu pro děti a kulturní místnost. Prostředí tohoto oddělení působí přátelskou až rodinnou atmosférou, chodba oddělení je vymalovaná pohádkovými postavami⁹ a děti mají k dispozici také dětské hřiště, pískoviště, houpačky a prolézačky.

Oddělení pro trvale pracovně nezařaditelné

Hlavním smyslem oddělení pro trvale pracovně nezařaditelné je udržení fyzické a duševní kondice odsouzených žen s přihlédnutím na jejich věk a zdraví. Za trvale pracovně nezařaditelnou se považuje odsouzená:

- a) starší 65 let, pokud sama požádá o zařazení do práce,
- b) která byla uznána plně invalidním, nebo
- c) jejíž zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení. (§ 69 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb.).

Programy zacházení pro odsouzené na tomto oddělení jsou zaměřeny na specifické výchovné postupy skupinového nebo individuálního charakteru, na oblast vzdělávání (např. kurzy jazyků a práce na PC), na různé formy terapií a zájmovou činnost (např. práce na zahradě). Se souhlasem lékaře může odsouzená na vlastní žádost vykonávat pracovní terapii zahrnující zejména sebeobslužné činnosti, které formují odsouzené tak, aby se po propuštění z výkonu trestu mohly navrátit do samostatného života. Podstatou programů zacházení je motivace k osobnímu rozvoji odsouzených žen, posilování pocitu potřebnosti a zodpovědnosti za další vývoj svého života, předcházení možné pasivity odsouzené a vedení k pozitivnímu životnímu přístupu.

⁹ Fotografie viz Příloha C.

Vnitřní řád Věznice Světlá nad Sázavou ukládá umísťovat na ložnice tohoto oddělení odsouzené s přihlédnutím k jejich zdravotnímu stavu a na doporučení lékaře. U každé odsouzené, která nastupuje do výkonu trestu stanoví lékař tzv. zdravotní klasifikaci, která určí schopnost odsouzené zvládnout možné pracovní nároky. Odsouzené, které jsou zařazené v různých kategoriích věznic jsou zde umísťovány odděleně. Oddělení je bezbariérové s potřebnými úpravami pro invalidní vozík.

Oddělení bezdrogové zóny

Bezdrogová zóna byla ve Věznici Světlá nad Sázavou zřízena v roce 2004 za účelem zabránit odsouzeným ženám v kontaktu s návykovými látkami. Filozofií bezdrogové zóny je zabezpečit takové prostředí, ve kterém není konzumace drog akceptována ani samotnými vězenkyněmi. V tomto oddělení jsou také umístěny odsouzené, které nebyly a nejsou uživatelkami drog, ale jsou jejich vlivem nejvíce ohroženy, např. mladé odsouzené do 26-ti let. Oddělení slouží jako drogová prevence.

V rámci oddělení probíhá terapeutický program pro odsouzené, které mají v anamnéze drogovou závislost, chtějí dobrovolně abstinovat a změnit svůj dosavadní postoj. Odsouzené jsou zde odbornou komisí umísťovány na vlastní žádost většinou po dobu jednoho roku. Z praxe vyplývá, že zájem o pobyt na bezdrogové zóně mají většinou prvovězněné odsouzené. Činnost oddělení zabezpečuje tým odborníků ve složení vychovatel, psycholog, speciální pedagog a sociální pracovník. Odsouzené si na tomto oddělení nejen rozvíjí své pracovní návyky, dovednosti a zájmy, ale učí se také jak co nejlépe řešit krizové životní situace a problémy, což posiluje schopnost komunikace a napomáhá všestrannému osobnímu rozvoji odsouzených. Zároveň také mohou začít spolupracovat s drogovou poradnou.

Oddělení se nachází v samostatné budově a jeho kapacita tvoří 15 míst. Program zacházení v bezdrogové zóně je převážně zaměřen na komunitní skupinovou terapii, dále na pracovní aktivity, jako např. na práci v domácnosti a v každodenním životě, ergoterapii, sebeobslužné aktivity. Vzdělávací aktivity mají za úkol rozvíjet osobnost a zdravý životní styl a sociálně výchovné aktivity se orientují na různé formy terapií,

sezení, psychologický trénink a poradenství. Odsouzené zde mohou vykonávat také zájmové aktivity, např. formou výtvarné činnosti.

3.4 Analýza programů zacházení ve Věznici Světlá nad Sázavou

„Program zacházení je výchovný prostředek vedoucí k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin a naplňování účelu trestu“ (čl. 28 odst. 1 vnitřní řád věznice)¹⁰ Sleduje cíle spojené zejména s dodržováním vnitřního řádu věznice, s vytvářením pracovních návyků, s rozvojem osobnosti a s dosažením určitého vstupně vzdělání.

Ve Věznici Světlá nad Sázavou se program zacházení sestavuje individuálně pro každou odsouzenou s přihlédnutím na její osobnost. Program zacházení sestavuje speciální pedagog na základě doporučení odborníků z komplexní zprávy. Odsouzené ženy se na volbě aktivit programu a stanovení jeho cílů zpravidla aktivně podílejí. V průběhu výkonu trestu se aktivity podle potřeby mohou aktualizovat. Průběžné hodnocení všech oblastí programu zacházení včetně plnění cíle má v kompetenci vychovatel a je podkladem pro tzv. komplexní hodnocení naplňování účelu výkonu trestu, na základě kterého mohou soudy rozhodnout o podmíněčném propuštění či o přeřazení do jiného typu věznice. Snahou zaměstnanců Věznice Světlá nad Sázavou je při psaní hodnocení podat objektivní, souhrnnou informaci o průběhu výkonu trestu a dosažených výsledcích odsouzené, včetně závěrečného stanoviska věznice. Zaměstnanci vycházejí z údajů z osobní karty a spisu odsouzené, z Vězeňského informačního systému, z osobní znalosti odsouzené, jako i z ověřených informací od státních i nestátních organizací. V případě recidivy se snaží postihnout, jaký vliv měly předchozí pobyty ve výkonu trestu na odsouzenou. Odsouzené, která odmítne všechny nabízené aktivity, se stanoví minimální program zacházení, který zahrnuje práci k zajištění každodenního provozu věznice, dodržování kázně, pořádku a společenské normy.

¹⁰ Podrobněji viz kapitola 2.2

Na realizaci programů zacházení ve Věznici Světlá nad Sázavou se podílí tým pracovníků ve složení:

- 5 speciálních pedagogů,
- 3 psychologové,
- 26 vychovatelů,
- 2 vychovatelé – terapeuti,
- 1 vychovatel (bezdrogová zóna),
- 3 sociální pracovnice.

Garanty programů zacházení jsou především speciální pedagogové, kteří u odsouzených zajišťují odbornou úroveň realizace programu zacházení a největší podíl na počtu řízených přímých aktivit mají vychovatelé.

Pro bližší seznámení s aktivitami ve Věznici Světlá nad Sázavou následuje výčet jednotlivých programů zacházení s odsouzenými ženami.

Pracovní aktivity

Zaměstnávání vězňených žen je závislé na celé řadě faktorů (např. zdravotní stav odsouzené, sociální a pracovní schopnosti, vzdělání, apod.). Pokud odsouzená splňuje kritéria pro zařazení do práce, může být zaměstnána buď ve vnitřním provozu věznice, např. v kuchyni, v prádelně) nebo na vnějších pracovištích u soukromých či státních institucí¹¹. Současné procento zaměstnanosti odsouzených žen činí 58%.

Tabulka č. 2: Vývoj zaměstnanosti odsouzených žen ve Věznici Světlá nad Sázavou

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	01.12	02.12
Stav	344	435	483	524	544	613	669	782	813	804
% zam.	34,50	46,48	50,74	64,86	71,19	64,92	63,90	60,30	57,18	58,30

Zdroj: interní materiály Věznice Světlá nad Sázavou

¹¹ Fotografie viz Příloha D.

Odsouzené, které nemohou být pracovně zařazeny, mají možnost zapojit se do pracovních a vzdělávacích činností v rámci programu zacházení. Mezi ně patří např. kurz vaření, sebeobslužné aktivity, kurz šití, ručních prací a výtvarných pracovních činností.

Vzdělávací aktivity

Vzdělávací aktivity vězňených žen organizuje a zajišťuje Školské a vzdělávací středisko, které je místně odloučeným pracovištěm Středního odborného učiliště Vězeňské služby ČR a odborní zaměstnanci věznice. Školské vzdělávací středisko zajišťuje zejména:

- **dvouletý učební obor Textilní a oděvní výroba** – odsouzené mohou získat všeobecné a odborné vědomosti a manuální dovednosti k vykonávání povolání krejčová¹².
- **kurz Základní školy**¹³ - určen pro odsouzené s mezerami ve vzdělání, pomáhá ke zdokonalení čtení, psaní a počtů a v předmětech běžně vyučovaných na základních školách.
- **kurz Praktická rodinná škola** – určen zejména pro mladistvé odsouzené a mladé odsouzené, které nejsou momentálně pracovně zařazeny. Kurz trvá po dobu 5 měsíců a zahrnuje výuku teoretických předmětů jako je český jazyk, matematika, základy společenských věd, ale i vaření, ruční práce a práce na PC.
- **kurz Základy kuchařských prací,**
- **kurz Práce na PC,**
- **kurz Základy gramotnosti,**
- **kurz Základy první pomoci a ošetřovatelství,**
- **Český jazyk pro cizince.**

¹² Fotografie viz příloha E.

¹³ Věznice nemá akreditaci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k zajištění výuky základní devítileté školy.

Školské vzdělávací středisko také spolupracuje se státním a soukromým sektorem. Např. ve spolupráci se Středním odborným učilištěm obchodním v Humpolci zajišťuje dálkové čtyřleté maturitní studium a s Masarykovou univerzitou v Brně tříleté bakalářské studium.

Odborní zaměstnanci oddělení výkonu trestu vedou kurzy **anglického a německého jazyka**, kurz **Zdravý životní styl, Moderní žena, Etická výchova**, dále zajišťují vzdělávání v oblasti **hospodářství a politiky ČR, historie Českého státu** a zajišťují **výchovnou činnost a právní poradenství**.

Jak již bylo v předchozích kapitolách řečeno, vzdělávání podporuje nejen reintegraci odsouzených, ale pomáhá jim nalézt také odhodlání a potřebnou důvěru v sám sebe. Ředitelka věznice Světlá nad Sázavou zastává názor, že „možností vzdělávání jsme se místo represe, zamykání dveří a plnění pracovních povinností také posunuli blíže ke klientovi a snažíme se na něj individuálně působit“.¹⁴

Speciálně výchovné aktivity

Zaměstnanci Věznice Světlá nad Sázavou se snaží změnit sociálně deviantní chování odsouzených prostřednictvím speciálně výchovných aktivit jako arteterapie (využívá výtvarného projevu k sebepoznání a k vyjádření vlastních pocitů), pohybová terapie, abreakce a relaxace (odreagování se, uvolnění napětí), jóga, dramaterapie (tato terapie učí odsouzené přiměřeně reagovat v různých životních situacích), trénink sociálních dovedností, individuální psychoterapeutická konzultace, terapeutická skupina pro práci s trestným činem, komunita, skupinová terapie, rekreační cvičení, sociálně právní poradenství, Program 3Z (zastav se, zamysli se, změň se).

¹⁴ Článek Máme i nadějně duše, říká ředitelka ženské věznice dostupný z <http://www.nuov.cz/univ2k/mame-i-nadejne-duse-rika-reditelka-zenske-veznice>.

Program jednotlivých speciálně výchovných aktivit je intenzivní, strukturovaný, má svůj režim a jasná pravidla. Kombinace psychoterapeutických působení s tréninkem sociálních dovedností pomáhá odsouzeným uvědomit si své skutky, postoje a svůj vliv na jiné osoby. Snahou aktivit je naučit se žít v rámci jistých limitů chování, porozumění významu kontroly svých postojů v životě a umět převzít odpovědnost za vlastní jednání¹⁵. Skupinové poradenství a komunita se zaměřují na nácvik společenských a administrativně technických schopností a přípravu odsouzených na přechod z výkonu trestu do běžného života.

Působení a vliv těchto speciálně výchovných aktivit na odsouzené je velmi individuální. Psychika a myšlení každé odsouzené se i ve stejných situacích projevují odlišně a proto zaměstnanci věznice soustředí svou pozornost v rámci těchto aktivit na soustavnou, trpělivou a dlouhodobou výchovu, která povede k úspěšné resocializaci vězněných žen.

Zájmové aktivity

Věznice poskytuje v rámci svých možností širokou škálu zájmových programů zacházení, které motivují odsouzené ke smysluplnému využívání „volného času“ a ve kterých mohou uplatnit své dovednosti a schopnosti.

Skladba a nabídka reflektují specifické zvláštnosti žen a odpovídají také jejich zájmu. Odsouzené se mohou ve výkonu trestu zabývat sportovními a tělovýchovnými činnostmi, rukodělnými, výtvarnými, hudebními, dramatickými a zahradními kroužky¹⁶. Mohou navštěvovat literární výchovu, hrát loutkové divadlo, poznávat přírodu a zeměpis a mají také možnost věnovat se základní kosmetické péči a kondičnímu cvičení.

¹⁵ Vězeňská služba ČR, <http://www.vscr.cz/veznice-drahonice-72/o-nas-1575/vykon-vezenstvi-790/zivot-za-mrizemi-791/intenzivni-terapeuticka-prace-jako-soucast-specialne-vychovnych-aktivit-programu-zachazeni-ve-veznic>

¹⁶ Fotografie viz Příloha F.

V rámci zmíněných sportovních aktivit využívají odsouzené svého tělesného potenciálu, což má pozitivní vliv na fyzickou a emoční stránku jejich osobnosti. Sportem také mohou řešit i bezprostřední problémy uvnitř sama sebe a vybit si případnou agresi. Při zájmových aktivitách vytvářejí odsouzené také výrobky pro děti z dětských domovů a nemocnic a jednou za čas pořádá věznice pro odsouzené veřejná vystoupení, kde můžou vězněné ženy ukázat svůj talent a snahu. Zejména tyto aktivity jsou pro odsouzené důležité a velmi motivující, protože poskytují pozitivní zpětnou vazbu, která je jedním z kritérií dobré resocializace.

Oblast utváření vnějších vztahů

Aktivity z oblasti utváření vnějších vztahů se označují také jako extramurální, tzn. aktivity mimo věznici. Zaměřují se převážně na udržení, posílení a vytvoření pozitivního vztahu odsouzené s vnějším světem zejména s dětmi, s rodinou a s příbuznými. Zejména u žen je velmi důležité podporovat sociální vazby s vnějším světem, protože ženy vnímají výkon trestu pod větším stresem a s větší psychickou zátěží než muži. Ženy ve věznici více prožívají citová traumata a častěji se u nich vyskytuje deprese. Sociální vazby významně přispívají k předcházení případných negativních vlivů uvěznění. K zmírnění takového negativního působení se doporučuje umožnit odsouzeným častější kontakt s rodinou a blízkými. (Fischer, 2006).

Snahou vězeňské služby je umístit odsouzenou co nejbližší k místu trvalého bydliště, ne vždy je to však z kapacitních důvodů možné. Kontakty s vnějším světem udržují odsouzené, po příslušné kontrole, pomocí odesílání a přijímání korespondence a v odůvodněných případech mohou s blízkou osobou telefonovat. Odsouzené také odebírají denní tisk a časopisy, mohou sledovat televizi a poslouchat rozhlas. Extramurální aktivity zahrnují návštěvy rodiny a blízkých ve věznici. Odsouzené ženy mají podle zákona o výkonu trestu „přijímat v čase určeném ředitelem věznice návštěvy blízkých osob na dobu celkem až 3 hodiny během jednoho kalendářního měsíce“ (§ 19 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb.). V případě kázeňské odměny může být doba návštěvy prodloužena až na pět hodin, odsouzené může být povoleno opustit věznici v souladu se stanovenými pravidly nebo v rámci programu zacházení a nejvyšší kázeňskou odměnou může být až přerušování výkonu trestu.

Důležitost extramurálních aktivit se jeví zejména ve výstupním oddělení věznice, kde jsou umísťovány vybrané odsouzené zpravidla šest měsíců před skončením výkonu trestu. Zde jsou odsouzené připravovány na život mimo věznici a programy zacházení jsou zaměřeny na aktivity podstatné pro samostatný život na svobodě a pomáhají také řešit důležité otázky související s propuštěním z výkonu trestu (např. otázku bydlení, zaměstnání, finanční poradenství). (Biedermannová, Petras, 2011).

Věznice zajišťuje pro odsouzené také možnost spolupráce s neziskovými, zájmovými či náboženskými organizacemi, které odsouzeným pomáhají také po propuštění z výkonu trestu. Především u odsouzených s drogovou minulostí je zajištěna spolupráce s nevládními organizacemi, které se zaměřují na komunitní práci po výkonu trestu (např. Sdružení Laxus, Sananim, Podané ruce). Lidé bez domova, kteří se nemají po výkonu trestu kam vrátit, nachází oporu u Armády spásy, Sociálních center a v Domu napůl cesty. Významně pomáhají také sdružení se zaměřením na týrané ženy a děti, např. Bílý kruh bezpečí, Národní centrum pro rodinu apod.

Standardizovaný program 3Z

Program 3Z (Zatav se, Zamysli se, Změň se) je speciální výchovný program vytvořený Londýnskou probační službou zaměřený na vícekrát trestané odsouzené s převážně majetkovou trestnou činností před podmíněným trestem nebo před koncem výkonu trestu. Hlavním cílem programu je, aby si odsouzené vytvořily náhled na trestnou činnost, uvědomily si konkrétní důsledky z jejího páchání, změnily svůj postoj a myšlení a získaly nové sociální dovednosti k soběstačnému a nekriminálnímu způsobu života na svobodě. Program je realizován skupinově pod vedením dvou odborných trenérů. V rámci programu mají odsouzené možnost přemýšlet o svém kriminálním jednání z jiného úhlu pohledu a hledat alternativy řešení pro inkriminovanou situaci. Využívá se také technika hraní rolí. (České Vězeňství, č. 2/2010, str. 25).

Podmínkou pro zařazení do programu 3Z je:

- žádost o podmíněčné propuštění z výkonu trestu s minimální lhůtou čtyři měsíce před soudním jednáním nebo šest měsíců do konce výkonu trestu, zpravidla během pobytu odsouzené ve výstupním oddělení,
- opakovaně páchaná trestná činnost,
- motivace odsouzené k řádné účasti na programu,
- schopnost porozumět základním instrukcím a informacím.

Odsouzená nemůže být zařazena do programu 3Z pokud:

- je duševně nemocný v akutně neošetřeném stavu,
- trpí výraznou poruchou osobnost,
- je odsouzen za sexuální motivovaný trestný čin,
- je zařazen do zvláštního bezpečnostního režimu výkonu trestu. (Biedermannová, Petras, 2011).

3.6 Shrnutí

Výkon trestu odnětí svobody žen má svá specifika. Zákon moc nezohledňuje odsouzené ženy, které mimo centrální Věznici Světlá nad Sázavou vykonávají trest ve speciálních odděleních, kde se jim zaměstnanci přizpůsobují a připravují jim podmínky pro hladký průběh výkonu trestu. Typickým příkladem speciálního oddělení pro je Domov sv. Karla Boromejského v Praze – Řepích, kde jsou umístěny odsouzené, které se starají o místní seniory. Dále pak oddělení pro výkon trestu odsouzených matek s dětmi do 3 let, kde jsou vytvořeny takové podmínky pro pobyt, aby dítě nebylo ovlivněno vězeňským prostředím a cítilo se jako v domácím prostředí. Toto oddělení potvrzuje humanizaci českého vězeňství a je třeba pohlížet na něj tak, že pomáhá dětem a výchovně působí na odsouzené matky. Programy zacházení se přizpůsobují ženským profesím, např. kuchařky, šičky, kadeřnice apod. Se stále vzrůstajícím trendem počtu odsouzených žen se zvyšuje problematika jejich umístování a vězeňská služba se tak musí vypořádat s otázkou zvyšování ubytovacích kapacit pro odsouzené ženy. Vznikají tak nové pobočky věznic, jako např. Velké Přílepy v roce 2012.

4. Empirický výzkum

4.1 Cíle výzkumu

Diplomová práce se zabývá účinností programů zacházení s odsouzenými ženami z pohledu resocializačního procesu. Cílem empirické části je ověřit, které programy nabízené odsouzeným jsou smysluplné a nápomocné při znovuzачlenění do dalšího života. Proto, aby odsouzená získala lepší startovní pozici, je nutné, aby se i ve vězení vzdělávala a snažila se získat nové vědomosti a dovednosti.

Při výzkumu vycházím z hypotéz, že díky nabídce jednotlivých programů zacházení se šance o bezproblémový návrat do společnosti zvyšuje. Důležité také je hodnotit odsouzenou ženu z pohledu typu trestné činnosti, věku, stupně dosaženého vzdělání a dovedností, které před nástupem do výkonu trestu využívala. Významným faktorem je také počet uvěznění, přičemž ženy, které jsou ve výkonu trestu poprvé, vnímají možnosti a nabízené programy odlišně, musí se vyrovnávat se spoustou nových podnětů a pravidel, zorientovat se v prostředí a rozhodnout se jak dále naložit se svým životem. Naopak vícekrát trestané ženy, které jsou již ve vězení po několikáté, jsou na prostředí lépe adaptované, což ale nemusí znamenat, že nabídky programu zacházení využijí efektivněji. Jedním z cílů je také zjistit co nebo kdo ženy ve výkonu trestu nejvíce ovlivňuje a motivuje, zda to mohou být vedle programů zacházení i zaměstnanci věznic. Hlavním výstupem po ověření stanovených hypotéz bude zhodnocení nabídky programů zacházení a návrh doporučení pro praxi s cíleným zaměřením na zkoumanou skupinu.

4.2 Charakteristika šetřeného souboru

Výzkumný vzorek je tvořen 60 respondentkami, které se účastnily dotazníkového šetření a byl vybrán na základě předem stanovených kritérií. Byly vytvořeny dvě stejně velké skupiny čítající 30 respondentek. Jednu skupinu tvořily prvovězněné ženy a druhou recidivistky. Toto rozdělení nebylo složité, vzhledem k tomu, že se odsouzené ve věznici nachází na samostatných oddílech dle diferenciac

určené zákonem (viz kapitola 2.1) – rozdělení prvovězňených od recidivistek. V těchto skupinách byl již dotazník distribuován náhodným výběrem tak , aby byly dotazovány ženy s různým stupněm vzdělání a různého věku. Důležitým aspektem byla dobrovolnost vyplnění dotazníku tak, aby získaná data byla co nejspolehlivější a co nejméně zkreslená. Přesto je nutné počítat s tím, že vězení je deviantní prostředí, mnoho žen je odsouzeno např. za podvody, a také spousta odsouzených vnímá trest jako nespravedlivý a prezentované skutečnosti záměrně zkreslují, aby před ostatními lépe obstály. K tomuto zkreslení může dojít, přestože je dotazník anonymní.

Součástí dotazníku byly i otevřené otázky, ze kterých vyvozují kvalitativní výstupy. Kvalitativní část výzkumu je zajištěna případovými studii a životními příběhy dvou odsouzených žen, se kterými jsem se dané problematice blíže věnovala.

4.3 Formulace hypotéz

Pro ověření stanového cíle jsem zvolila následující hypotézy:

H1: Dobré stanovení programu zacházení může zvýšit šanci odsouzené na úspěšnější resocializaci po propuštění z výkonu trestu.

H2: Absolvování jednotlivých programů zacházení přispívá k příznivějšímu průběhu výkonu trestu odnětí svobody.

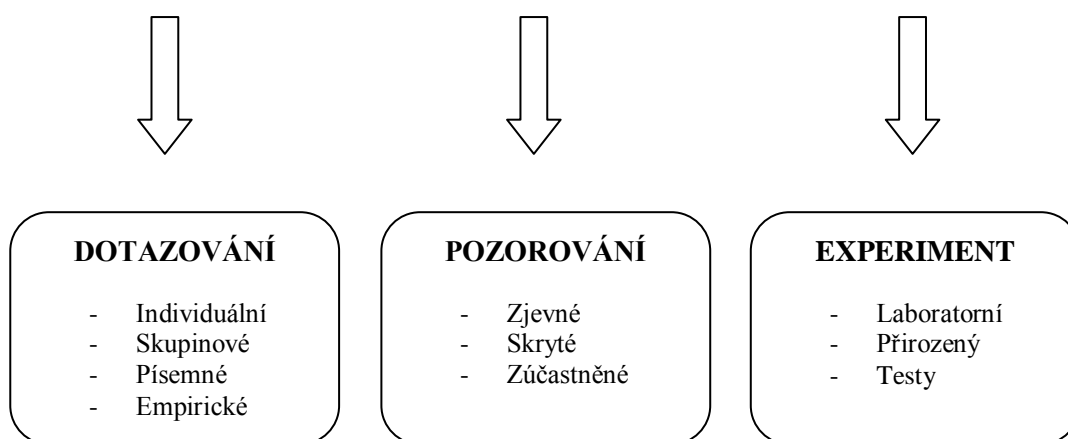
H3: Prvovězňené ženy mají větší zájem o nabídku programu zacházení než vícekrát vězňené.

4.4 Použité metody a techniky výzkumu

Při zpracování výzkumné části diplomové práce jsem použila metodu **kvalitativního a kvantitativního výzkumu**.

Kvalitativní výzkum nevychází ze statistických údajů, ale zaměřuje se na konkrétní lidské příběhy, postoje, vztahy. Sběr dat a jejich analýza probíhají v delším časovém intervalu pomocí intenzivního kontaktu s terénem nebo rozborem situací jedince či skupiny jedinců. Kvalitativní výzkum používá induktivní formy vědeckých metod jako například pozorování, rozhovor, případové studie (kazuistiky) a vše, co nám přibližuje všední život zkoumaných lidí s cílem hledání určujících proměnných a jejich souvislostí, porozumění dané problematice a objasnění chování lidí v daném prostředí. Předností výzkumu je získání podrobného popisu daného jevu v přirozeném prostředí, ale tato získaná znalost může být snadněji ovlivněna výzkumníkem a jeho osobními preferencemi.

Obrázek č. 2: Základní metody sběru údajů v kvalitativním výzkumu:¹⁷

Ve své práci jsem jako hlavní metodu kvalitativního výzkumu použila rozhovor, studium vnitřních materiálů věznice a případovou studii dvou odsouzených žen.

¹⁷ (Kozel, 2006, str. 128).

Kvantitativní výzkum využívá strukturovaný sběr dat pomocí testů a dotazníků. Tento výzkum mapuje výskyt daného jevu, prokazuje statistické závislosti a testuje hypotézy. Kvantitativní výzkum probíhá více strukturovaně a používá spíše deduktivní vědecké metody, cílem výzkumu je popsat, případně ověřit pravdivost našich hypotéz o vztahu sledovaných proměnných. Současný rozvíjející se výzkum se snaží kvalitativní a kvantitativní výzkum kombinovat s cílem maximálně využít silných stránek obou metodologických přístupů.

Při zpracování empirické části jsem začala výzkum pomocí analýzy dokumentů Věznice Světlá nad Sázavou (např. vnitřní řád, nabídka jednotlivých programů zacházení, komplexní zprávy vybraných odsouzených, apod.).

Stanovené hypotézy jsem se dále pokusila verifikovat pomocí kvantitativního šetření formou dotazníku (viz. Příloha A) sestaveného z převážně uzavřených a polootevřených otázek. Dotazník je analyzován a data zpracována statistickou metodou zpracování dat. Dotazník obsahuje v úvodu obecné otázky a následně otázky zaměřené na účast na programech zacházení, motivaci a využitelnost. Celkem dotazník obsahuje 17 otázek. Závěrem je ponechán prostor pro vyjádření vlastního názoru odsouzených na danou problematiku. Celkem bylo rozdáno 60 dotazníků (30 prvovězněným, 30 vícekrát vězněným), přičemž dohromady bylo vyplněno a vráceno 56 dotazníků (chyběly 2 dotazníky od prvovězněných žen a 2 dotazníky od vícekrát vězněných žen). Celková návratnost činí 93%.

Na vyplňování dotazníku měly odsouzené dostatek času (poslední odevzdaný cca za 1 hodinu). Během této doby byla v místnosti přítomna speciální pedagožka, aby bylo možné odpovídat na dotazy odsouzených a popřípadě některé otázky upřesnit. Instrukce před vyplněním dotazníku: *Dobrý den, jmenuji se Hana Löffelmannová a jsem studentkou Institutu mezioborových studií Brno, oboru Sociální pedagogika. Dovoluji si Vás oslovit v rámci výzkumu prováděného pro praktickou část diplomové práce s názvem „Programy zacházení s odsouzenými ženami jako základ resocializačního procesu“.*

Zvolenou možnost odpovědi označte křížkem (můžete i více možností). Prosím Vás o pravdivé zodpovězení položených otázek, jinak by došlo ke zkreslení samotného výsledku výzkum. Vyplnění dotazníku je anonymní a zjištěná data budou použita pouze pro tuto práci.

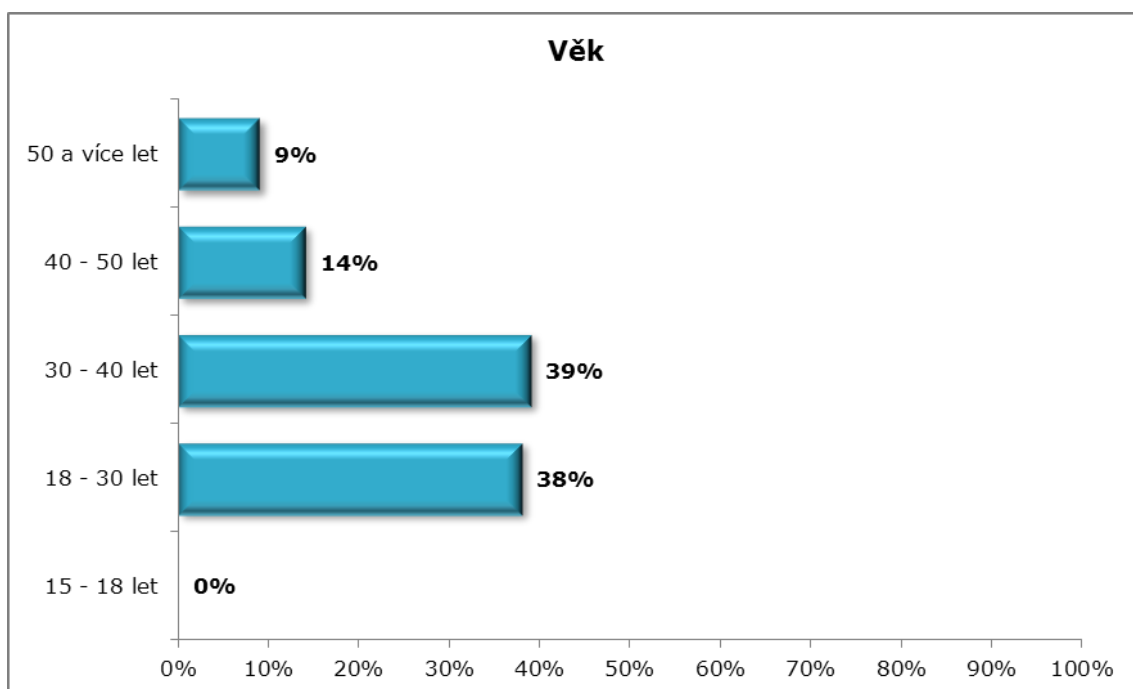
Součástí dotazníků je i možnost vyjádření vlastního názoru na danou problematiku, což lze zahrnout do kvalitativní části výzkumu. Kvalitativní výzkumná strategie a použité metody jako je rozhovor, pozorování a studium spisů konkrétních dvou odsouzených žen je také součástí empirické části. Pomocí případových studií dokresluje pohled konkrétních vybraných odsouzených na nabídku jednotlivých programů zacházení, jejich využitelnost a praktičnost pro uplatnění po propuštění z výkonu trestu.

Metoda zjišťování informací pomocí dotazníků se jeví jako nejvhodnější vzhledem k povaze zkoumaného vzorku, zejména otázky týkající se trestné činnosti jsou značně choulostivé, takže přímá konfrontace takto velké skupiny by mohla být pro odsouzené ženy nepřijemná.

4.5 Interpretace výsledků a vyhodnocení dat

První část otázek (1 – 5) se týká věku odsouzených, dosaženého stupně vzdělání a obecných podmínek výkonu trestu odnětí svobody.

Graf č. 1: Věkové složení vybraných respondentek

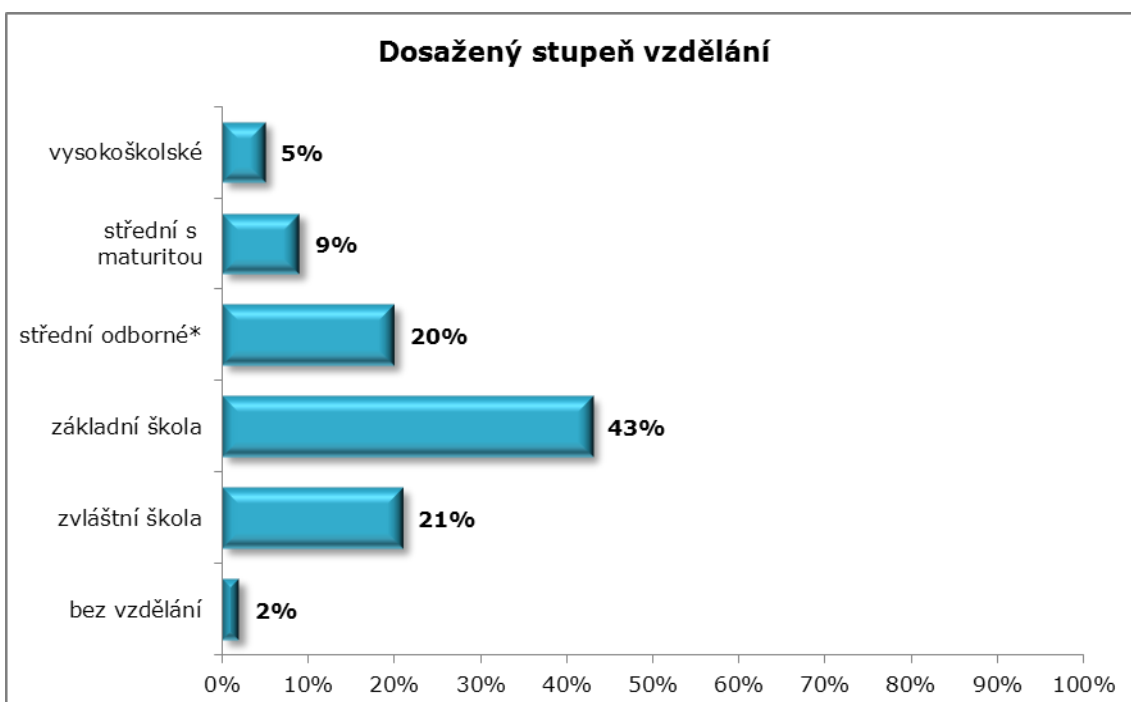
Graf č. 1a: Věkové složení celkového počtu odsouzených

Ve Věznici Světlá nad Sázavou je umístěno 756 odsouzených žen (stav ke dni 15. března 2012). Pro názornější srovnání jsem přiložila graf č. 1a, který znázorňuje počet všech vězňených žen ve Věznici Světlá nad Sázavou v jednotlivých věkových kategoriích. Z grafu č. 1a vyplývá, že nejpočetnější skupinu tvoří odsouzené ve věku 30 - 40 let. Také vybrané respondentky, které odpovídaly na otázky, vytvořily

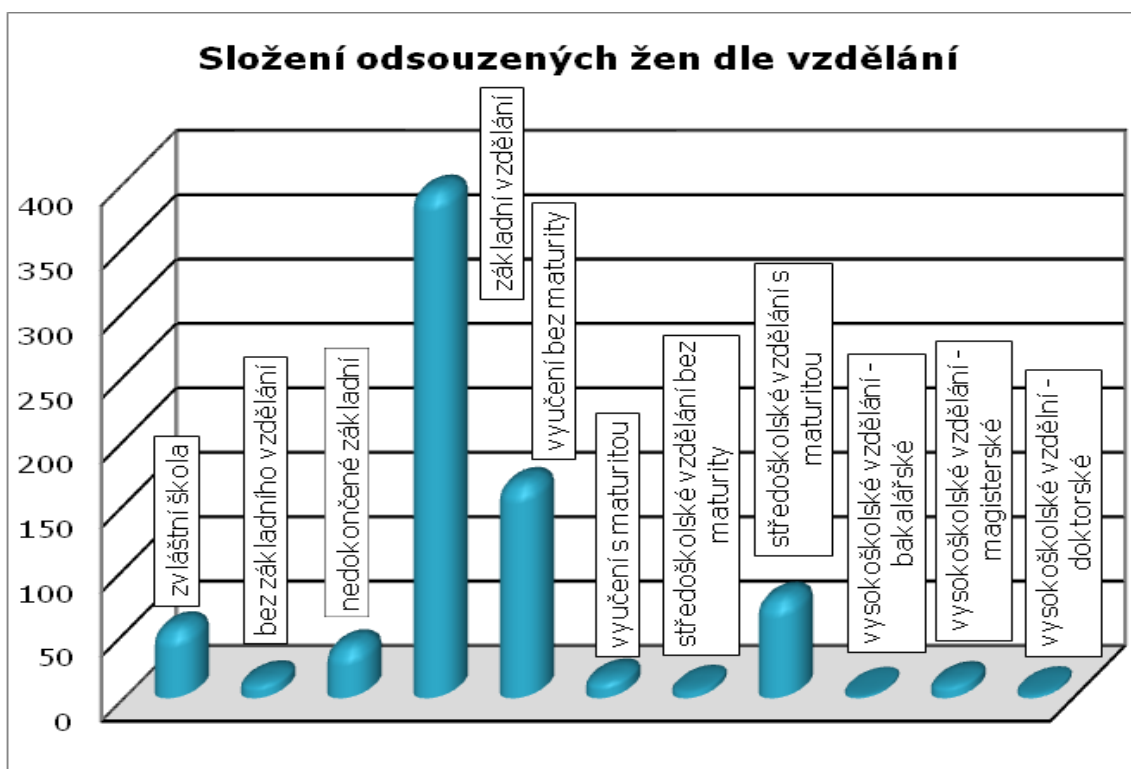
nejpočetnější skupinu ve věku 30 – 40 let, celkem 22 dotazovaných (39%), což znázorňuje graf č. 1.

Graf č. 2: Dosažený stupeň vzdělání vybraných respondentek

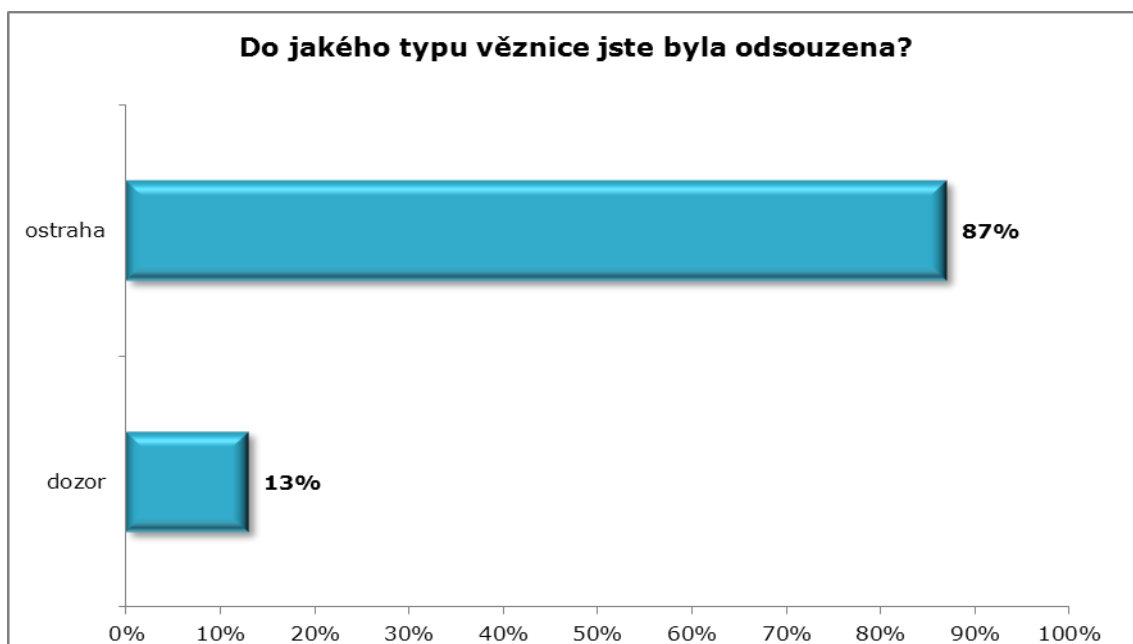
*např. učiliště (bez maturity)

Graf č. 2a: Dosažené vzdělání odsouzených žen ve Věznici Světlá nad Sázavou

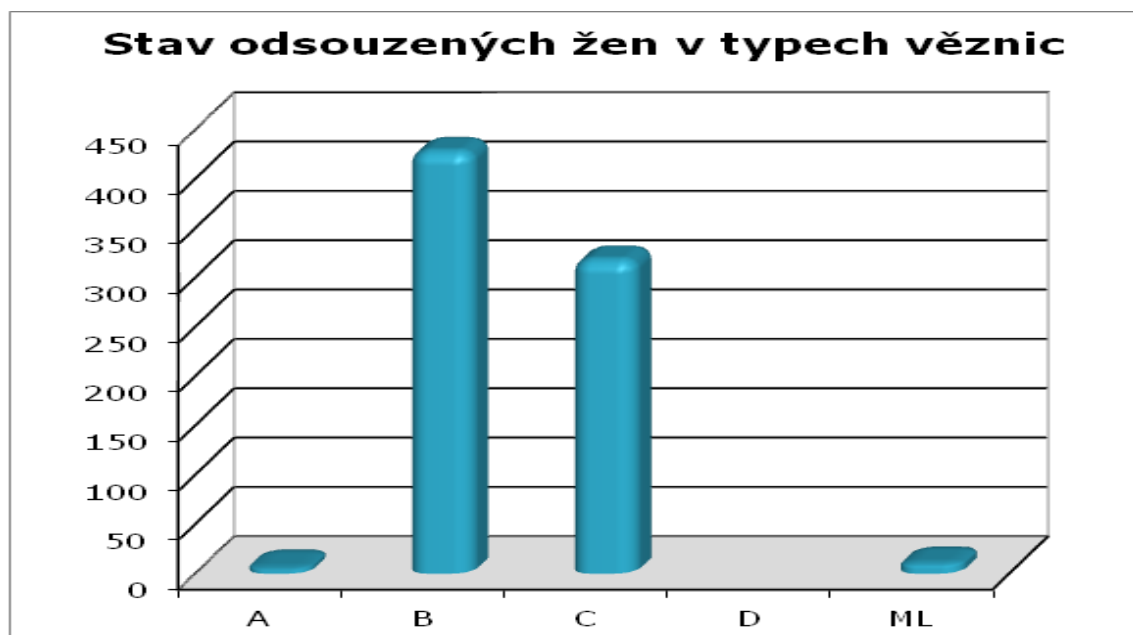

Z grafu č. 2. je patrné, že většina respondentek dosáhla pouze základního vzdělání, celkem 24 odsouzených (43%). 12 dotazovaných žen (21%) chodilo do zvláštní školy a 11 odsouzených (20%) má střední odborné vzdělání bez maturity. Jedna dotazovaná nemá dokončeno vzdělání žádné. Maturitu složilo 5 odsouzených (9%) a 3 odsouzené (5%) mají vysokoškolské vzdělání. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že vysokoškolsky vzdělané byly pouze prvovězněné ženy. Jak již bylo zmíněno v kapitole 3.1 úroveň vzdělání souvisí se sociální pozicí ve společnosti. Lidé s nižším stupněm vzdělání mají větší sklony k páčání trestné činnosti. Mnou vybraný vzorek odsouzených opět koresponduje s průměrným dosaženým vzděláním všech odsouzených žen umístěných ve Věznici Světlá nad Sázavou, což dokazuje graf č. 2a.

Graf č. 3: Procento odsouzených respondentek v ostraze a v dozoru

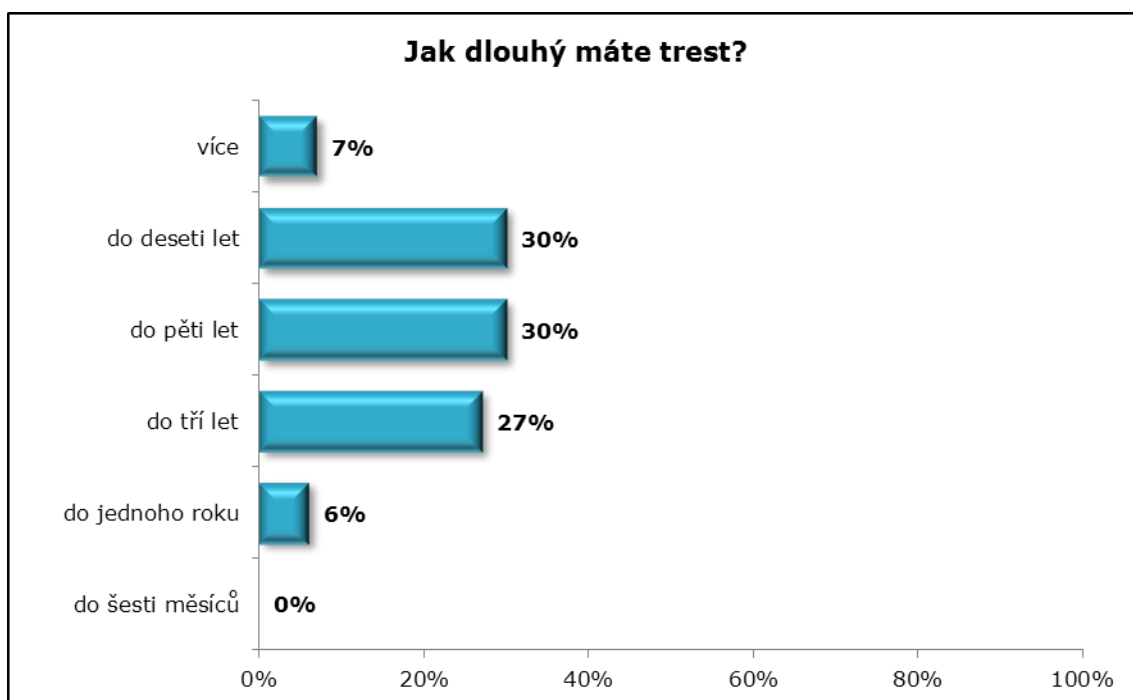

Graf č. 3a: Stav celkového počtu odsouzených žen podle typu věznice

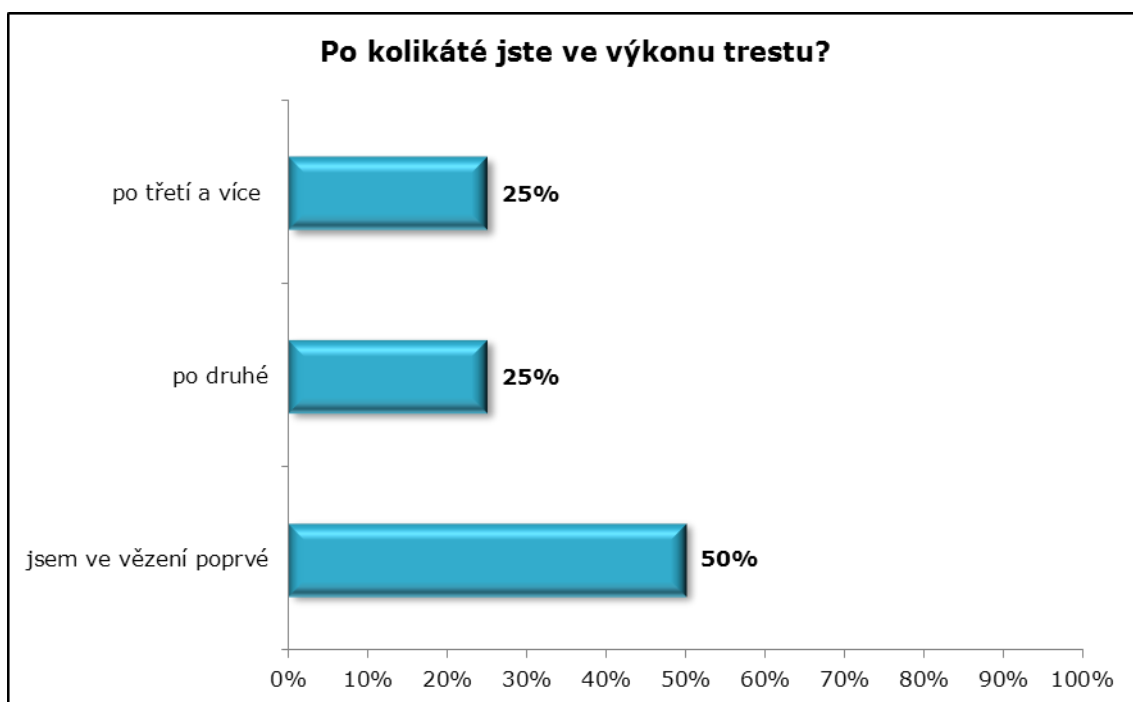
Věznice Světlá nad Sázavou je profilována pro výkon trestu s ostrahou. Z dotazovaných odsouzených je 49 žen (87%) soudem umístěno v ostraze za spáchání závažnějšího trestného činu a 7 žen (13%) je zde umístěno za mírnější typy trestného činu (viz graf č. 3). Graf č. 3a pro srovnání znázorňuje rozmístění celkového počtu odsouzených dle jednotlivých typů věznic.

Graf č. 4: Délka trestu vybraných respondentek

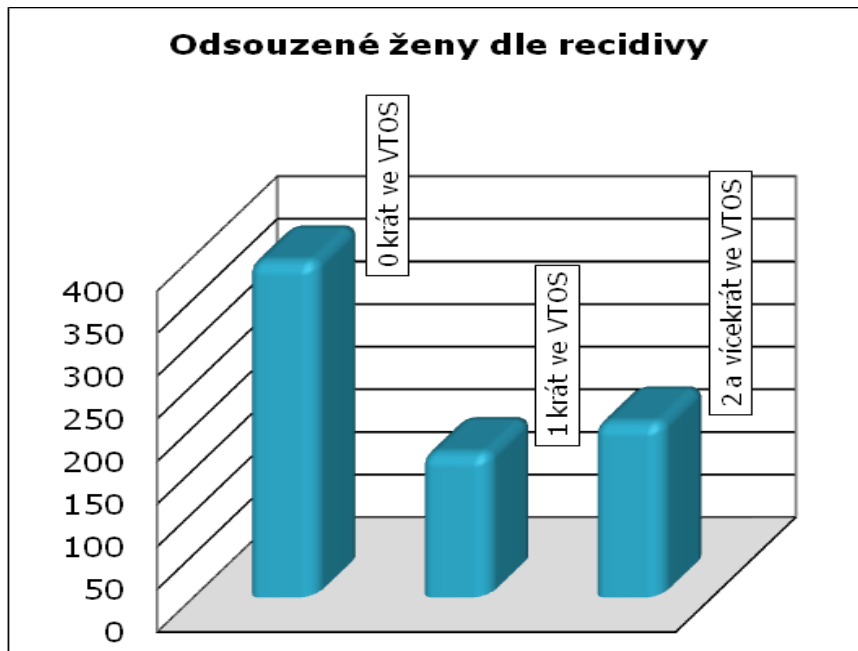

Délka soudem uloženého trestu odnětí svobody byla rozdělena do šesti kategorií. Nejpočetnější kategorií tvořily se stejným počtem odsouzené, které mají uložen trest do pěti let, celkem 17 respondentek (30%) a do deseti let také 17 respondentek (30%). 15 dotazovaných (27%) vykonávají trest odnětí svobody do tří let. Respondentek, pobývajících ve věznicích do jednoho roku a naopak více než deset let bylo přibližně stejně. Skutečnost, jak odsouzené přijmou svůj trest za spáchaný trestný čin, má velký vliv na jejich další postoj k plnění programu zacházení a celkové chování ve výkonu trestu.

Graf č. 5: Počet odsouzení vybraných respondentek k výkonu trestu

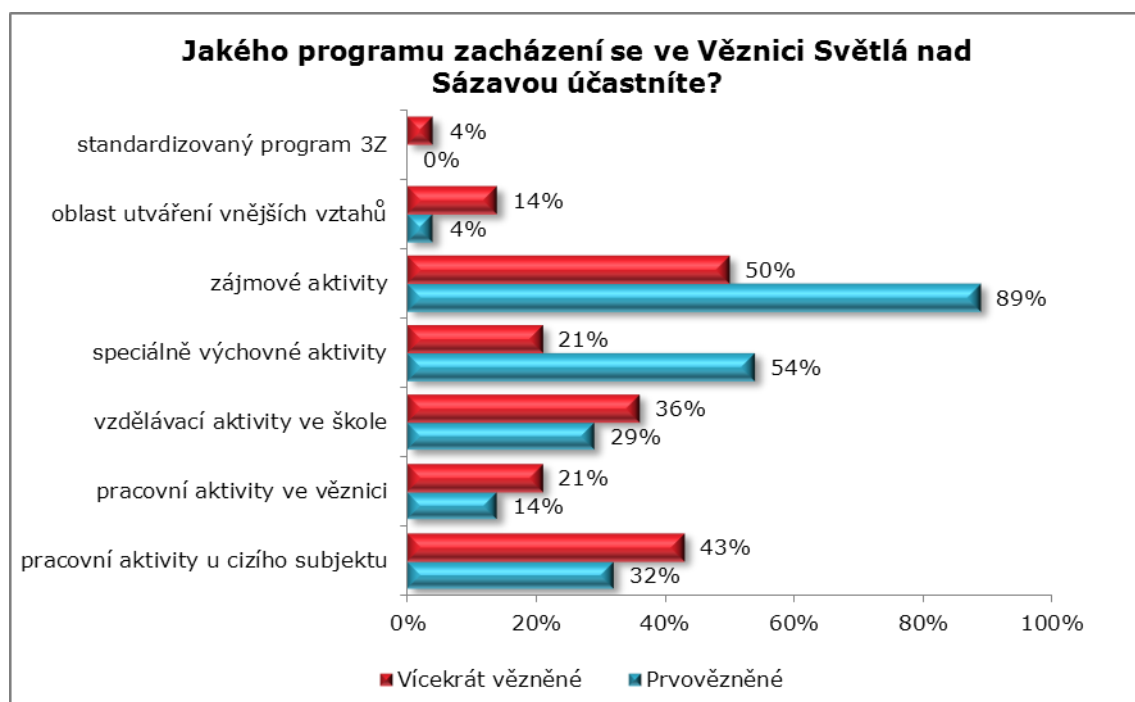
Graf č. 5a: Stav odsouzených žen podle recidivy

V grafu je znázorněn počet uvěznění bez ohledu na to, jaký trestný čin odsouzená spáchala. Jak již bylo zmíněno, dotazníky byly rozdány do dvou stejně početných skupin prvovězňených a vícekrát trestaných. Tzn. že 28 dotazovaných (50%) bylo prvovězňených a z 28 recidivistek (50%) polovina vykonává trest odnětí svobody po druhé a druhá polovina je uvězněna po třetí a více krát.

Další otázky (6 - 12) jsou zaměřeny převážně na účast odsouzených na programech zacházení, na motivaci a důvody, které odsouzené vedly k výběru daného programu a na využitelnost programu zacházení.

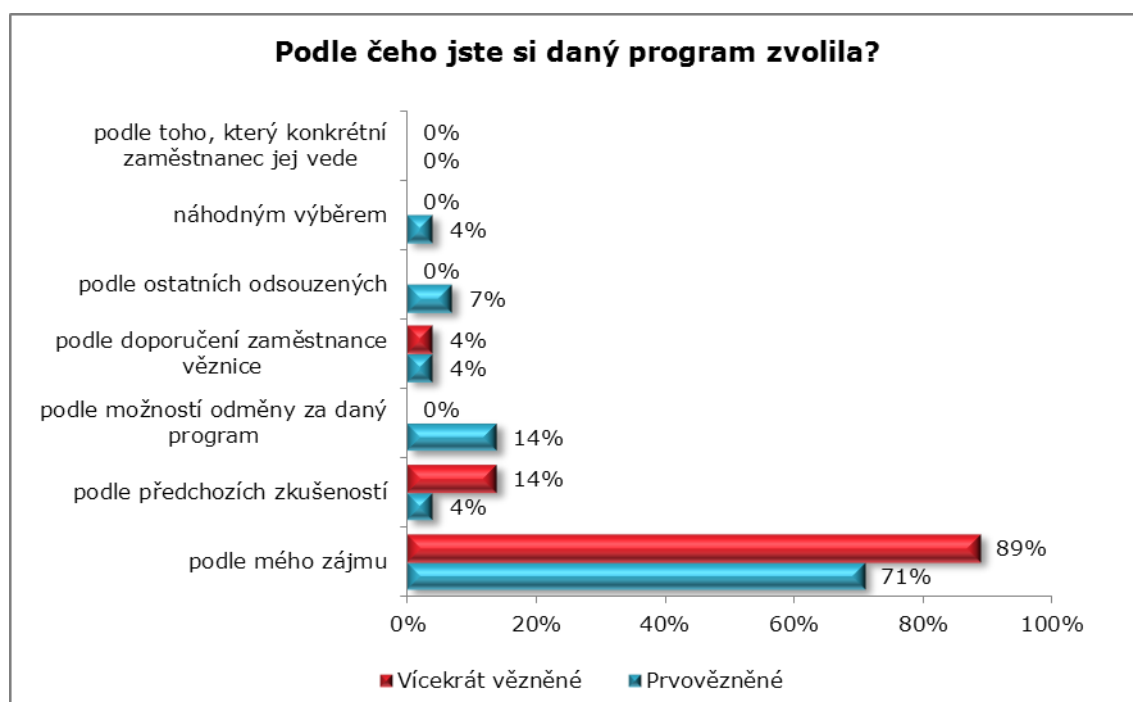
Graf č. 6: Zájem o jednotlivé oblasti programů zacházení

Odsouzené měly možnost označit více možností odpovědí. Některé ženy absolvují v rámci výkonu trestu i čtyři programy zacházení souběžně. Z grafu jasně vyplývá, že největší zálibu našly prvovězňené ženy (89%) v zájmových aktivitách. V porovnání s recidivistkami zjistíme, že odsouzené, které již s vězeňským prostředím mají zkušenost, obecně více využívají pracovní nabídek, ať už ve vnitřní režii věznice nebo u cizího subjektu (celkem 64%). Tento jev je způsobený převážně tím, že vícekrát vězněné ženy si díky svým zkušenostem více uvědomují možnost,

že si v rámci pracovních aktivit mohou vydělat a našetřit finanční prostředky, které mohou použít nejen na úhradu svých nákladů, ale případné úspory jim také vytvoří lepší podmínky pro život ve vězeňském prostředí. Z prvovězněných respondentek využívá pracovních aktivit celkem 46% žen (součet aktivit u cizího subjektu a v rámci věznice), což je ovlivněno také tím, že některé prvovězněné ženy mají kratší délku trestu a využívají raději jiných nabízených aktivit. Je však patrné, že zájmové aktivity mají velký ohlas také u recidivistek, celkem polovina z nich nabídku zájmových programů zacházení aktivně využívá. Speciálně výchovných aktivit se účastní 54% dotazovaných prvovězněných, zatímco vícekrát vězněných jen 21%. Možnost vzdělávání ve věznici využívá 36% recidivistek a 29 % prvovězněných, což může být opět ovlivněno tím, že provězněným s kratšími tresty se vzdělávací programy primárně tolik nenabízejí. Nejmenší zájem mají obě skupiny dotazovaných o program zacházení z oblasti utváření vnějších vztahů, konkrétně 4 vícekrát trestané (14%) a jedna prvovězněná (4%), Standardizovaný program 3Z navštěvuje pouze jedna recidivistka (4%).

Graf č. 7: Důvod výběru programu zacházení

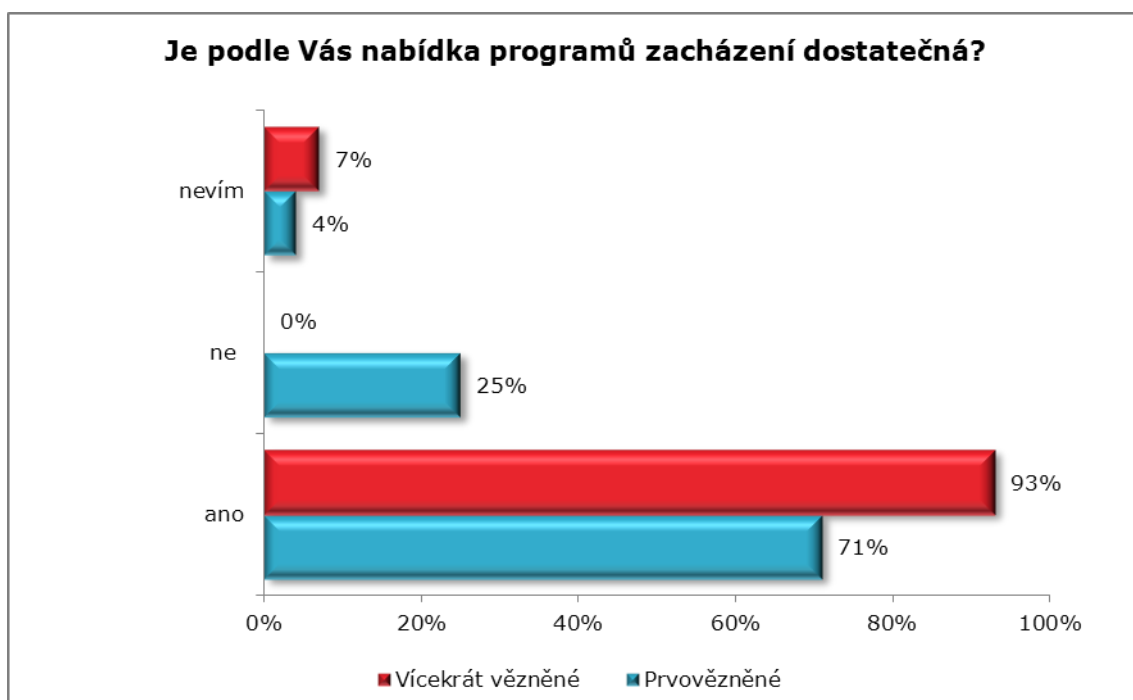
Naprostá většina respondentek z obou skupin si program zacházení vybrala podle svého zájmu, konkrétně 20 prvovězněných (71%) a 25 recidivistek (89%). U skupiny vícekrát vězněných žen se projevilo, že si aktivity vybraly na základě svých předchozích zkušeností z vězeňského prostředí, celkem 4 ženy (14%). Jedna prvovězněná odsouzená (4%) také uvedla, že si program vybrala na základě předchozích zkušeností, při bližším upřesnění však dodala, že měla na mysli zkušenosti z běžného života před uvězněním. Graf také ukazuje, že prvovězněné jsou více motivovány při výběru programu zacházení možnou odměnou, např. získáním návrhu na podmíněčné propuštění, protože mají oproti recidivistkám větší šanci na jeho udělení. Dále prvovězněné ženy, oproti recidivistkám, přihlížejí při výběru programu zacházení na názory ostatních odsouzených. Z šetření vyplynulo, že 2 odsouzené (7%) si aktivity vybraly na základě doporučení ostatních vězeňkyň. Jedna recidivistka (4%) a jedna prvovězněná (4%) daly při výběru na doporučení zaměstnance věznice. Jedna prvovězněná (4%) vybírala program zacházení náhodně.

Graf č. 8: Důvod účasti na programu zacházení

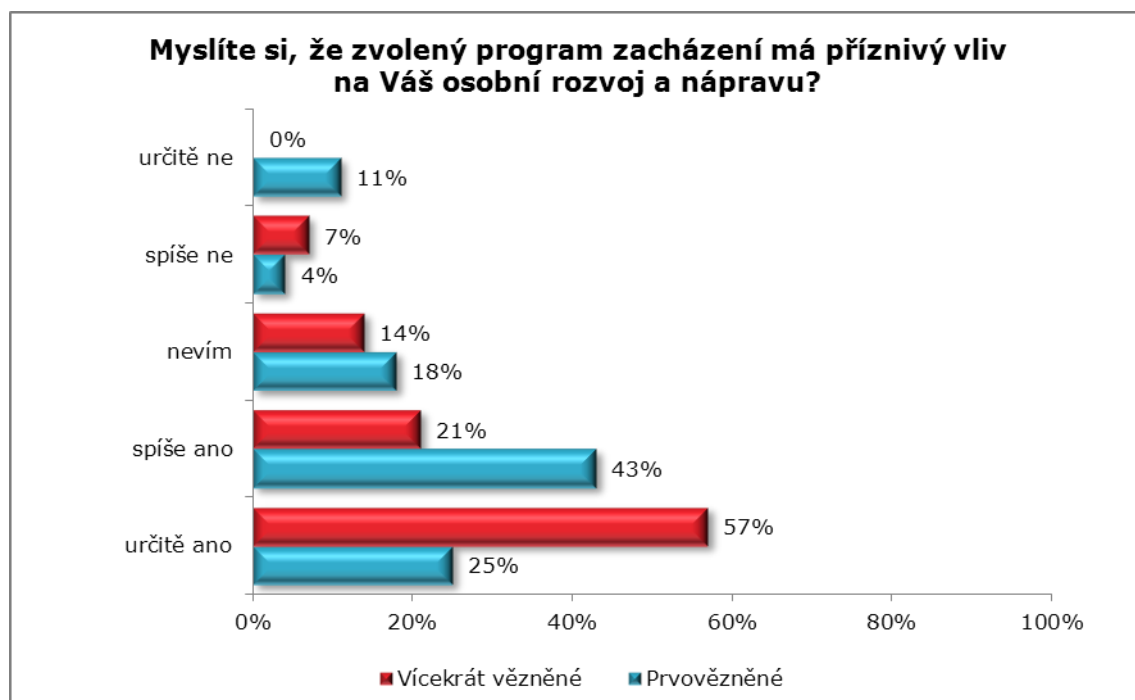
Z grafu vyplynulo, že větší polovina prvovězněných dotazovaných žen, celkem 17 odsouzených (61%), se programu zacházení účastní za účelem vyplnění volného času, který ve věznici musí trávit. Stejným účelem bylo motivováno pouze 9 recidivistek (32%). Graf ukazuje také další nemalé rozdíly mezi vícekrát a prvovězněnými. 12 recidivistek (43%) při výběru programu zacházení více myslí na nápravu vlastní osobnosti a kladou větší důraz na skutečnost, že jim program zacházení může pomoci při jejich úspěšné resocializaci po propuštění, naproti tomu 13 prvovězněných (46%) si vybralo program zacházení, protože více věří v možnost získání podmíněčného propuštění. Za účelem podmíněčného propuštění navštěvuje program zacházení jen 5 dotazovaných recidivistek (18%), ostatní této možnosti moc nedůvěřují, jelikož soudy při ukládání podmíněčného propuštění přihlíží na skutečnost, kolikrát byla dotyčná v minulosti uvězněna. Téměř stejný počet prvovězněných, 7 žen (25%) a recidivistek, 8 žen (29%) absolvuje program zacházení, protože je tato aktivita zajímavá a chtějí se přiučit něčemu novému a užitečnému. 2 prvovězněné ženy (7%) bez dalšího vysvětlení uvedly, že se programu zacházení účastní z donucení. Jiné důvody, proč odsouzené navštěvují program zacházení nebyly zmíněny.

Graf. č. 9: Názor odsouzených na nabídku programů zacházení

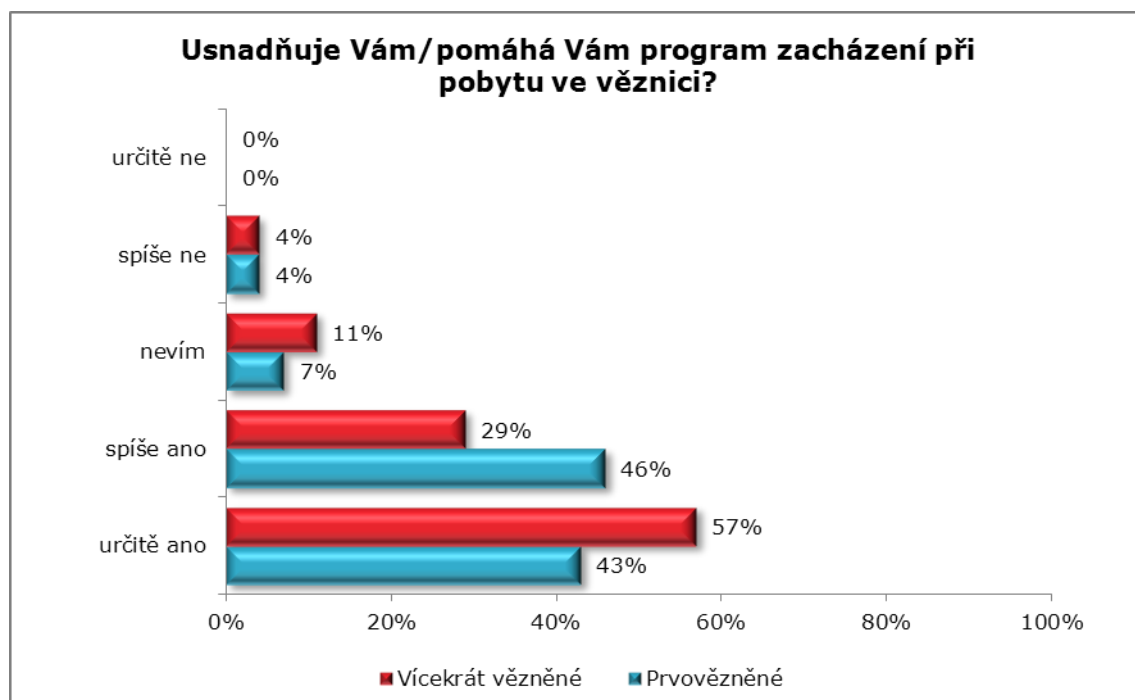
Z otázky, zda je nabídka programů zacházení ve Věznici Světlá nad Sázavou pro odsouzené dostačující, jednoznačně vyplynulo, že většina dotazovaných žen je s nabídkou programů spokojená, celkem 20 prvovězněných (71%) a 26 vícekrát vězněných (93%). Ze zjišťování dále vyplynulo, že vícekrát vězněné respondentky jsou s nabídkou programů spokojenější, jelikož 7 prvovězněných dotazovaných žen (25%) se k nabídce vyjádřilo negativně. Dle názoru některých z nich chybí ve věznici vzdělávací aktivity zaměřené na práci s PC, výuku cizích jazyků (angličtiny) a zájmové aktivity jako je zpěv a tanec. Jedna odsouzená uvedla: „více programů v TV, rozšířená knihovna“. Názor prvovězněných žen je do jisté míry ovlivněn tím, že nejsou tolik obeznámeny s vězeňským prostředím, nestily se do některého programu zacházení přihlásit nebo o programu vůbec neví. Z odpovědí 7 respondentek je patrné, že ne přesně znají možnosti věznice, protože aktivity, které by chtěly rozšířit, dle jejich vyjádření v dotazníku, jsou již v nabídce aktivit programu zacházení věznice zahrnuty. Lze však konstatovat, že ani jedna skupina respondentek neuvedla ve svých konkrétních odpovědích žádnou novou aktivitu, která by již nebyla obsažena do nabízených programů věznice.

Graf č. 10: Názor odsouzených na vliv programů zacházení

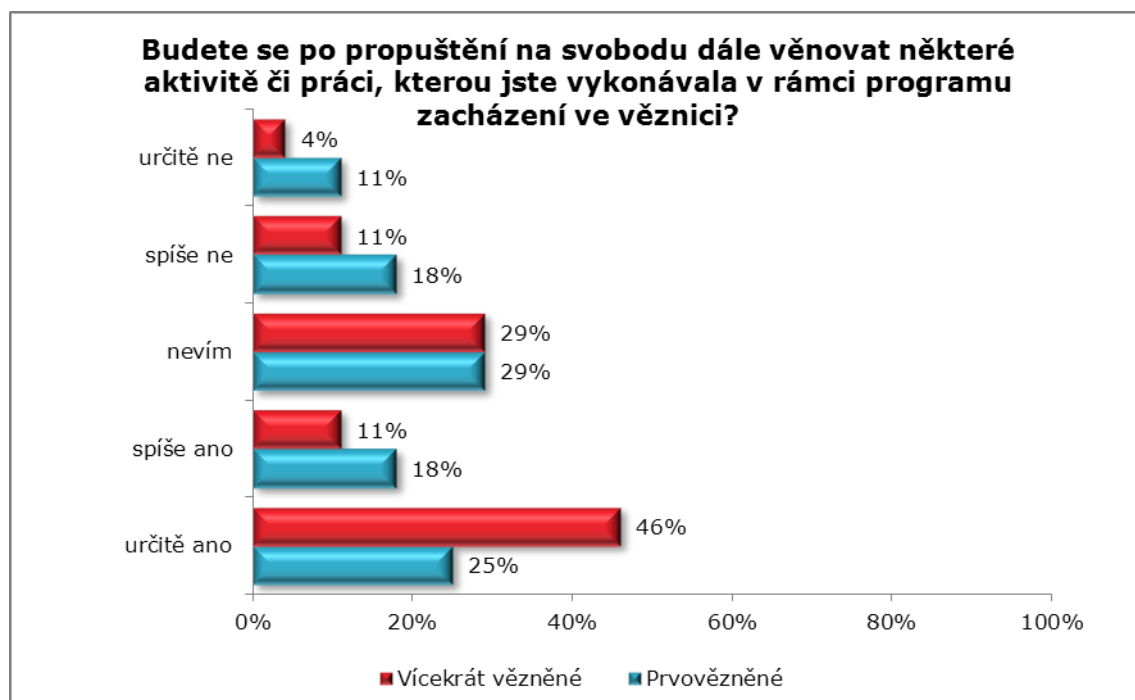
Z grafu je patrné obě skupiny dotazovaných odsouzených v různých poměrech připouští, že je program zacházení spíše ovlivňuje, ale přiklání se k názoru, že určitě ano, konkrétně 7 prvovězněných (25%) a 16 vícekrát trestaných (57%). Dle konkrétního vyjádření některých prvovězněných jim program zacházení pomáhá „*odbourat vnitřní napětí*“ a „*potlačuje pocit znučenosti*“. Vícekrát vězněné ženy vidí přínos programů zacházení v „*dosažení více zkušeností*“, v „*dosažení výučního listu a po propuštění si tak najít snadněji zaměstnání*“ a dle vyjádření další recidivistky „*...když člověk pořád něco dělá, nemyslí na hlouposti (např. páčání, atd.)*“. Díky dosažení vyššího vzdělání a získání pozitivních zkušeností mají odsouzené po propuštění na svobodu příznivější a snadnější vyhlídky nejen pro získání uplatnění na trhu práce, ale převážně pro úspěšnou resocializaci. 5 z dotazovaných prvovězněných žen (18%) a 4 vícekrát trestaných (14%) nemá na tuto otázku vyhraněný názor. Z negativních odpovědí je více patrnější sebevědomí prvovězněných žen, které si myslí, že se už po propuštění na svobodu do věznic nikdy nevrátí, a že programy zacházení spíše nebo určitě neovlivňují jejich další osobní rozvoj a nápravu, konkrétně se jedná o 4 prvovězněné odsouzené (15%).

Graf č. 11: Přínos programů zacházení v rámci výkonu trestu

Na otázku, zda programy zacházení usnadňují odsouzeným pobyt ve věznici, obě skupiny respondentek jednoznačně odpověděly, že ano. Z grafu je patrné, že vícekrát trestané ženy, jsou si kladným působením penitenciárních aktivit v rámci výkonu trestu více jistější, než prvovězně. Celkem 16 recidivistek (57%) odpovědělo, že určitě ano. Jejich postoj lze odůvodnit tím, že ženy, které již mají předešlé zkušenosti s vězeňským prostředím, mohou vliv programů zacházení, oproti prvovězněným, lépe hodnotit a porovnat. Dle vyjádření prvovězněných žen jsou aktivity programu zacházení v rámci pobytu ve vězení přínosné, protože: „*díky tomu, že jezdím do práce, nepadá na mě tolik tíha pocitu, že jsem ve vězení*“, „*něco dělám*“, „*nenudím se*“. Tři prvovězněné oceňují možnost smysluplného vyplnění a využití volného času (čas strávený ve výkonu trestu jim pak rychleji utíká). Vícekrát vězněné ženy uvádí, že jim program zacházení ve věznici pomáhá tím, že: „*...se člověk odreaguje*“, „*zaměstnávám mozek, abych neotupila, tělo, abych nezatuhla a zaplním svůj volný čas novými činnostmi, většinou užitečnými*“ a „*...nemyslím na to, co je doma, co dělají mé děti*“. 2 prvovězněné (7%) a 3 recidivistky (11%) se neuměly k otázce vyjádřit. Jedna prvovězněná (4%) a jedna recidivistka (4%) v programech zacházení pomoc spíše nevidí.

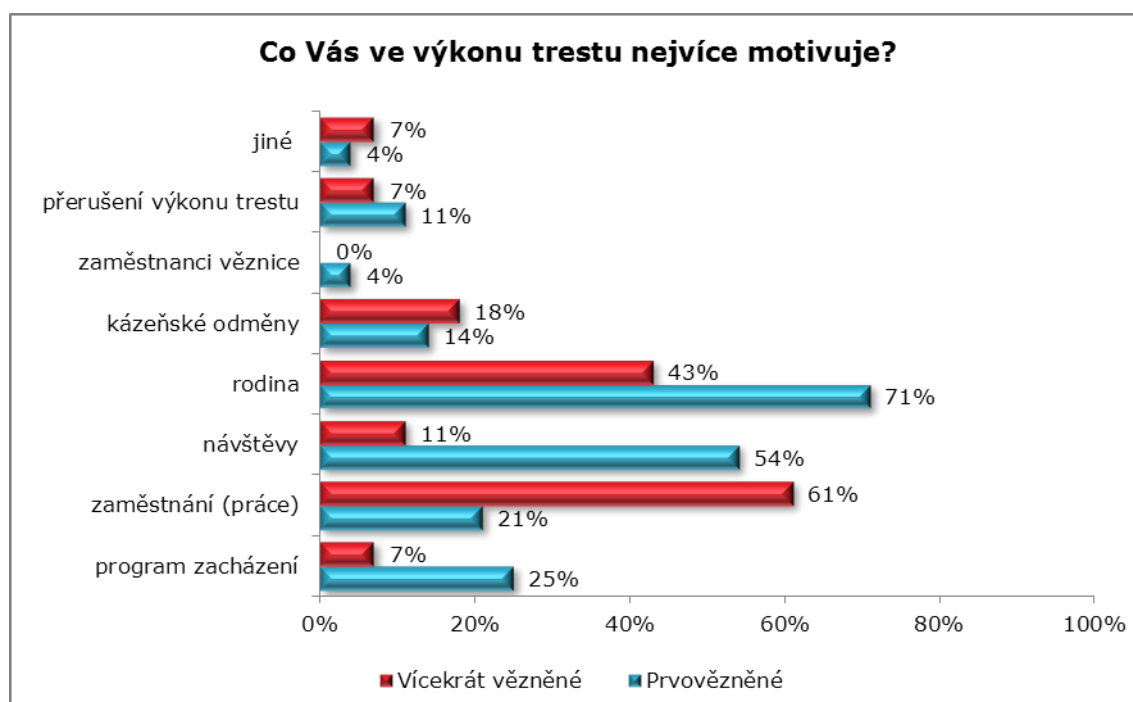
Graf č. 12: Přínos programů zacházení do budoucnosti

Co se týče využití znalostí a dovedností získaných z programů zacházení do budoucího života, 13 vícekrát vězněných respondentek (46%) uvedlo, že se po propuštění určitě budou věnovat aktivitám, které absolvovaly ve věznici. Jejich rozhodnutí je, oproti prvovězněným, které odpověděly v počtu 7 žen (25%), opět podloženo osobními zkušenostmi. Stejný počet dotazovaných prvovězněných (8 žen – 29%) a recidivistek (8 žen – 29%), si není jisto, zda se budou po propuštění na svobodu věnovat činnostem jako ve výkonu trestu, což může být ovlivněno také délkou uloženého trestu. Odsouzené, které takto vypovídaly, měly totiž uložený trest v rozmezí 5 – 10 let a více. Budoucnost v aktivitách absolvovaných v rámci programů zacházení nevidí především skupina prvovězněných, spíše ne odpovědělo 5 žen (18%) a určitě ne 3 ženy (11%), negativní postoj k budoucímu využití zkušeností z programu zacházení zaujímají jen 4 vícekrát vězněné ženy (15%). Závěrem lze konstatovat, že recidivistky si vybírají program zacházení převážně tak, aby získané zkušenosti a dovednosti mohly uplatnit také po propuštění z výkonu trestu.

Poslední část otázek (13 – 16) mapovala možné motivační činitele ve výkonu trestu a postoj odsouzených žen ke kriminálnímu jednání po propuštění z výkonu trestu.

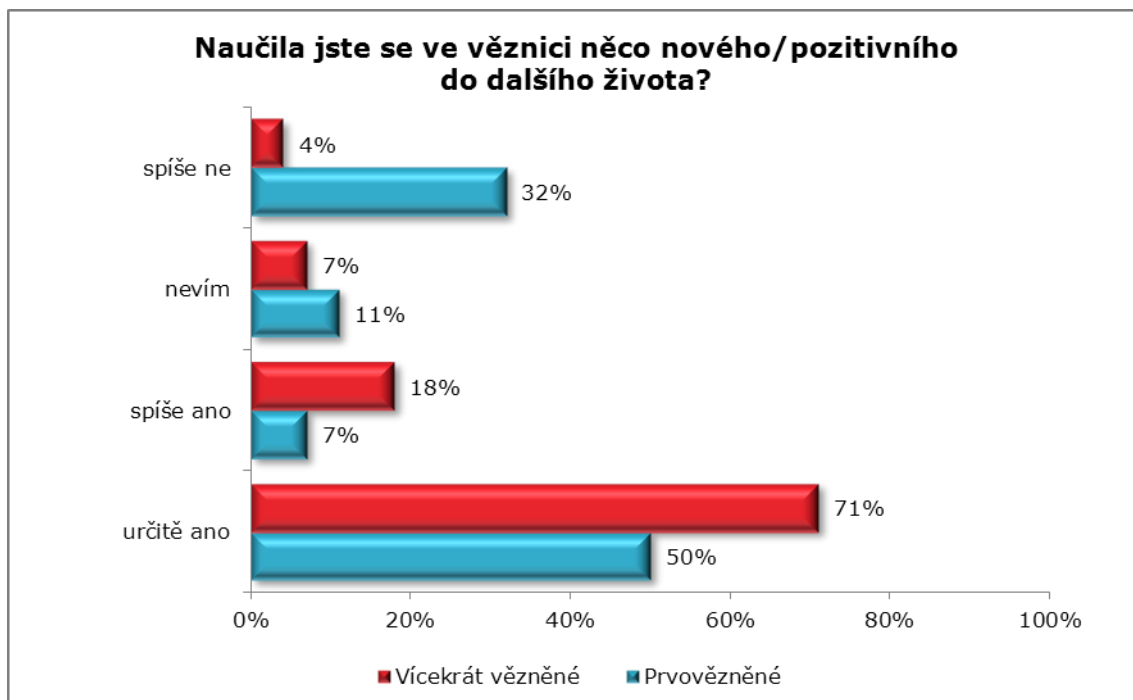
Graf č. 13: Motivace ve výkonu trestu

Graf č. 13. ukazuje, že potřeba rodinných vztahů a vazeb je důležitá pro obě skupiny dotazovaných odsouzených, více se však na svou rodinu a kontakt s nimi soustředí prvovězněné ženy. Tento fakt vyplývá z porovnání, ve kterém jsou vidět jisté rozdíly v prioritách obou dotazovaných skupin. 17 recidivistek (61%) je ve výkonu trestu motivováno především pracovními aktivitami, protože si více váží nabízeného zaměstnání a možnosti přivýdělku. Rodina je pro 12 vícekrát vězněných (43%) až druhý motivační činitel. Naproti tomu prvovězněné jsou stejnými činiteli motivovány v opačném pořadí. Na prvním místě je pro 20 dotazovaných žen (71%) největší podporou rodina a s tím souvisí také skutečnost, že 15 prvovězněných respondentek (54%) uvedlo na druhém místě jako motivaci návštěvy ve věznicích, které jsou naopak důležité jen pro 3 dotazované recidivistky (11%). Program zacházení motivuje 7 prvovězněných žen (25%) a až následně je 6 prvovězněných žen (21%) motivováno zaměstnáním. Téměř rovnoměrně byly rozvrženy odpovědi týkající se kázeňských odměn, tuto možnost označily 4 prvovězněné (14%) a 5 vícekrát vězněných (18%). 3 prvovězněné (11%) a 2 recidivistky (7%) motivuje možnost přerušení výkonu trestu. Jedna prvovězněná žena (4%) uvedla, že jí ve výkonu trestu motivují zaměstnanci věznice. Jedna prvovězněná žena (4%) a 2 vícekrát trestané respondentky uvedly jiný důvod motivace ve vězení, např.: „možnost podmíněčného propuštění“ a „vzdělání“.

Jedna vícekrát vězněná žena v doplnění také podotkla: „zde mě nic nemotivuje, spíše deprimuje. Motivaci mám za branou na svobodě a pak také sama v sobě“.

Graf č. 14: Přínos pobytu ve vězení do života

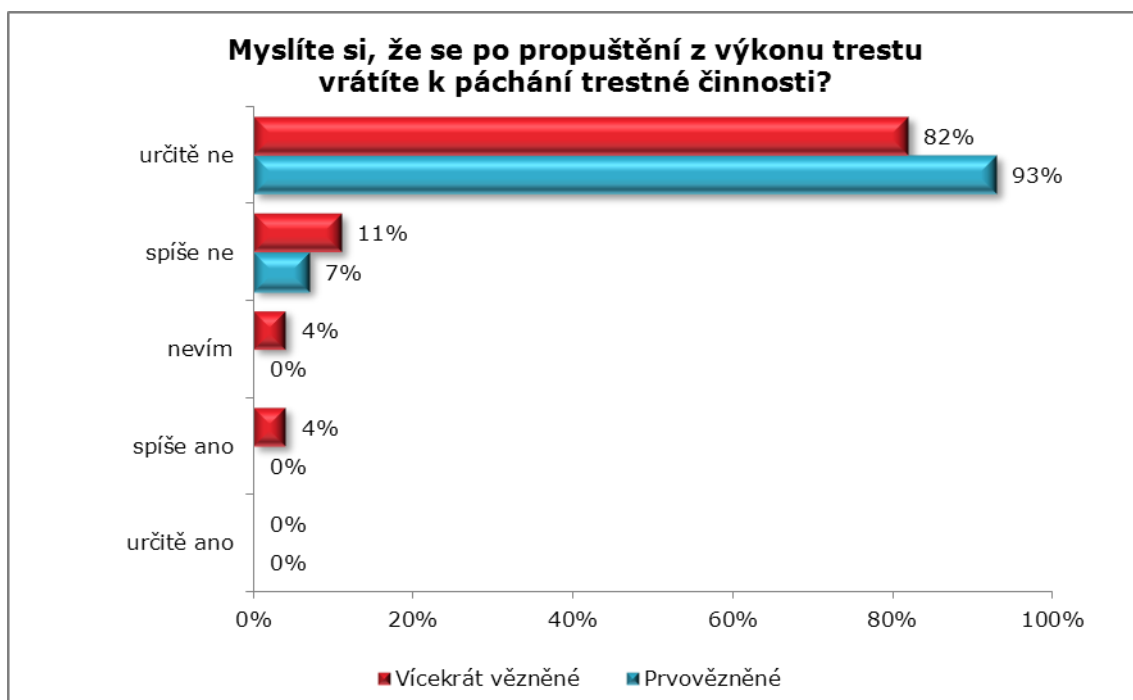

Na otázku, zda se odsouzené ve vězení naučily něco nového a pozitivního, většina dotazovaných odpověděla, že ano. Z grafu je opět patrné, že více pozitivnější jsou recidivistky, kladně se k této otázce staví celkem 25 vícekrát vězněných žen (89%), zatímco prvovězněných žen jen 16 (57%). Tento jev je pochopitelný, jelikož recidivistky již mohou na základě svých zkušeností objektivně zhodnotit, zda je předchozí pobyt ve vězení naučil do života něco nového. Recidivistky v dotazníku uváděly, že se ve vězení naučily např.: „...naslouchat ostatním“ a „sebekontroly, trpělivosti, pozitivnímu myšlení“. Díky pobytu ve vězení se dle jejich vyjádření také naučily pracovním návykům a šetrnosti a jedna uvedla, že si dokáže: „...více vážit lidí normálních a inteligentních, co jsou na svobodě“. Recidivistky také oceňují školní aktivity, v rámci kterých se jedna žena naučila psát a další uvedla, že absolvovala kurz vaření s vyznamenáním. Některé prvovězněné ženy se k otázce, co se naučily v rámci výkonu trestu také vyjádřily a mezi odpověďmi se objevily názory jako např.: „úspěšně jsem absolvovala zdravotnický kurz a nyní se účastním

kuchařských prací“, „poučilo mě to, že už nebudu páchat trestnou činnost“, „umím říci ano a ne, dokážu už trpělivě čekat a více rozvažovat“, „naučila jsem se lidem říkat ne a vybírat si komu v životě pomůžu a komu ne“, „ukončení učebního oboru: šití konfekce“

3 prvovězňené ženy (11%) a 2 recidivistky (7%) se k otázce neuměly vyjádřit. Největší rozdíl se mezi oběma skupinami projevil v negativním názoru. Zatímco 9 dotazovaných prvovězňených žen (32%) uvedlo, že si z věznice nové a pozitivní zkušenosti spíše nepřinese, z recidivistek tento názor zastává jen jedna (4%).

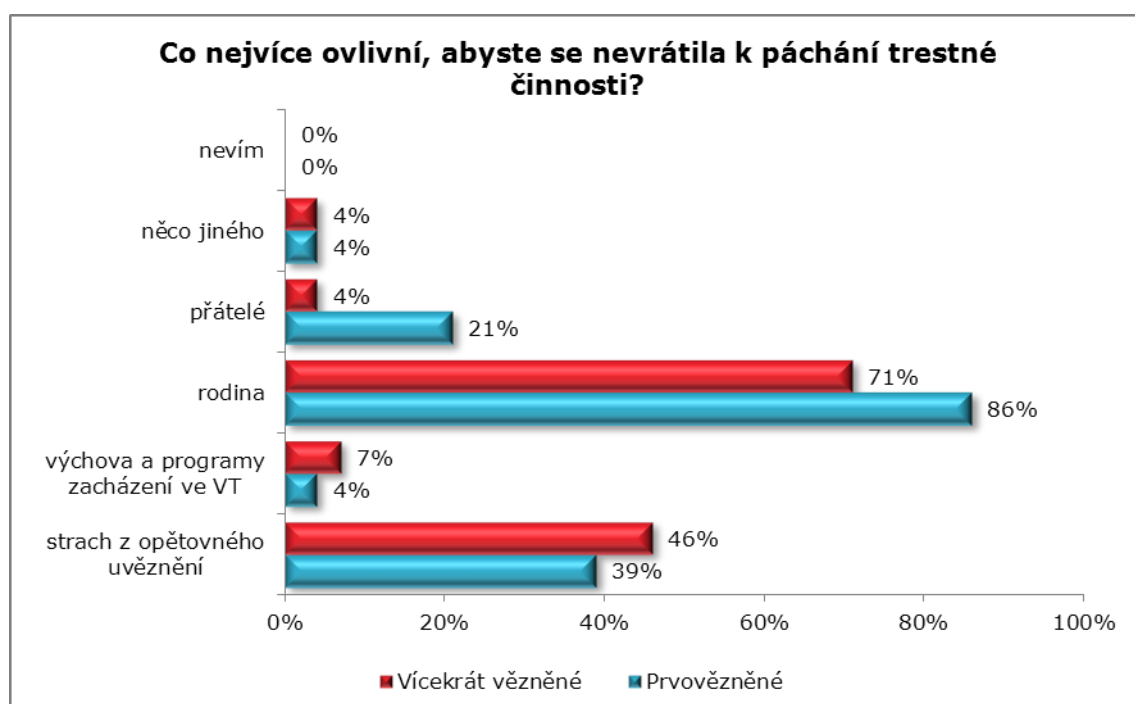
Graf č. 15: Názor odsouzených na trestnou činnost po propuštění

Z grafu jednoznačně vyplývá, že obě skupiny respondentek jsou více či méně přesvědčeny, že se po propuštění na svobodu nevrátí k páčání trestné činnosti. Všech 28 dotazovaných prvovězňených žen (100%) si více věří, jelikož uvedly, že se ke kriminálnímu jednání určitě nebo spíše nevrátí. Recidivistky nejsou tak sebevědomé, což se projevilo v jejich odpovědích. 23 z nich (82%) uvedlo, že se k páčání trestné činnosti určitě nevrátí, 3 spíše ne (11%), jedna recidivistka neví (4%) a jedna napsala, že se k páčání trestné činnosti spíše vrátí (4%). Tento jev se dal

očekávat, protože recidivistky jsou si vědomy toho, že již v minulosti vícekrát selhaly, a proto si nejsou tak určitě jisty svým nekriminálním chováním po propuštění z výkonu trestu. Obecně lze konstatovat, že odsouzené mnohdy vidí tuto otázku zkresleně, jelikož si svůj pobyt na svobodě velmi idealizují a opětovný návrat do věznic si za žádnou cenu nepřipouští. Skutečnost, že se vězněné ženy po propuštění na svobodu opět uchýlí k trestné činnosti dokazuje i celkový počet recidivistek ve Věznici Světlá nad Sázavou - 366 vícekrát vězněných žen z celkového počtu 756 odsouzených. (stav ke dni 15. března 2012).

Graf č. 16: Faktory ovlivňující úspěšnou resocializaci odsouzených

Otázka působení pozitivních vlivů na odsouzené po jejich propuštění na svobodu opět prokázala důležitost rodiny, jelikož tuto možnost označilo 24 prvovězněných (86%) a 20 vícekrát vězněných (71%). S tím souvisí také otázka ovlivnění respondentek prostřednictvím přátel. 6 prvovězněných (21%) uvedlo, že je přátelé ovlivňují, zatímco z recidivistek tuto možnost označila jen jedna (4%). Tato skutečnost může být zapříčiněna tím, že vícekrát vězněné ženy, na základě svých zkušeností přehodnotily, kdo je pro ně skutečně dobrý přítel a důvěru vkládají už jen do svých dětí a rodiny. Obě skupiny dotazovaných se obávají opětovného uvěznění, recidivistky ve větším počtu

13 žen (43%) a pruvěžněné v počtu 11 žen (39%). Výchova a programy zacházení ve výkonu trestu ovlivní po propuštění názor 2 recidivistkám (7%) a jedné pruvěžněné (4%).

Jedna pruvěžněná (4%) se vyjádřila, že v rozhodnutí, aby nepáchala další trestnou činnost, ji ovlivní jiný faktor, konkrétně uvedla: „*ctím zákon*“. Jiný důvod označila také jedna recidivistka (4%), a to: „*mé sebevědomí a to, že mi vše bude vycházet dle mých plánů*“.

Otevřená otázka č. 17

Pro vyjádření názoru a dokreslení pocitů a zkušeností odsouzených ve výkonu trestu jsem dotazovaným nabídla **otevřenou otázku č. 17**. Zde mohly respondentky konkrétně vyjádřit, co je ve vězení nejvíce motivuje, co nebo kdo jim pomáhá, zda je něco pozitivně ovlivnilo, zlepšily se jejich vztahy s rodinou či zda si našly nový životní cíl.

Celkem se k této otázce vyjádřilo 29 odsouzených (10 pruvěžněných a 19 recidivistek). Většina z obou skupin respondentek konstatuje, že jim ve výkonu trestu nejvíce pomáhá jejich rodina a děti. Konkrétně např. uvádí: „*určitě k velkému plus patří rodina, která i v těchto podmínkách mě pomáhá přežít.*“, „*pozitivně mě ovlivňuje rodina*“, „*...pomáhá mi rodina, cíl mám – být s rodinou*“, „*mám velkou podporu své rodiny*“, „*...určitě s rodinou mám skvělé vztahy*“. Některým odsouzeným se vztahy s rodinou díky uvěznění ještě vylepšily: „*... uvědomila jsem si, že pro mě znamená moje rodina víc než jsem si myslela*“, „*zlepšily se mi vztahy s rodinou a našla jsem si cíl novému životu*“, „*nejvíce mě pomáhá rodina, více si jí vážím, pomohlo k tomu odloučení*“. Jedna recidivistka vyjádřila obavu nad zhoršením svých vztahů s rodinou: „*Nejvíce mi samozřejmě pomáhá rodina. Moje vztahy s rodinou byly vždy dobré a nemyslím si, že by mi výkon trestu zlepšil rodinné vztahy, spíše naopak, protože se nevidím s dětmi*“.

Převážná část odpovědí se týkala pozitivních pracovních zkušeností a návyků získaných ve vězení i mimo areál věznice, které naučily odsouzené k zodpovědnosti. Z výpovědí některých respondentek: „*utvořila jsem si za 3 roky kompletní a detailní plán mého podnikání spojeného s rodinou, abych je přemírou pracovního vytížení nezanedbávala, když jsme byli takto odloučeni*“, „*mám radost z práce, cíl mám – najít si práci*“, „*tady alespoň něco dělám*“, „*naučila jsem se pracovat*“, „*práce = možnost přivýdělku*“, „*zdravotnický kroužek – nové zkušenosti, vaření – baví mě to*“. Pro upřesnění dodávám, že pozitivní názory na práci a aktivity ve vězení vyjádřily převážně vícekrát vězněné ženy (konkrétně 9 recidivistek), zatímco prvovězněné se k této oblasti kladně vyjádřily jen ve 3 případech.

Většina respondentek dále uvádí, že čas strávený ve věznici využívají k zamyšlení se nad svými činy, k soustředění se sama na sebe a na to, aby už nikdy nepáchaly další trestnou činnost a nemusely se tak vracet zpátky do vězení. Uvádí např.: „*mám spoustu času soustředit se sama na sebe, zamyslet se sama nad sebou, abych na svobodě žila řádný život, protože se už nikdy nechci vrátit do vězení*“, „*mám tady čas přemýšlet o co všechno jsem přišla, díky tomu, že sedím. Můj životní cíl je už nikdy nepáchat*“, „*nový životní cíl – začít žít nový život, přestat páchat trestnou činnost, přestat fetovat a založit si rodinu*“, „*cílem je postavit se na vlastní nohy, znovu pracovat v práci a žít spokojený život*“, „*novým životním cílem je postavit se na vlastní nohy a nenechat se ovlivnit druhými ve svých rozhodnutích*“, „*našla jsem mnoho času na přemýšlení a přišla jsem na jiné hodnoty života, který mi zabezpečí prosperující a hodnotný spořádaný život*“. Jedna prvovězněná ocenila snahu zaměstnanců Věznice Světlá nad Sázavou: „*tady se snaží všichni zaměstnanci*“.

Mezi respondentkami se objevily také 2 negativní názory: „*Jelikož jsem člověk, který si své sny plní, nedomnívám se, že by mě výkon trestu odnětí svobody nějak změnil a k lepšímu už vůbec ne! Jdu si za svým ať už zde nebo na svobodě a svých cílů dosáhnu. Zde jsem vděčná za školní kurzy, které určitě využiju i na svobodě*“. „*Výkon trestu odnětí svobody nemá smysl pro většinu odsouzených. Pro mnohé je to prohlubování dluhů*“. Jedna recidivistka uvedla: „*už nikdy tu nechci skončit, kvůli ostatním odsouzeným*“.

Závěrem lze konstatovat, že názory z otevřených výpovědí dotazovaných žen korespondují a převážně potvrzují výsledky konkrétních otázek, které byly zaznamenány v grafech.

4.6 Kazuistiky vybraných odsouzených žen

Jedna z metod kvalitativního výzkumu je **případová studie**, která popisuje jednotlivě zkoumané případy. V rámci případové studie může výzkumník poznat, vysvětlit a objasnit podstatu případů vybraných jedinců. Pro dokreslení dotazníkového šetření této diplomové práce jsem zvolila formu kazuistik dvou vybraných odsouzených žen.

Kazuistiky, které obsahují osobní, rodinnou a sociální anamnézu, byly zpracovány na základě detailní analýzy komplexní zprávy o odsouzených ženách a z následných rozhovorů s vybranými odsouzenými. Rozhovor byl veden za přítomnosti speciální pedagožky. Otázky se týkaly převážně programů zacházení, působení těchto programů v rámci výkonu trestu a také názoru odsouzených na využití zkušeností z programu zacházení po propuštění na svobodu. Informace o trestné činnosti jednotlivých odsouzených byly čerpány z osobních spisů.

Kazuistika odsouzené Veroniky. K. (50 let, vysokoškolské vzdělání, prvovězněná)

Kontakt s odsouzenou byl navázán bez problémů, aktivně a ochotně spolupracuje, koncentrace i pracovní tempo jsou přiměřené, komunikuje spontánně, na dotazy odpovídá se snahou zkreslovat či zatajovat údaje a s ostražitostí, slovní zásoba a vyjadřovací schopnosti jsou na velmi dobré úrovni, neverbální složka je bez nápadností. Pracovní návyky má vytvořené, zvládne běžné manuální činnosti i přes svoji částečnou imobilitu, nevyžaduje osobní asistenci. Zájmovou oblast má rozvinutou, ovšem v podmínkách výkonu trestu omezenou, ráda cestuje, má ráda divadlo, vážnou hudbu, čte. Z primární rodiny nebyl nikdo trestán.

Vyrůstala v úplné, vlastní rodině se starší sestrou. Otec byl alkoholik a směrem k matce velmi hrubý, přesto rodinné vazby byly velmi pevné. Svě dětství hodnotí jako zasažené alkoholismem otce a jeho citovou zploštělostí, tyto problémy řešila útekami z domova. Byla velmi citově vázána na babičku. Rodiče ani sestra dnes již nežijí. Po ukončení základní docházky absolvovala střední pedagogickou školu a poté začala pracovat jako učitelka. Při zaměstnání vystudovala vysokou školu – filozofickou fakultu. Práci učitelky vykonávala 15 let, až do odchodu do invalidního důchodu z důvodu zhoršení zdravotního stavu.

Odsouzená se vdala v 17 letech za muže, který ji znásilnil a ona otěhotněla. Z tohoto manželství se narodily 2 děti. Po 6 letech se rozvedla. Druhé manželství bylo bezdětné, po krátké době ukončeno rozvodem, důvodem byla emigrace manžela. I třetí manželství skončilo rozvodem po krátké době. Ze čtvrtého manželství se narodil syn, v tomto vztahu ovdověla. Páté manželství uzavřela s pozdější obětí trestného činu a v němž se, jak sama uvádí, stala obětí domácího násilí. V současné době je rozvedená, udržuje vztah s druhem.

Odsouzená Veronika K. je poprvé soudně trestána a také poprvé ve výkonu trestu odnětí svobody. Byla odsouzena k trestu 7 let za trestný čin pokus vraždy, kdy se svým synem zosnovala a objednala vraždu svého bývalého manžela a ten pokus o vraždu přežil. Náhled na trestnou činnost má odsouzená poměrně objektivní, vinu přiznává a svého činu lituje, trest považuje za spravedlivý. Je však pravděpodobné, že se jedná v jejím případě o účelový postoj. Příčinu vidí v dlouhodobém domácím násilí pod vlivem alkoholu páchané jejím manželem a přetrvávající i po rozvodu.

Psycholožka uvádí, že odsouzená je emočně nestabilní, obezřetná při navazování nových kontaktů, své skutečné úmysly i emoce má tendenci spíše skrývat. Touží po klidu a stabilitě, vyžaduje to po okolí, sama však je netolerantní a zvýšeně kritická k druhým, lze očekávat konfliktnost ve vztazích, má sníženou schopnost empatie. Vyžaduje pozornost, především od zaměstnanců, hledá výhody a ústupky. Chce se profilovat jako výrazná osobnost, cítí se však nadřazeně vůči ostatním spoluodsouzeným, má výraznou potřebu sebeprosazování. Má vysoké aspirace, nadhodnocuje se. Při prosazování vlastních cílů dokáže být svéhlavá a vytrvalá, dokáže jít za svým cílem a manipulovat s okolím.

Speciální pedagog odsouzenou zařadil na specializované oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné ženy a vzhledem k tomu, že používá k chůzi francouzské hole - na oddělení pro imobilní odsouzené ženy, kde mají zajištěnou donášku stravy na ubytovnu. Vzhledem k omezeným možnostem pohybu jí byl stanoven jen minimální program zacházení. Jmenovaná se věnuje ručním činnostem, sledování TV a četbě.

Odsouzená Veronika K. odpověděla na všechny otázky z dotazníků. Uvedla, že se ve věznici účastní zájmových aktivit, které si volí podle svého zájmu. Programů zacházení se účastní z jiných důvodů než jsou uvedeny v dotazníku, konkrétně: *„většinu života jsem sportovala a po prodělaných čtyřech operacích páteře se snažím pohybovat dle možností svého zdravotního stavu a využívám možnosti chůze po rovných plochách zdejších hřišť a v tělocvičně, cvičení na rotopedu, karimatce a velkém míči. Pohyb by mi velmi chyběl“*. Na otázku, zda je nabídka programů zacházení dostatečná odpověděla, že ano, svou odpověď ještě doplnila o vyjádření: *„domnívám se, že je program zacházení sestaven vhodným, rozmanitým způsobem, kterého mohou vhodně využít všechny věkové kategorie“*. Zvolený program zacházení má, dle jejího vyjádření, vliv na její osobní rozvoj, konkrétně uvedla: *„jak už jsem již uvedla, program zacházení je celkově velmi dobře sestaven a každá odsouzená si tak může vybrat, co jí vyhovuje, naplňuje, navíc vzdělávací aktivity uplatní i po propuštění a umožní jí i snadnější resocializaci“*. Program zacházení odsouzené při pobytu ve věznici určitě pomáhá: *„každopádně se cvičením udržuji ve slušné kondici a čas, který zde musím strávit, mi lépe utíká. Na každou aktivitu se těším a jsem včas připravena. Nestálo by mi jen čtení a luštění křížovek“*. Po propuštění z výkonu trestu se odsouzená bude určitě nadále věnovat sportovním aktivitám, jak sama podotkla: *„pohyb budu vždy upřednostňovat, abych pohyblivá zůstala co nejdéle a mohla se věnovat vnoučatům...“*. Ve výkonu trestu ji nejvíce motivuje rodina. Na otázku, zda se ve věznici naučila nové pozitivní věci do života, uvedla, že se naučila: *„vážit si každého alespoň trochu slušně stráveného dne a sebemenšího úsměvu, upřímně myšleného a hlavně absolutní trpělivosti. I poznání mnoha různých povahových rysů a typů mi usnadní po propuštění rychlejší orientaci v lidech, pro další klidnější spoluzití“*. Odsouzená dále zdůrazňuje, že se po propuštění z výkonu trestu určitě nevrátí k páčání trestné činnosti a k tomu ji nejvíce motivuje rodina a přátelé a jak dále uvedla: *„já sama, abych mohla dál řádně žít tak, jako před tou nešťastnou událostí, která se stala...“*. Na závěrečnou otevřenou otázku z čeho

má radost, kdo jí nejvíce pomáhá a zda si našla nový životní cíl, odsouzená reagovala tímto vyjádřením: „*Ano mám radost. Uvědomila jsem si zde cenu života na svobodě a vše k tomu, co jsem před uvězněním považovala za samozřejmost. Čas zde ve věznici mi umožnil hluboká zamyšlení nad sebou, nad svými dětmi, nad našimi vztahy. Přišla jsem na spoustu vlastních chyb, kterých jsem se dřív dopouštěla a vím, že je nebudu opakovat, protože mi tu došlo, jak se jich do budoucna vyvarovat, abychom mohli ještě společně prožít plnohodnotného života. Mí nejbližší si už také své chyby uvědomili a mají snahu se jich vyvarovat, stejně, jako já. Věřím, že bude vše dobré, plné pohody a vzájemného porozumění*“.

Kasuistika odsouzené Kateřina. P. (29 let, základní vzdělání, recidivistka)

Kontakt s odsouzenou byl navázán bez problémů. Vězeňské prostředí odsouzená zná z předchozího trestu, testovou situaci akceptuje, spolupracuje, pracovní tempo i koncentrace pozornosti jsou v normě, spontánně komunikuje, na dotazy odpovídá bez latencí, má však tendenci fakta zlehčovat, slovní zásoba i vyjadřovací schopnosti odpovídají dosaženému vzdělání, neverbální složka je bez nápadností, celkový projev bez emocionálních výkyvů.

Jmenovaná je rozvedená, matkou nezletilého syna Jiřího. Primární rodina odsouzené žije spořádaným životem. Kateřina P. má 4 sourozence - 2 sestry a 2 bratry, ve výkonu trestu odnětí svobody byl starší bratr za trestnou činnost krádeže. Otec rodinu opustil, když byly Kateřině P. 2 roky, matka si našla nového partnera. Matka pracuje jako dělnice. Vztahy v rodině byly velmi dobré a zcela bezproblémové, na dětství vzpomíná ráda a s odstupem času si váží matky a obdivuje její přístup k výchově 5 dětí. Do 16 let žila společně se sourozenci a rodiči v Českých Budějovicích. V 16 letech otěhotněla a odešla za svým přítelem, v 18 letech se za něho provdala. Manželství hodnotí jako krásné, ale krátké. Vzhledem ke kriminální a především k drogové kariéře partnera manželství trvalo 2 roky, poté manžel odešel do výkonu trestu a jmenovaná se s ním rozvedla. Vrátila se k matce. V průběhu společného života Kateřina poprvé okusila pervitin, zpočátku to bylo příležitostná záležitost, která pomalu a postupně přerůstala v závislost.

Ve 23 letech se dopustila prvního trestného činu – krádeže, specializovala se na krádeže kol a osobních aut. V té době byla odsouzena k obecně prospěšným pracím k 250 hodinám, které odpracovala jen zčásti, proto jí byly přeměněny na nepodmíněný trest v délce 97 dnů. Syn byl soudně svěřen do péče matky, která zajišťovala jeho výchovu po celou dobu trestu odsouzené. Po návratu z výkonu trestu začala pracovat jako servírka. Jak sama uvádí první trest byl velmi krátký na to, aby přerušila svou drogovou kariéru a přehodnotila svůj dosavadní život. I přesto, že Kateřina pracovala, opět se vrátila k pervitinu, matce musela odevzdávat výplatu. Matka jí nechávala pouze kapesné, a tak potřebné finance získávala trestnou činností. V této době se seznámila s dalším mužem, který ovlivnil její život. Začala s ním ještě více fetovat a trestná činnost se jí stala běžným stylem života. Na syna měla stále méně času, matka v té době již nezvládala jeho výchovu, a jelikož začal mít výchovné problémy nejen doma, ale i ve škole, umístila ho odsouzená do Výchovného ústavu Homole, odkud byl později předán do Dětského domova Volyně. Jmenovaná byla podruhé odsouzena za krádeže a navíc za porušení zákazu řízení vozidel k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce 18 měsíců, za fingovanou autohavárii a krádež rozbitého auta k dalším 18 měsícům. Během pobytu ve výkonu trestu požádala soud v Českých Budějovicích o přeměnu podmíněného trestu v délce 10 měsíců.

Odsouzená je psychosociálně nezralá, s nedostatečně zformovaným systémem vnitřních zásad a norem, její dosavadní způsob života měl převážně konzumní charakter zaměřený na uspokojování vlastních a okamžitých potřeb a byl do značné míry ovlivněn zneužíváním drog. V běžných situacích je spíše extrovertně orientovaná, přátelská, vstřícná, bez zjevných projevů hostility či agrese. Je nevázaná, nezdrženlivá, dokáže být spontánní i aktivní, je však i snadno ovlivnitelná, především negativním směrem, pohodlná, sebestředná. Touží po nových zážitcích, ráda se rozhoduje na základě okamžité situace či nálady, nedostatečně však domýšlí možné následky svých rozhodnutí a svého jednání. Vyhýbá se omezování a kontrole, ale i zodpovědnosti a řešení problémů, které má sklon odkládat nebo přenášet na druhé, spoléhá na pomoc okolí. Při prosazování vlastních cílů dokáže být svéhlavá, chybí jí však důslednost, trpělivost a vytrvalost. Intelektové schopnosti se orientačně pohybují v rámci populačního průměru, frustrační tolerance je snižena, při dlouhodobé zátěži může reagovat zkratkovitě a neadekvátně situaci, schopnost volní seberegulace je zachována

pouze částečně. Náhled na trestnou činnost ji nechybí, vlastní pochybení je ochotna uznat, příčiny hledá v užívání drog.

K výkonu trestu odnětí svobody byla Policií České republiky do Vazební věznice České Budějovice. Následně byla přemístěna k dalšímu výkonu trestu do Věznice Světlá nad Sázavou. Během pobytu na nástupním oddělení spolupracovala na sestavení vhodného programu zacházení a zároveň projevila zájem o umístění na oddělení bezdrogové zóny. Trvale projevovala zájem o pracovní zařazení, a proto ji odborná komise zařadila na vnější nestřežené pracoviště Lion Products - Humpolec, kde pracovala jako manipulační dělnice potravinářského zboží. Zapojila se také do závazkové činnosti (úklid venkovního schodiště). Je ochotná pracovat i ve svém volném čase. Pravidelně se účastní úklidových prací v ložnici a společných prostorách. Ve svých věcech si udržuje pořádek. Během dalšího pobytu ve VT byla převedena na pracoviště vnitřní režie věznice, na úklid. Její pracovní výsledky jsou ze strany zaměstnanců věznice i zaměstnavatele pozitivně hodnoceny. Na vlastní žádost byla odbornou komisí zařazena na standardní bezdrogovou zónu. V rámci programu zacházení si zvolila jako speciálně výchovné aktivity trénink sociálních dovedností, terapeutickou skupinu pro práci s trestnou činností (standardizovaný program 3Z), sociálně právní poradenství a komunitu. Ze zájmových aktivit si vybrala a pravidelně se účastní sportovního kroužku, posilovny, kroužku zahradnických a rukodělných prací. Ve všech aktivitách je hodnocena jako aktivní, program zacházení a jeho cíle plní.

Odsouzená Kateřina P. odpověděla pouze na některé otázky z dotazníků. Dle jejího vyjádření si myslí, že má program zacházení určitě má příznivý vliv na její osobní rozvoj a nápravu, konkrétně uvedla: *„práce na PC – neuměla jsem, učím se. Standardizovaný program 3Z - pochopila jsem, že problém se dá řešit více způsoby, uvědomila jsem si, kde jsem udělala chybu a naučila jsem se zvládat svoji impulzivitu“*. Na otázku, zda jí program zacházení usnadňuje pobyt ve věznici, uvedla, že ano a dále specifikovala: *„učím se něčemu novému, dělám něco pro sebe, lépe mi tu ubíhá čas“*. K otázce motivace ve výkonu trestu se vyjádřila kladně, konkrétně dodala, že ji motivují: *„komponované programy pro děti a mládež ze škol, chci jim ukázat, kudy cesta nevede a kde jsem udělala chybu a co všechno jsem zkazila“*. Ve věznici se odsouzená naučila: *„pracovat na PC, naučila jsem se vařit, zvládat svoje chování, získala jsem pracovní návyky, snažím se pochopit sama sebe“*. Na závěrečnou

otevřenou otázku z čeho má radost, kdo jí nejvíce pomáhá a zda si našla nový životní cíl, odsouzená reagovala tímto vyjádřením: „ovlivnilo mě zařazení na bezdrogovou zónu, práce s programem 3Z, práce v terapeutické skupině pro práci s trestným činem. Díky trestu jsem dospěla, uvědomila jsem si vlastní chyby, chci se vrátit do chráněného bydlení, vést svůj spokojený život. Velkou motivací je mi můj syn, sama jsem v dětském domově nebyla a můj syn tam je kvůli mně umístěn. Chci mu také vytvořit krásný život. Získala jsem zpět důvěru své matky, už jí nechci zklamat“.

Souhrnná interpretace kazuistik

Prezentované kazuistiky pro ilustraci popisují konkrétní příběhy dvou odsouzených, které následně měly k dispozici a mohly se vyjádřit ke stejnému dotazníku, který byl využit při dotazníkovém šetření. Z odpovědí je patrné, že korespondují se zkoumaným vzorkem a výstupy z odpovědí potvrzují názory žen ze zkoumaného vzorku. Styčným bodem je důvěra sama v sebe a v rodinu, ale také víra, že další život zvládnou bez páchání trestné činnosti. Motivace ve výkonu trestu i podněty k sebezamyšlení obě považují za dostatečné. Programy zacházením je pozitivně ovlivňují a usnadňují jim pobyt ve výkonu trestu.

4.7 Verifikace stanovených hypotéz

Hypotézy byly stanoveny na začátku šetření a zaměřovaly se na působení programů zacházení na odsouzené ženy a na zájem odsouzených o nabídku programů zacházení. Hypotézy byly prověřovány pomocí dotazníkového šetření, které bylo doplněno o kvalitativní výstupy formou reakcí respondentek na otevřené otázky. Dalším nástrojem pro ověření hypotéz a pro dokreslení situace týkající se programů zacházení jsou kazuistiky jedné prvovězněné ženy a jedné recidivistky tak, aby mělo šetření co nejlepší vypovídající hodnotu.

H1:

Dobré stanovení programu zacházení může zvýšit šanci odsouzené na úspěšnější resocializaci po propuštění z výkonu trestu.

Této hypotézy se dotýkaly převážně otázky č. 6, 9, 10, 12, 14, 15 a 16. Podle názoru respondentek je 82% přesvědčeno o tom, že je nabídka programů zacházení ve Věznici Světlá nad Sázavou dostatečná (viz graf č. 9). Ani jedna odsouzená v doplňující otázce nevedla návrh na novou aktivitu, která by již nebyla zahrnuta v nabídce Věznice Světlá nad Sázavou. Prvovězněné ženy nejvíce využívají zájmové aktivity, naproti tomu vícekrát vězněné ženy se orientují převážně na pracovní aktivity a možnost zaměstnávání (viz graf č. 6), jelikož si více připouští, že po propuštění z výkonu trestu budou potřebovat nové pozitivní zkušenosti, které jim pomohou například při hledání nového zaměstnání a váží si možnosti přivýdělnku v rámci výkonu trestu. Větší polovina z dotazovaných také připouští, že stanovený program zacházení příznivě ovlivňuje jejich rozvoj a nápravu (graf č. 10). Dle vyjádření některých z nich má program zacházení pozitivní vliv na jejich vnitřní napětí, pomáhá potlačovat pocit znučenosti, stresu a zmírňuje tíhu vězeňského prostředí. V oblasti vzdělávání získaly některé respondentky díky programům zacházení vyšší kvalifikaci, což hodnotí velmi přínosně. Značná část obou skupin dotazovaných žen uvedla, že se po propuštění z výkonu trestu bude věnovat aktivitám, které vykonávaly v rámci programu zacházení, vícekrát vězněné ženy již tuto skutečnost konstatovaly na základě svých předešlých zkušeností (viz graf č. 12). Větší polovina respondentek se ve vězení naučila nové pozitivní zkušenosti, které uplatní ve svém dalším životě na svobodě (viz graf č. 14). Také z otevřené otázky č. 17 je patrné, že oceňují přínos programů zacházení a i přes některé negativní názory je patrné, že po propuštění z výkonu trestu získané zkušenosti a dovednosti určitě uplatní. Z kazuistik dvou odsouzených žen vyplývá, že programy zacházení pozitivně ovlivňují jak psychický, tak fyzický vývoj odsouzených žen a znalosti získané díky těmto aktivitám ovlivní chování odsouzených po propuštění z výkonu trestu.

Všechny tyto aspekty ovlivňují úspěšnou resocializaci vězněné osoby po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, a proto lze konstatovat, že tato **hypotéza je verifikována**.

H2:

Absolvování jednotlivých programů zacházení přispívá k příznivějšímu průběhu výkonu trestu odnětí svobody.

Této hypotézy se dotýkaly převážně otázky č. 7, 8, 11 a 13. Většina respondentek uvedla, že absolvuje program zacházení dle vlastního zájmu (viz graf č. 7 a 8). Recidivistky zohledňují při výběru svou předchozí zkušenost s programem zacházení, naproti tomu prvovězňené ženy se při svém výběru více ohlížejí na možnost odměny (viz graf č. 7). Většina prvovězňených absolvuje program zacházení za účelem vyplnění volného času, recidivistky volí program zacházení více s ohledem na svou nápravu a využití dovedností v budoucnosti (viz graf č. 8). Více než polovina všech respondentek vnímá program zacházení jako užitečnou pomoc při výkonu trestu, protože se při aktivitách mohou soustředit na jiné, pozitivnější myšlenky a čas strávený ve vězení jim utíká rychleji. Recidivistky jsou si v tomto názoru jistější než prvovězňené, jelikož mohou vliv programů zacházení lépe hodnotit a porovnat opět na základě svých předchozích zkušeností. Dle vyjádření některých respondentek jim programy zacházení v průběhu výkonu trestu pomáhají k odreagování, k psychickému i fyzickému zdokonalování a k smysluplnému využívání volného času (viz graf č. 11). Celkem 32 z dotazovaných 56 žen je v rámci výkonu trestu motivováno zaměstnáním a jednotlivými programy zacházení. Skutečnost, že nejsou do programu nuceny a aktivity vykonávají dobrovolně, má vliv na jejich dobré chování ve výkonu trestu. Absolvováním programů zacházení zvyšují také možnost na udělení kázeňské odměny, např. ve formě povolení delší návštěvy, což je pro odsouzené velmi motivující (viz graf č. 13). Z vyjádření většiny respondentek v otevřené otázce č. 17 je patrné, že programy zacházení příznivě ovlivňují psychickou a fyzickou stránku odsouzených žen v rámci výkonu trestu. Kazuistiky vybraných odsouzených také dokazují, že programy zacházení výkon trestu oběma ženám usnadňují.

Z výše uvedených důvodů lze opět konstatovat, že tato **hypotéza je verifikována**.

H3:

Prvovězňené ženy mají větší zájem o nabídku programu zacházení než vícekrát vězňené.

Této hypotézy se dotýkaly všechny otázky, převážně ty, které byly rozděleny na dvě skupiny respondentek. Při komparaci prvovězňených žen a recidivistek zjistíme, že obě skupiny odsouzených vnímají nabídku programů zacházení jako dostatečnou (viz graf č. 9), aktivit se účastní převážně na základě svého zájmu (viz grafy č. 7 a 8) a připouští, že program zacházení má příznivý vliv na jejich osobní rozvoj a nápravu (viz graf č. 10) a usnadňuje jim pobyt ve věznici (viz graf č. 11). Z bližšího porovnání však vyplynuly jisté rozdíly v názorech obou skupin, které se projevily převážně v motivaci k programu zacházení a v důvodech, které vedou k jejich výběru. Prvovězňené ženy jsou ve svých odpovědích sebevědomější než recidivistky, u kterých se projevuje skutečnost, že již vězeňské prostředí lépe znají. Většina prvovězňených žen preferuje programy zacházení zaměřené na zájmové aktivity, protože jim nejlépe pomáhají vyplnit volný čas strávený ve věznici, naproti tomu recidivistky volí zaměstnávání a pracovní aktivity, protože v nich vidí možnost přivýdělku, nápravy a získání nových zkušeností. (viz grafy č. 6 a 8). Prvovězňené při svém rozhodování přihlíží, více než recidivistky, na možnost získání případné odměny za absolvování programu zacházení (viz graf č. 7) a na možnost udělení návrhu na podmíněčné propuštění (viz graf č. 8). Některé prvovězňené uvedly, že je ve výkonu trestu motivuje zaměstnávání a program zacházení, větší polovina však uvádí jako motivační činitel svou rodinu a návštěvy, u recidivistek se opět projevilo, že si více váží nabídky zaměstnávání, protože jsou si vědomy, že jim pracovní návyky budou přínosné nejen v průběhu výkonu trestu, ale hlavně po propuštění (viz graf č. 12 a 13). Dle vyjádření recidivistek, větší polovina z nich získané znalosti a dovednosti z programu zacházení určitě uplatní také po propuštění na svobodu, prvovězňené byly v této otázce zdrženlivější (viz graf č. 12). Také otevřená otázka č. 17 prokázala zájem obou skupin o programy zacházení a potvrdila fakt, že recidivistky se více soustředí na pracovní aktivity. Z kazuistik dvou odsouzených žen je patrné, že obě mají o program zacházení zájem, jedna se však zaměřuje na zájmové a pohybové aktivity a druhá využívá možností zaměstnávání, terapie a standardizovaného programu 3Z.

Obecně se nedá konstatovat, že by prvovězněné měly větší zájem o programy zacházení ve věznici než recidivistky. Obě skupiny odsouzených mají o nabídku programů zacházení stejný zájem, avšak každá skupina vidí aktivity z jiného úhlu pohledu a při výběru jsou ovlivněny a motivovány jinými aspekty. Z tohoto důvodu lze konstatovat, že třetí **hypotéza je falzifikována**.

4.8 Shrnutí

Empirická část diplomové práce ověřovala pomocí analýzy dokumentů, dotazníkového šetření a dvou případových studií stanové hypotézy vztahující se k působení programů zacházení na vybrané odsouzené ženy a na jejich úspěšnou resocializaci po propuštění z výkonu trestu. Kvantitativní dotazníkové šetření bylo provedeno ve Věznici Světlá nad Sázavou za pomoci odborných zaměstnanců věznice. Výzkumný vzorek byl tvořen 60 respondentkami, které byly rozděleny na stejně početnou skupinu prvovězněných a skupinu recidivistek. Vybrané ženy byly seznámeny s účelem dotazníkového šetření, dotazníky vyplňovaly dobrovolně a byla jim zaručena anonymita, aby data byla co nejméně zkreslená. Přesto návratnost dotazníku činila 93%. 4 dotazníky se nevrátily, konkrétně 2 ze skupiny prvovězněných a dva ze skupiny recidivistek. Dotazník obsahoval 17 otázek (některé z nich obsahovaly možnost doplňujícího vyjádření) a závěrečná otázka dávala prostor pro osobní názory a vyjádření odsouzených k dané problematice. Interpretace a vyhodnocení získaných kvantitativních dat bylo provedeno statistickou metodou za pomoci grafů. Z vyjádření odsouzených žen byly vyvozeny kvalitativní výstupy. Kvalitativní část výzkumu byla také podpořena kazuistikami dvou odsouzených, které byly doplněny informacemi z následného rozhovoru s vybranými ženami.

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že vybrané odsouzené ženy ve Věznici Světlá nad Sázavou vnímají nabídku programů zacházení jako dostačující a užitečnou a jejich přístup k programu zacházení je kladný. Výsledky ukazují, že programy zacházení jsou pro odsouzené ženy motivující, pomáhají jim překonat stres z vězeňského prostředí a při plnění programů aktivně a se zájmem spolupracují, což má v konečné fázi resocializace velmi pozitivní efekt. Díky aktivitám vykonávaných

v rámci programu zacházení získaly vybrané respondentky nové zkušenosti a dovednosti pro svůj další život na svobodě, vytýčily si nové životní cíle a stanovily si pozitivnější hodnoty, kterých si budou po propuštění více vážit. Z výpovědi respondentek lze konstatovat, že programy zacházení pomáhají odsouzeným nalézt „sama sebe“ a mají příznivý vliv na jejich pobyt ve vězení. Kvalitativní údaje ve vybraných kazuistikách dvou odsouzených žen dokresluje obraz o tom, jak programy zacházení ovlivňují život odsouzených žen ve výkonu trestu a zároveň také potvrzují výsledky dotazníkového šetření. První dvě hypotézy byly verifikovány, třetí falzifikována. Z výpovědí obou skupin odsouzených je patrné, že programy zacházení pozitivně ovlivňují odsouzené ženy, a tím také zvyšují šanci na úspěšnou resocializaci po propuštění. Dále vyplynulo, že aktivity, kterých se odsouzené v rámci programů zacházení účastní, mají příznivý vliv na pobyt odsouzených v průběhu výkonu trestu. Nepotvrdilo se tvrzení, že prvovězněné mají větší zájem o program zacházení než recidivistky. Obě skupiny odsouzených se o aktivity zajímají, prvovězněné se oproti recidivistkám zaměřují na jinou oblast programů zacházení.

ZÁVĚR

Vězeňská služba České republiky se musela v posledních etapách historického vývoje vypořádat s novým pojetím trestní politiky našeho státu. Přizpůsobení se humánním požadavkům společnosti přineslo českému vězeňství značné změny a hlavně nové úkoly. Zaměstnanci vězeňské služby stále sledují a objevují nové trendy spojené se zacházením s vězňnými osobami a s bezpečností v souladu s humánními požadavky na věznění. Hlavním cílem vězeňského působení je především zmírnění negativních dopadů prizonizace, náprava a převýchova odsouzených osob, získání či rozšíření kvalifikace jedince, eliminace jeho recidivy, podpora sociálních vazeb a zajištění postpenitenciární péče, což jsou základní aspekty pro úspěšnou resocializaci po propuštění z výkonu trestu. Současná Koncepce českého vězeňství do roku 2015 stanoví jako hlavní nástroj pro dosažení těchto cílů především program zacházení.

Cílem empirického výzkumu bylo pomocí kvalitativní a kvantitativní metody ověřit, zda programy zacházení ve Věznici Světlá nad Sázavou ovlivňují resocializaci odsouzených žen po propuštění z výkonu trestu na svobodu. První stanovená hypotéza se na základě vyhodnocení dat potvrdila. Obě skupiny odsouzených žen z větší části uvedly, že se po propuštění z výkonu trestu budou nadále věnovat aktivitám, které vykonávaly v rámci programů zacházení (viz graf č. 12). Především vícekrát vězněné odsouzené si váží možnosti zaměstnávání ve věznici i u soukromých subjektů. Po propuštění z výkonu trestu se jim díky získaným pracovním návykům a pozitivnějšímu přístupu k práci zvýší možnost uplatnění na pracovním trhu. Přestože některé odsouzené absolvují program zacházení účelově, z psychologického hlediska to má velmi pozitivní vliv na jejich rozvoj, jelikož se v rámci programů zacházení průběžně učí sociálním dovednostem a komunikaci nejen v zátěžových situacích. Tyto zjevné i skryté efekty programů zacházení potvrzují hypotézu, že *„dobré stanovení programu zacházení může zvýšit šanci odsouzené na lepší resocializaci po propuštění z výkonu trestu“*.

Vybrané odsouzené ženy pozitivně oceňují možnost absolvovat programy zacházení v průběhu výkonu trestu, mají o nabízené aktivity zájem, a jak samy z větší části uvádějí, programy zacházení jim určitě usnadňují pobyt ve věznici (viz graf č. 11). Početná skupina odsouzených žen vnímá, vedle svých dětí a rodin, práci a zaměstnání ve věznici jako kladný motivační činitel ve výkonu trestu (viz graf č. 13). Tyto závěry verifikovaly také druhou hypotézu: „*absolvování jednotlivých programů zacházení přispívá k příznivějšímu průběhu výkonu trestu odnětí svobody*“.

Třetí hypotéza: „*prvovězněné ženy mají větší zájem o nabídku programu zacházení než vícekrát vězněné*“ se nepotvrdila, jelikož se nedá jednoznačně odůvodnit. Obě skupiny odsouzených, jak samy uvádějí, mají o nabídku programů zacházení velký zájem (viz graf č. 7), ale jsou motivovány jinými faktory (viz graf č. 8). Prvovězněné ženy například více preferují, aby aktivity programu zacházení účelně vyplnily jejich volný čas, naproti tomu vícekrát vězněné ženy při výběru programů zacházení přihlíží na možnost své nápravy a následného využití získaných zkušeností po propuštění z výkonu trestu.

Primárně lze konstatovat, že výsledky dotazníkového šetření a případových studií dokazují, že programy zacházení jednoznačně ovlivňují resocializaci žen po propuštění do běžného života. Nelze však tvrdit, že se v této oblasti nedá nic zlepšovat. Zaměstnanci vězeňské služby musí i nadále vyvíjet úsilí v oblasti zacházení nejen s vězněnými ženami, aby byl co nejefektivněji naplněn účel výkonu trestu odnětí svobody s přihlédnutím na specifické potřeby a zvláštnosti každé vězněné osoby. Nelze totiž vyloučit případnou recidivu napravovaných osob, přestože úspěšně a s odhodláním plnily program zacházení. Po propuštění z výkonu trestu záleží především na sociálním zázemí jedince, na prostředí, do kterého se po propuštění vrátí a na následné postpenitenciární péči. Práce s odsouzeným by proto neměla skončit jeho propuštěním na svobodu, ale mělo by se jim pomoci také při začlenění se do běžného způsobu života, aby je společnost mezi sebe zase přijala.

Dle mého osobního názoru je program zacházení jedním z neefektivnějších prostředků, který ovlivňuje úspěšnou resocializaci odsouzených osob po propuštění z výkonu trestu. Na efektivnost programů zacházení mají vliv podmínky, za kterých jsou realizovány. Z mého pohledu jsou podmínky programů zacházení, které nabízí Vězeňská služba České republiky, velmi dobré. Aktivita jsou individuálně přizpůsobovány pro každého odsouzeného tak, aby byly funkční a účelné. Hovoříme-li o vlivu podmínek výkonu trestu na resocializaci, nelze nezmínit jeden z vedlejších výstupů dotazníkového šetření. Mnoho žen, ať už se jedná o prvověžněné či recidivistky, často zmiňuje ztrátu soukromí a náročné soužití s ostatními odsouzenými. Pravdou je, že díky přeplněným věznicím se ne zcela daří při umístování odsouzených na jednotlivé ložnice diferencovat odsouzené tak, jak by bylo vhodné. Trendem moderního vězeňství ve světě je vytvářet takové podmínky, aby byla zachována lidská individualita a soukromí, většinou jsou místnosti pro odsouzené koncipovány pro jednoho, maximálně však pro dva odsouzené. V tomto směru má česká vězeňská služba určitě co zlepšovat. Například ve Věznici Světlá nad Sázavou je takzvaný ložnicový systém, přičemž v každé ložnici je osm míst a na jedné chodbě celkem sedm ložnic. Tyto ložnice jsou otevřené, denně se tak na patře setkává téměř 60 odsouzených žen různého vzdělání, sociálních (např. i hygienických) návyků, s různým typem trestné činnosti a i s různými potřebami. Je tedy možné, že místo úspěšné motivace do budoucího života jsou (zvláště u recidivistek) odsouzené ovlivněny spíše negativně. Domnívám se také, že z hlediska efektivní resocializace po propuštění z výkonu trestu by se odborníci ze sociální oblasti měli soustředit na větší provázanost na postpenitenciární péči a pomoc. Dle výsledků dotazníkového šetření se daří odsouzené ženy pozitivně motivovat pro život po propuštění. Mají možnost pracovat, vzdělávat se, ale také uvědomit si důležitost své rodiny, přátel, ale i svou vlastní. Bohužel, velmi často tato motivace a dobrá vůle končí hned za zdí věznice, kdy si odsouzená uvědomí, že například nemá žádné prostředky, nemá kam jít, nemá práci. Často se také stává, že v prostředí, ze kterého odsouzené přišly do výkonu trestu, páchaly trestnou činností, braly drogy, tudíž že se domů nemůžou vrátit, pokud opravdu chtějí začít nový život. Do aktivit programů zacházení by se tedy více mohly zapojovat nestátní neziskové organizace, které by odsouzenému po propuštění na svobodu nabídly možnost zaměstnání či bydlení, uživatelům drog třeba pobyt v nějaké léčebné komunitě. Dobrá spolupráce se středními odbornými učiteli by mohla pro studenty, kteří jsou

propuštění na svobodu, zvýšit možnost dokončení studia, a také možnost nabídky zaměstnání v oboru.

I když společnost vnímá pomoc odsouzeným spíše negativně, je třeba si uvědomit, že pokud se situace nezmění, bude procento recidivy stále narůstat a odsouzení se tak ocitnou v kruhu negativních událostí, které jim nedovolí zapojit se do běžného života bez páchání další trestné činnosti. Tento fakt vlastně potvrzuje i výzkumná část diplomové práce. I když ženy, které se účastnily dotazníkového šetření, uvádí, že se naučily mnoho nových věcí, že si uvědomily, jak chtějí žít a co je pro ně v životě důležité a téměř všechny uvádějí, že se do výkonu trestu nevrátí, přesto je procento recidivujících stále vysoké. Provázanost nabídky programů zacházení a snahy zaměstnanců věznic o pomoc odsouzeným v rámci postpenitenciární péče by mohla být důležitým krokem při resocializaci odsouzených.

Resumé

Diplomová práce na téma „Programy zacházení s odsouzenými ženami jako základ resocializačního procesu“ je strukturálně řešena a koncipována do dvou částí – teoretické a praktické.

Teoretická část práce v obecné rovině nastínila filozofii a funkci trestu odnětí svobody a jeho vývoj v jednotlivých historických etapách. Dále podrobněji specifikovala typologii jednotlivých věznic, vstupní diagnostiku a jednotlivé oblasti programů zacházení nabízené odsouzeným.

Praktická část se zaměřila na specifika výkonu trestu žen ve Věznici Světlá nad Sázavou, na specializovaná oddělení v této věznici a na analýzu nabízených programů zacházení. Součástí praktické části bylo dotazníkové šetření zaměřené na přínos programů zacházení pro odsouzené ženy. Kvalitativní výzkum zkoumanou problematiku dokresluje pomocí kazuistik vybraných odsouzených. Stanovené hypotézy se zaměřovaly na působení programů zacházení na odsouzené ženy a na zájem odsouzených o nabídku programů zacházení. Z výsledků dotazníkového šetření vyplynulo, že první hypotéza: *„dobré stanovení programu zacházení může zvýšit šanci odsouzené na lepší resocializaci po propuštění z výkonu trestu“* byla verifikována, druhá hypotéza: *„absolvování jednotlivých programů zacházení přispívá k příznivějšímu průběhu výkonu trestu odnětí svobody“* byla také verifikována a třetí hypotéza: *„prvovězněné ženy mají větší zájem o nabídku programu zacházení než vícekrát vězněné“* byla falzifikována, cíl diplomové práce tak byl splněn. Závěrem byla formulována doporučení pro praxi.

Anotace

Cílem diplomové práce je pomocí kvalitativního a kvantitativního výzkumu ověřit, že kvalitní programy zacházení slouží jako základ dobrého resocializačního procesu. Tyto programy ovlivňují možnosti odsouzených žen začlenit se zpět do společnosti po propuštění z výkonu trestu. Znalosti a dovednosti získané ve věznici pomohou odsouzeným při hledání zaměstnání, při navazování mezilidských kontaktů a k hodnocení svých možností souvisejících s bezúhonným životem pro propuštění. Teoretická část zahrnuje exkurz do historie výkonu trestu odnětí svobody se zaměřením na problematiku vězňených žen. V praktické části je proveden výzkum formou dotazníkového šetření a případových studií se zaměřením na vliv programu zacházení na vězňené ženy a jejich resocializaci.

Klíčová slova

Odsouzené ženy, program zacházení, prvovězňená, recidivistka, reintegrace, resocializace, specializované oddělení, trestný čin, Vězeňská služba ČR, věznice, výchova, výkon trestu odnětí svobody.

Annotation

The aim of this diploma thesis is to evaluate and verify by means of qualitative and quantitative research that quality treatment programs serve as a good basic for re-socialization process. These programs affect the chances of female prisoners to integrate back into society after their release from prison. Knowledge and skills gained in prison help the inmates to find employment, help in establishing interpersonal contacts and to evaluate their possibilities related to their crimeless life after release. The theoretical part includes an excursus into the history of imprisonment, with a focus on the issues of woman prisoners. The practical part contains the questionnaire survey and case studies focusing on the effects of the treatment programs on female inmates and their rehabilitation.

Keywords

Female inmates, program of treatment, first time imprisoned, recidivist, re-integration, re-socialization, specialized unit, crime, Prison Service of the Czech Republic, prison, education, imprisonment.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Právní předpisy, zákony a vyhlášky

1. Zákon č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod.
2. Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník.
3. Zákon č.169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších předpisů.
4. Zákon České národní rady č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky.
5. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody.

Knihy a monografie

6. BAJCURA, L. Základní penologické informace: Interní studijní text. Praha 2010, (nepublikovaný studijní materiál).
7. BAJCURA, L. Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody. 1. vyd., Praha: GRADA Publishing, 1999, 158s. ISBN 978-80-7169-555-4.
8. BIEDEMANNOVÁ, E., PETRAS, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. Praha: IKSP, 2011, 98 s. ISBN 978-80-7338-115-8.
9. ČERNÍKOVÁ, V. et al. Sociální ochrana, Terciální prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 244 s. ISBN 978-80-7380-0.
10. ČERNÍKOVÁ, V., MARARIUSOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. Sociální ochrana. Praha, Policejní akademie, 1998.
11. FEIXOVÁ, A. Z Řepské trestnice. Praha: Revue pro kriminologii a trestní právo č. 4, 1948.
12. FISCHER, S. Etopedie v penitenciární praxi. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006, 183 s., ISBN 80-7044-722-9.
13. FRANCEK, J. Zločin a trest v českých dějinách. Praha: Rybka Publishers, 2002, 543 s. ISBN 978-80-86182-91-9.

14. HÁLA, J. Teorie a praxe vězeňství II.: optimalizace výkonu trestu odnětí svobody. 1. vyd., České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1999, 103s. ISBN 80-7040-376-4.
15. HÁLA, J. Úvod do teorie a praxe vězeňství. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s. 2005, 183 s. ISBN 80-86708-05-5.
16. HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. 1. vyd., Praha: Portál, 2000, ISBN 807178303X.
17. KLIMENTOVÁ, E., KLIMENT, P. Sociální deviace. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2002, ISBN: 80-2440-516-4.
18. KOZEL, R. a kolektiv: Moderní marketingový výzkum. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006, 280 s. ISBN 80-247-0966-X.
19. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al, Člověk, prostředí, výchova. Brno: Paido, 2001, 199 s., ISBN 80-7315-0042.
20. KUČTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vyd., Praha : C. H. Beck, 2005, 544 s. ISBN 80-7179-813-4.
21. MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V., KUČTA, J. Základy penologie. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 74 s. ISBN 80-2101-248-X.
22. SOCHŮREK, J. Kapitoly z penologie. I. Úvod do teorie trestu a trestání. 1. vyd., Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, 57s. ISBN 978-80-7372-203-6.
23. SOCHŮREK, J. Kapitoly z penologie. II. Teorie a praxe zacházení s vězňenými. 1. vyd., Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, 77s. ISBN 978-80-7372-204-3.
24. SOCHŮREK, J. Kapitoly z penologie. III. Negativní jevy ve vězení. 1. vyd., Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, 69s. ISBN 978-80-7372-205-0.
25. STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. 1. vyd., Boskovice: Albert, 1999, 228 s. ISBN 80-858834-60-X.
26. RADVAN, E.; VAVŘÍK M. Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009.
27. VÁGNEROVÁ, M. Základy psychologie. 1.vyd., Praha: Karolinum, 2005, 356 s. ISBN 80-246-0841-3.

Časopisecké a jiné zdroje

28. Evropská vězeňská pravidla, 1991. Strasbourg: Rada Evropy.
29. IVANOVIČOVÁ, M. Zastav se, Zamysli se, Změň se, České vězeňství č. 2/2010, str. 24.
30. Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, Vězeňská služba ČR, 2005.
31. LÖFFELMANNOVÁ, H., Bakalářská práce na téma „Ústav pro výkon zabezpečovací detence, 2010, 42 s.
32. Rada Evropy, Doporučení č. R(89)12 výboru ministrů členskými státy o vzdělávání ve vězení.
33. Vnitřní řád Věznice Světlá nad Sázavou.
34. WEST, T. Ženy, gramotnost a trest odnětí svobody, České vězeňství č. 4/1994, str. 26.

Internetové zdroje

35. Internetové stránky Sdružení pro probaci a mediaci v justici, článek Alternativní tresty, dostupné z:
http://www.spj.cz/opp/tresty/frm_tresty.html, [cit. 2012-02-20].
36. Internetové stránky Vězeňské služby České republiky, článek Účel výkonu trestu, dostupné z:
<http://www.vscr.cz/veznice-pankrac-26/o-nas-1615/vykon-vezenstvi-652/ucel-vykonu-trestu-5748>, [cit. 2012-02-20].
37. Internetové stránky Vězeňské služby České republiky, Mapa věznic a vazebních věznic, dostupné z:
<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/zakladni-informace-4/mapa-veznic-vazebnich-veznic-a-detencnich-ustavu-cr-5401>, [cit. 2012-02-20].
38. Internetové stránky Národního ústavu odborného vzdělávání, článek Máme i nadějně duše, říká ředitelka ženské věznice, dostupné z:
<http://www.nuov.cz/univ2k/mame-i-nadejne-duse-rika-reditelka-zenske-veznice>, [cit. 2012-03-03].
39. Internetové stránky Vězeňské služby České republiky, Stručná charakteristika věznice, dostupné z:
<http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/o-nas-1628/zakladni-informace-154/strucna-charakteristika-veznice-275>, [cit. 2012-03-03].

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Mapa vazebních věznic a věznic na území České republiky

Obrázek č. 2: Základní metody sběru údajů v kvalitativním výzkumu

Seznam tabulek

Tabulka č.1: Hlavní rozdíly mezi výkonem trestu odnětí svobody v jednotlivých typech věznic

Tabulka č. 2: Vývoj zaměstnanosti odsouzených žen ve Věznici Světlá nad Sázavou

Seznam grafů

Graf č. 1: Věkové složení vybraných respondentek

Graf č. 1a: Věkové složení celkového počtu odsouzených

Graf č. 2: Dosažený stupeň vzdělání vybraných respondentek

Graf č. 2a: Dosažené vzdělání odsouzených žen ve Věznici Světlá nad Sázavou

Graf č. 3: Procento odsouzených respondentek v ostraze a v dozoru

Graf č. 3a: Stav celkového počtu odsouzených žen podle typu věznice

Graf č. 4: Délka trestu vybraných respondentek

Graf č. 5: Počet odsouzení vybraných respondentek k výkonu trestu

Graf č. 5a: Stav odsouzených žen podle recidivy

Graf č. 6: Zájem o jednotlivé oblasti programů zacházení

Graf č. 7: Důvod výběru programu zacházení

Graf č. 8: Důvod účasti na programu zacházení

Graf č. 9: Názor odsouzených na nabídku programů zacházení

Graf č. 10: Názor odsouzených na vliv programů zacházení

Graf č. 11: Přínos programů zacházení v rámci výkonu trestu

Graf č. 12: Přínos programů zacházení do budoucnosti

Graf č. 13: Motivace ve výkonu trestu

Graf č. 14: Přínos pobytu ve vězení do života

Graf č. 15: Názor odsouzených na trestnou činnost po propuštění

Graf č. 16: Faktory ovlivňující úspěšnou resocializaci odsouzených

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha A:** Dotazník
- Příloha B:** Letecký snímek Věznice Světlá nad Sázavou
- Příloha C:** Chodba oddělení pro matky s dětmi
- Příloha D:** Odsouzené ženy při práci pro město
- Příloha E:** Vzdělávání odsouzených žen v oboru krejčová
- Příloha F:** Zahradnický kroužek
- Příloha G:** Časový rozvrh dne

Příloha A: Dotazník

Dobrý den, jmenuji se Hana Löffelmannová a jsem studentkou Institutu mezioborových studií Brno, oboru Sociální pedagogika. Dovoluji si Vás oslovit v rámci výzkumu prováděného pro praktickou část diplomové práce s názvem „**Programy zacházení s odsouzenými ženami jako základ resocializačního procesu**“.

Zvolenou možnost odpovědi označte křížkem (můžete i více možností). Prosím Vás o pravdivé zodpovězení položených otázek, jinak by došlo ke zkreslení samotného výsledku výzkumu.

Vyplnění dotazníku je anonymní a zjištěná data budou použita pouze pro tuto práci.

Děkuji Vám za poskytnuté informace a čas, který vyplnění dotazníku budete věnovat.

1. Věkové složení

- 15 – 18 let
- 18 – 30 let
- 30 – 40 let
- 40 – 50 let
- 50 a více let

2. Dosažený stupeň vzdělání

- bez vzdělání
- zvláštní škola
- základní škola
- střední odborné - např. učiliště (bez maturity)
- střední s maturitou
- vysokoškolské

3. Do jakého typu věznice jste byla odsouzena?

- dozor
- ostraha

4. Jak dlouhý máte trest?

- do šesti měsíců
- do jednoho roku
- do tří let
- do pěti let
- do deseti let
- více

5. Po kolikáté jste ve výkonu trestu?

- jsem ve vězení poprvé
- po druhé
- po třetí a více

6. Jakého programu zacházení se ve Věznici Světlá nad Sázavou účastníte?

- pracovní aktivity u cizího subjektu (Lion , Jipo – Car, Ar Kovo)
- pracovní aktivity ve věznici (vnitřní režie – kuchařky, údržba, sklad, brigády)
- vzdělávací aktivity ve škole (školské vzdělávací středisko – např. základní škola, praktická škola, počítače, vaření, šití, cizí jazyky...)
- speciálně výchovné aktivity (např. terapie, arteterapie, jóga, poradenství, abreakce a relaxace)
- zájmové aktivity (sportovní činnosti, rukodělné práce, zahradnický kroužek, hudební a dramatický kroužek)
- oblast utváření vnějších vztahů (podpora vazeb s blízkými osobami, spolupráce s nevládními organizacemi – Laxus, Sananim, Podané ruce, Armáda spásy, apod).
- standardizovaný program 3Z (zastav se, zamysli se a změň se)

7. Podle čeho jste si daný program zvolila?

- podle mého zájmu
- podle předchozích zkušeností
- podle možností odměny za daný program
- podle doporučení zaměstnance věznice
- podle ostatních odsouzených
- náhodným výběrem
- podle toho, který konkrétní zaměstnanec jej vede

8. Proč se programu zacházení účastníte?

- za účelem dosažení podmínečného propuštění z výkonu trestu
- za účelem nápravy a využití po propuštění
- za účelem vyplnění volného času
- protože mě to zajímá
- z donucení
- z jiného důvodu, uveďte z jakého

.....

9. Je podle Vás nabídka programů zacházení dostatečná?

- ano
- ne
- pokud ne, co byste doplnila

.....

- nevím

10. Myslíte si, že zvolený program zacházení má příznivý vliv na Váš osobní rozvoj a nápravu?

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- určitě ne
- pokud ano, v čem?

.....

11. Usnadňuje Vám/pomáhá Vám program zacházení při pobytu ve věznici?

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- určitě ne
- pokud ano, v čem?

.....

12. Budete se po propuštění na svobodu dále věnovat některé aktivitě či práci, kterou jste vykonávala v rámci programu zacházení ve věznici? (například v zaměstnání, nebo využijete dovednosti z navštěvovaných aktivit)

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- určitě ne

13. Co Vás ve výkonu trestu nejvíce motivuje?

- program zacházení
- zaměstnání (práce)
- návštěvy
- rodina
- kázeňské odměny
- zaměstnanci věznice
- přerušování výkonu trestu
- jiné, uveďte

.....

14. Naučila jste se ve věznici něco nového/pozitivního do dalšího života?

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- pokud ano, co?

.....

15. Myslíte si, že se po propuštění z výkonu trestu vrátíte k páčání trestné činnosti?

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- určitě ne

16. Co nejvíce ovlivní, abyste se nevrátila k páčání trestné činnosti?

- strach z opětovného uvěznění
- výchova a programy zacházení ve výkonu trestu
- rodina
- přátelé
- něco jiného – uveďte

.....
 nevím

17. Zde je prostor pro Vaše vyjádření k danému tématu (v případě zájmu napište, co Vás ve výkonu trestu pozitivně ovlivnilo, z čeho máte radost, kdo Vám nejvíce pomáhá, jestli se zlepšily vztahy s rodinou, našla jste si nový životní cíl apod.):

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Děkuji za spolupráci při vyplňování dotazníku.

Bc. Hana Löffelmannová

Příloha B: Letecký snímek Věznice Světlá nad Sázavou

Příloha C: Chodba oddělení pro matky s dětmi

Příloha D: Odsouzené ženy při práci pro město

Příloha E: Vzdělávání odsouzených žen v oboru krejčovská

Příloha F: Zahradnický kroužek

Zdroj: fotoarchiv Věznice Světlá nad Sázavou

Příloha G Časový rozvrh dne

Pondělí až pátek

04.30		budíček- nestřežené pracoviště JIPOCAR a LION PRODUCTS
04.30	- 05.05	osobní hygiena, úklid, snídaně
05.10	- 05.20	prověrka početního i jmenného stavu a odjezd nestřeženého pracoviště JIPOCAR a LION PRODUCTS
06.00		zahájení pracovní doby na nestřeženém pracovišti JIPOCAR a LION Products
06.00		budíček
06.05		fyzická početní prověrka stavu
06.05	- 06.15	osobní hygiena
06.15	- 09.00	snídaně, výdej léků, úklid ubytoven
07.00		zahájení pracovní doby – pracoviště ve věznici
07.30		zahájení výuky ŠVS
07.45		prověrka početního i jmenného stavu a odjezd nestřeženého pracoviště AR-Kovo
08.00		zahájení pracovní doby na nestřeženém pracovišti AR-Kovo
08.00	- 10.50	aktivity PZ, osobní volno
09.00	- 10.45	vycházky (dohled, dozor, oddělení pro výkon trestu mladistvých žen, krizové oddělení – dohled, dozor, mladistvé)
09.10	- 10.10	vycházky (ostraha, zvýšená ostraha, krizové oddělení ostraha, výstupní oddělení ostraha, TPN C2/2 + C3/1)
10.45	- 14.00	výdej oběda, výdej léků
12.40	- 12.55	nestřežené pracoviště – odpolední směna, prověrka početního i jmenného stavu, odjezd na pracoviště
13.00	- 17.55	aktivity PZ, osobní volno
14.00	- 16.00	vycházky (dohled, dozor, oddělení pro výkon trestu mladistvých žen, krizové oddělení – dohled, dozor, mladistvé)
14.15		příjezd nestřeženého pracoviště Lion Products ranní směna
15.10	- 16.10	vycházky (ostraha, zvýšená ostraha, krizové oddělení ostraha, výstupní oddělení ostraha, TPN C2/2+C3/1, nástupní oddělení)
16.30	- 19.00	večeře, výdej léků
17.00		příjezd nestřeženého pracoviště AR-Kovo
18.00	- 18.15	fyzická početní prověrka stavu
18.15	- 19.30	aktivity PZ, osobní volno
18.50		příjezd nestřeženého pracoviště JIPOCAR
19.00	- 20.00	vycházky (ods. z nestřeženého pracoviště JIPOCAR, AR-Kovo)
19.30	- 20.10	osobní volno, sledování televizních pořadů (dle jednotlivých PSVD), úklid, osobní hygiena, příprava na večerku
20.15	- 20.30	prověrka početního stavu
20.30		večerka - nestřežené pracoviště mimo věznici
21.30		příjezd z nestřeženého pracoviště Lion Products odpolední směna
22.00		večerka odpolední směny, večerka před dnem pracovního volna, klidu nebo svátku

Sobota, neděle a svátky

06.00		budíček
06.05		prověrka početního stavu
06.05	- 06.15	osobní hygiena, úklid
06.15	- 09.00	snídaně, výdej léků
07.30	- 09.00	sobota – generální úklid
09.00	- 11.00	aktivity programu zacházení, osobní volno

09.00 - 10.45	vycházky (dohled, dozor, oddělení pro výkon trestu mladistvých žen, krizové oddělení – dohled, dozor, mladistvé)
09.10 - 10.10	vycházky (ostraha, zvýšená ostraha, krizové oddělení ostraha, výstupní oddělení ostraha, TPN C2/2 + C3/1)
10.45 - 14.00	oběd, výdej léků
14.00 - 16.45	aktivity programu zacházení, osobní volno
14.00 - 16.00	vycházky (dohled, dozor, oddělení pro výkon trestu mladistvých žen, krizové oddělení – dohled, dozor, mladistvé)
15.10 - 16.10	vycházky (ostraha, zvýšená ostraha, krizové oddělení ostraha, výstupní oddělení ostraha, TPN, nástupní oddělení)
16.30 - 19.00	večeře, výdej léků, osobní volno
18.00 - 18.15	prověrka početního stavu
19.40 - 20.00	prověrka početního stavu
20.00 - 22.00	osobní volno, sledování televizních pořadů (dle jednotlivých PSVD), úklid, osobní hygiena, příprava na večerku
20.30	večerka před pracovním dnem nestřeženého pracoviště JIPOCAR a LION Products ranní směna
22.00	večerka

Zdroj: Vnitřní řád Věznice Světlá nad Sázavou